מסכת ערכין
למסקנא

סיכומי הדינים העולים
ממסקנת הגמרא

יוצא לאור
לרגל הלימוד במסכת ערכין בדף היומי

ספרי למסקנא על הגמרא הנלמדת בדף היומי מחולקים חינם לכל החפץ ללמוד בהם במוקדים דלהלן:

ירושלים

* גירסה, חפץ חיים 13, זכרון משה

בני ברק

* סאטמאר, ישמח משה 30 * למדן, רחוב כהנמן 64 * ספרי אברמוביץ רחוב קוטלר 5
*משפחת כהנא רחוב חברון 19 בתיאום טלפוני בנייד 058-3212115

בית שמש

* ספרים וינקל, האמוראים 69, רמה ד

ביתר עילית

* ספריית ביתר, אלעזר המודעי 15, גבעה א * קודש, מהרי"ץ 2, גבעה ב

©כל הזכויות שמורות

ניתן לקבל את ספרי למסקנא במהדורה דיגטלית גם על שאר מסכתות בש"ס. יש לשלוח אימייל למערכת הממוחשבת, ולכתוב בשורת הנושא את שם המסכת, המערכת תשלח באופן אוטומטי הודעה חוזרת בצירוף המסכתא הנבחרת. כתובת המייל: LEMASKANA1@GMAIL.COM

לכל הערה על עניני הספר, וכן לתרומות והנצחות לחלוקת הספרים, או להזמנת כמויות של חוברות בחינם לשיעורי דף היומי, יש לפנות אל המחבר אלימלך בר"נ בריזל בטלפון 052-7691265 או לדואר אלקטרוני:
7691265@gmail.com

ניתן לתרום להוצאות הספרים בעמדות נדרים פלוס

בקופה של 'למסקנא' או בקופה 3505

ב"ה

דברים אחדים

כסלו תשפ"ז

ספר זה, הינו חלק מסדרת ספרי 'למסקנא' על הש"ס, אשר בו נדפסו הסיכומים של 'למסקנא' על הגמרא ע"פ פירוש רש"י אשר יועיל מאד לתלמידים וגם צורבים, הרוצים לשנן ולחזור על עיקרי הדברים שבתלמודם.

הנה, כבר אמרו חכמינו ז"ל כי הלימוד ושינון הש"ס בדרך בקיאות, הוא הבסיס והיסוד של ידיעת התורה ולימודה, גם בכדי להבין ולהשכיל בעמקי יסודותיה, כמאמר רב כהנא (שבת סג.) כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה תלמודא וכו', קא משמע לן דליגמר איניש והדר ליסבר. ע"ש.

וכדי להתגבר על הקושי בזכרון של כל פרטי שקלא וטריא וסוגיות הגמרא, הקושיות והתירוצים, הראיות והלימודים, ערכנו סיכומים נפלאים לדפי הגמרא, אשר בשם 'למסקנא' יקראו, וכשמם כן הוא, שבו יעלו הדינים העולים מן הסוגיא למסקנא, ולא סיכום הסוגיא עצמה, אלא עיקרי הדינים, היסודות, עם טעמיהם בקצרה. למעט במקומות מועטים, כאשר אינו מבורר דיו מדברי הגמרא ורש"י העולה לדינא, במקומות אלו ודומיהם הוזכרו בקצרה את המהלכים השונים שיש בסוגיא. וכמו כן יסודות כלליות שנזכרו בסוגיא, או דברי אגדות ודרשות בכתובים, וכדומה, שאינם נוגעים לדינא ממש, כתבנו את עיקרי הדברים לפי המהלכים שהוזכרו בסוגיא, ועל פי דרכו של רש"י ז"ל.

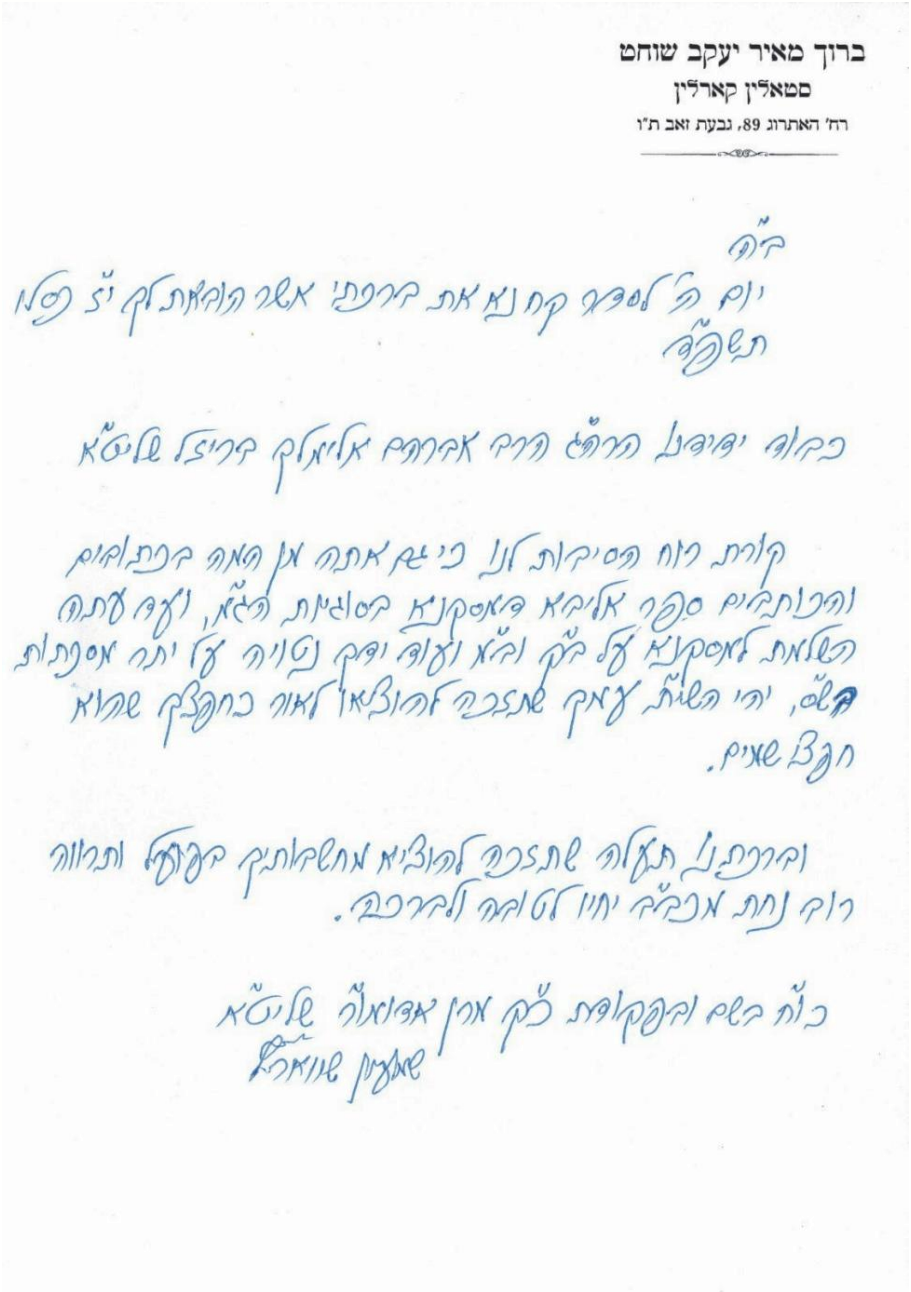
הלימוד והחזרה בסיכומי 'למסקנא' לאחר לימוד הדף, יש בהם תועלת גדול ללומד לחדד במוחו ולשמר בזכרונו את עיקרי הדברים באופן נפלא, כאשר בכל דף ישנם כמה נקודות עיקריות שעולים למסקנא, והוא ערוך וכתוב בטוב טעם ובלשון קל וצח, ובזה יוכל הלומד להעמיק בזכרונו את יסודות הש"ס, למען יעמדו בלבו ובמוחו ימים רבים.

וברור ופשוט שלא נכתבו הדינים לענין הלכה, הן לפי שהדינים הם לפי דרכו של רש"י ז"ל, ובהרבה מקומות פירשו שאר ראשונים מהלכים אחרים, ולשיטתם ישתנה הדין לגמרי, וברוב מקומות הלכה כדבריהם. זאת ועוד, כי רבו הפרטים בכל דין, שרובם לא הוזכרו בגמרא, אלא בראשונים ופוסקים, ואין לפנינו אלא תמצית קצר בכללות מהעולה לדינא לפי מהלכו של רש"י ז"ל. וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו שלא ניכשל בדבר הלכה.

כאן המקום להזכיר את נשמת מו"ח ה"ה הגאון החסיד **הרב ר' פנחס רוזנבוים זצ"ל** מח"ס אסוקי שמעתתא, ומקים את המערכת הנכבדה של 'סיכומי דף היומי' המפיץ ללומדים בסדר דף היומי בכל רחבי תבל סיכומים מופלאים, בלב כולנו, צורתו הטהורה עדיין חקוקה, איך שהיה מתאמץ ויגע בתורה בכל כוחו ומוחו, יומם ולילה, באורה ובאפילה, במסירות מופלאה, אשר לא ניתן לשערה. וגם בימיו האחרונים, בשארית כוחותיו הדלים, עם ייסורים מרים וקשים, אזר עוז בחיל ובגבורה, לקיים 'ולא ימוש התורה', כפשוטה וכמשמעה, עד שעתו האחרונה, עדי עלותו בשמי רום בקדושה ובטהרה. תהא נשמתו הטהורה, בצרור החיים צרורה, ויהיה לימוד הרבים בספר עילוי לנשמתו הטהורה.

מערכת 'למסקנא'

ברכת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ברוך מאיר יעקב שוחט
סטאלין קארלין
רח' האתרוג 89, גבעת זאב ת"ז

הסכמת הגאון הגדול הרב נפתלי נוסבוים שליט"א

RABBI NAFTALI NUSBOIM
Chief Rabbi of North Jerusalem
Av Beth Din Ahavas Shalom
Gaon Av Beth Din Meishiv Kahalacha
and Rosh Yeshivas Chayey Moshe Jerusalem

נפתלי נוסבוים
רב ואב"ד צפון ירושלים עיה"ק תובב"א
אב"ד בבד"צ אחבת שלום
גאב"ד בד"צ משיב כהלכה
וראש ישיבת חיי משה ירושלים

בס"ד

הנני בזה בשבח המציע לכתבים אודות
הספרים ספרי למסקנא אשר הרב
המחבר הה' הרב אריאלען בריזל שליט"א
ובן סיטמי מפיות בקודש מסודר ומבואר
אשר ניח מורד שטען ובתצור ונח הסוגיות
וסיכומים ובברס בצעירו תלמידי טיהון
ובקשה יקוים ושנתם בעשן טיהוו דת
מתוברים בספרים ונוי ואור תלמוד ומו"
וט בנה נשכו רבים באשר הסוגיות
יהון שגורים בפיהם.
והנני בבוש טיב נתן בהם תורה ולהוראה
דהחובים יאורר בכל המסתעות וכפרט הנשאלות
ביומיות ויהי' לתועלת הרבים אכי"ר
הנ"ל בערב התורה
נפתלי נוסבוים

הסכמת הגאון מרא דאתרא מודיעין עילית

מאיר קסלר
בלאאמו"ר הגר"ש זצללה"ה
רב ואב"ד מודיעין עילית
קרית ספר, רחוב שדי חמד 12

בס"ד

יום שלישי י"ג אייר תשפ"ד

ראיתי את הספר עמ"ס בב"מ שבו העלה הרה"ג ר' אברהם אלימלך בריזל שליט"א סיכומי הדינים העולים למסקנת הסוגיות, דבר שיכול להועיל לחזרה תמציתית על המסכת, כמו"כ לעורר שימת לב לדינים העולים שפעמים שלומדים דף גמ' ולא שמים לב למסקנא העולה.

והרב המחבר שליט"א עשה דבר נאה ומתקבל ויש בכך משום עוד תוספת לכלים שהומצאו בדור האחרון שבס"ה מסייעים לשנן ולזכור בדרכים שונות.

והנני לברך את הרב המחבר שליט"א שיזכה הלאה לשבת ולשקוד באוהלי תורה מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת לאורך ימים ושנים.

בעה"ח

מאיר קסלר

טלפון: 08-9740390 פקס: 08-9743434

נא ללמוד להצלחת הרב משה בן הדסה וזוגתו מרת שרית בת חיה ויטה
לבריאות נחת ופרנסה והצלחה בכל הענינים ברוחניות ובגשמיות

דף כ'

א. האומר ערך פלוני עלי, נותן ערך של אותו פלוני כפי שניו כסדר האמור בפרשת ערכין. והנודר דמי פלוני עלי נותן דמיו כפי מה שנמכר לעבד בשוק.

והכל מעריכים ונערכים, נודרים ונידרים, כהנים לוים וישראלים נשים ועבדים.

ב. טומטום ואנדרוגינוס נודרים ונידרים, שהרי יש להם דמים. ומעריכים, שאם אמרו ערך פלוני עלי נותנים כפי הערך האמור בפרשה. אבל אין נערכים, שאם אמרו 'ערכי עלי', או שאחר אמר עליהם 'ערך טומטום זה עלי', לא אמר כלום, שלא נאמר אלא ערך של זכר ודאי וערך של נקבה ודאית, ולא ערך של ספק.

ג. חרש שוטה וקטן נידרים ונערכים, שאם אמר אחד דמי חרש זה עלי נותן כפי דמיו, ואם אמר ערך חרש זה עלי נותן ערכו כפי שניו. אבל אינם נודרים ולא מעריכים, לפי שאין להם דעת.

ומופלא הסמוך לאיש, והוא בן י"ב שנה ויום אחד שהוא סמוך לאיש ואינו איש עד שיביא שתי שערות, מעריך, שאם אמר ערך פלוני עלי, בודקים אותו אם יודע להפלות ולפרש לשם מי נדר ולשם מי הקדיש חייב.

ד. מנוול ומוכה שחין נערכים, שאם אמר עליו אחד ערך זה עלי נותן ערכו כפי שניו. ואין להם דמים, שאם אמר אחד עליו דמי מנוול זה עלי פטור, לפי שאינו שוה כלום, ואע"פ כן יש לו ערכין, ואין דורשים מ'נדר בערכך' שכל שישנו בדמים ישנו בערכין וכל שאינו בדמים אינו בערכין, לפי שנאמר בערכין 'נפשות' וכל נפש בכלל.

ה. מי שהפריש אביו קרבן ולא הספיק להקריבו עד שמת, לחכמים סומך על הקרבן, ולרבי יהודה יורש אינו סומך. לחכמים היורש אינו ממיר את הקרבן, ולרבי יהודה ממיר.

וטעם המחלוקת: שרבי יהודה דורש מהאמור בסמיכה 'קרבנו' למעט קרבן אביו. ולמדים תחילת הקדש (תמורה שהיא תחילת הקדישה של בהמה זו) מסוף הקדש (סמיכה שהיא סמוכה לשחיטה), מה סוף הקדש אינו ביורש כך תחילת הקדש. וחכמים דרשו מ'המר ימיר' האמור בתמורה לרבות יורש, ולמדים סוף הקדש מתחילתה, מה תחילת הקדש יורש ממיר אף סוף הקדש היורש סומך.

ו. שלש פעמים נאמר 'קרבנו' בסמיכה, ונחלקו חכמים מה בא ללמדנו: לחכמים אחד ממעט קרבן עובד כוכבים שאין בו סמיכה, אחד ממעט שלא יסמוך על קרבן חבירו, ואחד לרבות כל בעלי חוברין לסמיכה, שאם הביאו חמשה בני אדם קרבן אחד בשותפות כולם צריכים לסמוך עליו ואין אחד סומך בשביל כולם. ולרבי יהודה אחד בא למעט את היורש שאינו סומך על קרבן אביו, אחד ממעט שלא יסמוך על קרבן חבירו, והשלישי למעט קרבן עובד כוכבים, ואינו מרבה כל בעלי חוברין לסמיכה, שלדבריו אחד סומך לכולם. וי"א שממעט עובד כוכבים וחבירו ממיעוט אחד, והשלישי לרבות כל בעלי חוברין לסמיכה שכולם סומכים.

ואע"פ שכל פרשת תמורה מדבר לשון זכר, האשה עושה תמורה, לרבי יהודה למדים זאת מ'המר ימיר', ולחכמים מ'ואם' המר ימיר.

ז. קטן שאינו צריך לאמו (שניעור משנתו ואינו קורא אמא), חייב בסוכה. קטן היודע לנענע חייב בלולב. קטן היודע להתעטף חייב בציצית. קטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפלין. קטן שהגיע לחינוך חייב בתקיעת שופר ואין מעכבים אותו מלתקוע ביום טוב.

ח. עבד פטור מן הראיה, שנאמר 'את פני האדון ה', מי שאין לו אדון אלא הוא.

ומי שחציו עבד וחציו בן חורין, י"א שחייב בראיה, ולרבינא פטור מן הראיה. וכל זה למשנה ראשונה, אבל לאחר שהודו בית הלל לבית שמאי שכופין את רבו ועושה אותו בן חורין, מודה רבינא שהוא חייב, שמכיון שבידינו לשחררו דינו כמשוחרר שאין רשות רבו עליו, ואין קורים בו אדון אחר.

ט. חיגר פטור מן הראיה. היה חיגר ביום הראשון ונתפשט ביום שני, לסובר שכל ימי החג הם תשלומים זה לזה, חייב ביום שני. ולסובר שכל ימי החג הם תשלומין ליום ראשון, פטור.

י. סומא באחת מעיניו י"א שחייב בראיה, וליוחנן בן דהבאי משום רבי יהודה פטור, שנאמר 'יראה יראה', הקרי הוא 'יֵרָאֶה' והכתיב הוא 'יֵרָאֶה', ללמד שכדרך שהקב"ה בא לראותך, והוא שלם בשתי עיניו, כך בא ליראות, שיהא הוא נראה לך בשתי עיניך.

יא. מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד. לבית שמאי כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, וכותב

שטר על חצי דמיו, ותקנו כן לפי שאינו יכול לישא שפחה ולא בת חורין, והעולם לא נברא אלא לפריה ורביה, שנאמר 'לא תוהו בראה לשבת יצרה'. וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי.

דף ג'

א. נשים חייבות במקרא מגילה, שאף הם היו באותו הנס. ויכולים לקרותה ולהוציא את הזכרים ידי חובתם.

ב. שלש נשים שאכלו כאחת מזמנות לעצמם, וכן שלשה עבדים שאכלו מזמנים לעצמם. קטן היודע למי מברכים מזמנים עליו.

ג. תינוק בן יומו מטמא בזיבה, לרבי יהודה שנאמר 'איש איש' לרבות תינוק בן יום אחד. ולרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה שנאמר 'והזב את זובו לזכר ולנקבה', לזכר כל שהוא זכר בין קטן בין גדול, ולנקבה כל שהיא נקבה בין קטנה בין גדולה.

ד. קטן מטמא בטמא מת, שנאמר 'ועל הנפשות אשר היו שם'. אבל אינו חייב כרת אם נכנס למקדש, שנאמר '**איש** אשר יטמא ולא יתחטא' ולא קטן.

ה. קטן מטמא בנגעים, שנאמר '**אדם** כי יהיה בעור בשרו' ואפילו קטן. אשה מטמאה בנגעים אע"פ שנאמר 'איש', לפי שנאמר 'והצרוע' לרבות גם אשה. ולמה נאמר איש, לומר שהאיש פורע ופורם ולא האשה.

ו. כהן שאינו בקי בנגעים ובשמותיהם, אם מסבירים לו והוא מבין, כשר לראות את הנגעים, ואם מסבירים לו ואינו מבין, אינו רואה את הנגעים.

ז. לחכמים הכל כשרים לקדש מים חיים באפר חטאת, ואפילו אשה, חוץ מחרש שוטה וקטן. ולרבי יהודה קטן כשר, ואשה ואנדרוגינוס פסולים.

ח. ערל שהזה מי חטאת על הטמא, הזאתו כשרה.

ט. כותי וישראל מומר כשרים לשחיטה. (עיין חולין דף ב' - ג').

י. הכל מעלים לארץ ישראל ואפילו עבדים, שאם יש לאחד עבד כנעני מהול למכור, ורוצה העבד שלא ימכרנו אלא בארץ ישראל, כופין את רבו להעלותו. וכן אם רוצה לעלות מנוה היפה בחוצה לארץ לנוה הרעה בארץ ישראל, אין אשתו יכולה לעכב עליו. ואין הכל מוציאים מארץ ישראל, אפילו עבד שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל.

יא. הכל מעלים לירושלים, ואפילו אם רוצה לעלות מנוה היפה מחוץ לירושלים לנוה הרעה שבירושלים, אין אשתו יכולה לעכב עליו. ואין הכל מוציאים מירושלים ואפילו מנוה הרעה לנוה היפה.

יב. הכל חייבים בסוכה כהנים לוים וישראלים. ואין דורשים לפטור כהנים מ'בסוכות תשבו שבעת ימים', ודרשו שתשבו כעין תדורו, מה דירה איש ואשתו

אף סוכה איש ואשתו, וכהנים אין נזקקין לנשותיהם לפי שמוטל עליהם עבודת הרגל, שלא נפטרו אלא בשעת עבודה, אבל שלא בשעת עבודה חייבים, וכדין הולכי דרכים ביום שפטורים מן הסוכה ביום וחייבים בלילה.

יג. הכל חייבים בציצית כהנים לוים וישראלים. ואין דורשים לפטור כהנים ממה שנאמר 'לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך', מי שלא הותר לו כלאים חייב בציצית, וכהנים שהותר להם כלאים יפטרו, לפי שלא הותר להם אלא בשעת עבודה, אבל שלא בשעת עבודה לא הותר להם כלאים.

יד. הכל חייבים בתפילין כהנים לוים וישראלים. ואין דורשים לפטור כהנים ממה שנאמר 'וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עינך', כל שישנו בתפילין של יד ישנו בשל ראש, וכהנים אינם בתפילין של יד לפי שנאמר בבגדי כהונה 'ילבש על בשרו' שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין בשרו, שתפילין של יד ושל ראש אינם מעכבים זה את זה. ותפילין של ראש אינו חוצץ אצל הכהן בין המצנפת לראשו, לפי ששערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין.

טו. הכל חייבים בתקיעת שופר כהנים לוים וישראלים. ואין דורשים לפטור כהנים ולויים ממה שלמדנו שהיובל שוה לראש השנה לתקיעה ולברכות, וכהנים ולויים שאינם במצות יובל, שמוכרים לעולם וגואלים לעולם, ומשום כך לא יהיו חייבים בשופר, כי אע"פ שאינם בהשמטת קרקע של יובל, ישנם בהשמטת כספים ובשילוח עבדים.

דף ד'

א. כהנים בעבודתם ולוים בדוכנן וישראל במעמדם מבטלים עבודתם ובאים לשמוע מקרא מגילה.

ב. הכל חייבים בזימון, כהנים לוים וישראלים. וגם כהנים האוכלים בקדשים, אע"פ שמשום כפרה היא, שנאמר 'ואכלו אותם אשר כופר בהם', חייבים בזימון, שנאמר 'ואכלת ושבעת וברכת' והרי אכלו.

ג. הכל מצטרפים לזימון כהנים לוים וישראלים. וגם אם אכלו הכהנים תרומה או קדשים, והזר אכל חולין, מצטרפים, שאע"פ שהזר אינו יכול לאכול משל כהן, הרי הכהן יכול לאכול משל זר.

ד. תנאים נחלקו אם כהנים חייבים להביא מחצית השקל:

לבן בוכרי, מעיקר הדין הם פטורים, שנאמר 'לכל העובר על הפקודים', ושבט לוי לא נפקד. אבל כהן שרוצה לשקול אינו חוטא, ואין בכך משום מביא חולין בעזרה אם מוסרו לציבור.

ולרבן יוחנן בן זכאי כהנים חייבים במחצית השקל, וכל כהן שאינו שוקל חוטא, שדורש מ'זה יתנו', ז"ה בגימטריא י"ב ללמד שהחיוב הוא על כל י"ב שבטים. והכהנים היו דורשים

בטעות לפטור עצמם מן הכתוב 'וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל', ואם ישקלו נמצא עומר ושתי הלחם ולחם הפנים באים משלהם והיאך נאכלים. (וטעות הוא, שלא נאמר אלא במנחה שאינה אלא של כהן, אבל במנחת ציבור הולכים אחר הרוב).

ה. אין בערכין פחות מסלע, שגם עני שהעריך ונדון כפי אשר תשיג ידו, לא יתן לעולם פחות מסלע, שנאמר 'וכל ערכך יהיה בשקל הקודש'.

ו. הכהנים מעריכים, ואע"פ שנאמר 'והעמידו לפני הכהן' אין דורשים מזה 'ולא כהן לפני כהן'.

ז. מנוול ומוכה שחין נערכים, אע"פ שאין להם דמים, ואין דורשים ממה שנאמר 'נדר בערכך' שכל שישנו בדמים ישנו בערכין וכל שאינו בדמים אינו בערכין, לפי שנאמר 'נפשות' לרבות מנוול ומוכה שחין.

ח. טומטום ואנדרוגינוס, אין נערכים, שנאמר 'והיה ערכך הזכר' ולא רק ערך איש אין להם, אלא גם ערך אשה אין להם, שנאמר 'ואם נקבה היא', זכר ודאי ונקבה ודאית, ולא טומטום ואנדרוגינוס. ואע"פ שאין להם ערך יש להם דמים, שאם אמר דמי טומטום זה עלי נותן את דמיו, שאינם גרועים מדקל שהאומר דמי דקל עלי נותן את דמיו. (מסקנת הגמרא בעמוד ב'. ולהלן יבואר דין 'נדון בכבודו' בטומטום ואנדרוגינוס).

ט. האומר ערך סתום, שלא אמר 'ערכי עלי' או 'ערך פלוני עלי', אלא אמר סתם 'הרי עלי ערך', נותן שלשה שקלים שהוא פחות שבערכין (שהוא ערך של נקיבה מבת חודש ועד חמש שנים). ואין אומרים שיתן המרובה שבערכין שהוא חמשים שקלים, שהכלל הוא 'תפסת מרובה לא תפסת תפסת מועט תפסת' (כי אם תתפוס את המרובה יש להקשות תפוס את המועט, אבל אם תפסת את המועט, אין להקשות תפוס את המרובה, שאינך חולק אלא מוסיף, שהמועט בכלל המרובה). ואין אומרים שיתן שקל על פי הכתוב 'וכל ערכך יהיה בשקל הקודש', שזה לא נאמר אלא לענין הישג יד, שאם עני הוא לא יעריכנו הכהן בפחות משקל, אבל ערך קצוב לא מצאנו בפחות משלשה שקלים.

ונחלקו בגמרא כשהאומר ערך סתום הוא עני, ואין ידו משגת לשלשה שקלים, י"א שאינו נדון בהישג יד וחייב ליתן כל השלשה, שמאחר שאמר סתם ערך עלי, ויודע שפחות שבערכין הוא שלשה שקלים, הרי זה כאילו מפרש הרי עלי שלשה שקלים שאין לו דין הישג יד. ואין דומה לאומר ערכי עלי או ערך פלוני עלי, שאין הכרח כמה נדר, שאין הכל יודעים את שנותיו, אבל כאן הוא גלוי לכל. ודין זה למדים מ'בערכך' להביא ערך סתום שאינו נידון בהישג יד.

וי"א שהכתוב בא לרבות שדינו כשאר ערכין ונידון בהישג יד, ואם אין ידו משגת ליתן שלשה שקלים נותן כפי אשר תשיג ידו.

י. אין ערך לאברים, שאם אמר ערך ידי עלי,

לא אמר כלום, שנאמר 'בערכך' ערך כולו הוא נותן ולא ערך אברים. ודוקא באבר שאין הנשמה תלויה בו, אבל אם העריך אבר שהנשמה תלויה בו, כגון שאמר ערך ראשי עלי או ערך כבדי עלי, נותן ערך כולו, שנאמר 'נפשות' בנפש תלתה תורה.

יא. אין ערך למת ולא לגוסס, שאם אמר ערך מת זה עלי או ערך גוסס זה עלי, לא אמר כלום, שנאמר 'והעמיד והעריך', כל שישנו בהעמדה ישנו בהערכה, וכל שאינו בהעמדה אינו בהערכה.

יב. אחד שהעריך מאה, דבריו קיימין, שנאמר 'נפשות'.

איש שהעריך בין איש ובין אשה, דבריו קיימים, שהרי 'איש' נאמר בפרשה. וכן אשה שהעריכה בין איש ובין אשה, דבריה קיימין, שנאמר 'נפשות'. וכל הדרשות הנלמדים מ'נפשות' (ערך אבר שהנשמה תלויה בו, אחד שהעריך מאה, ואשה שהעריכה) שקולים הם ולפיכך כולן נדרשים.

ועוד למדים ממה שלא נאמר 'נפש' אלא 'נפשות' לרבות מנוול ומוכה שחין שיש להם ערך אע"פ שאין להם דמים.

יג. טומטום ואנדרוגינוס שנתן דמיהם נדונים בכבודם, שאם אמר דמי ראשו של טומטום עלי או דמי ראשו של אנדרוגינוס עלי, שהוא אבר שהנשמה תלויה בו, נותן דמי כולו, ואין דורשים מ'נדר בערכך' שכל שישנו בערכין נדון בכבודו, וכל שאינו בערכין אינו נדון בכבודו אפילו כשהקדיש דמיו (שהרי דין נדון בכבודו נלמד מ'נפשות' האמור אצל ערכין), לפי שנאמר 'והיה ערכך' לרבות טומטום ואנדרוגינוס שנדונים בכבודם בדמים (אבל ערך אין להם כמו שנתבאר לעיל).

דף ה'

א. האומר ראש עבד זה הקדש, הוא והקדש שותפים בו. אמר לחבירו ראש עבד מכור לך, משמנים ביניהם כמה הוא שוה וחולקים את דמיו. וכן אם אמר ראש חמור זה הקדש, הוא והקדש שותפים בו. אמר ראש חמור מכור לך, משמנים ביניהם כמה הוא שוה ויחלוקו. לפי שאין דרך למכור ראש של עבד או ראש של חמור, ומסתמא נתכוין למכור או להקדיש חציו.

אבל אם אמר לחבירו ראש פרה מכור לך, לא מכר אלא ראשה של פרה. וכן אם אמר ראש פרה הקדש, אין להקדש אלא ראשה, שראשה של פרה דרכה לימכר בפני עצמה אצל טבח.

וכל זה בקדשי מזבח, כגון שאמר ראש עבד זה או ראש חמור זה לדמי עולה, אבל בקדשי בדק הבית נדון בכבודו, שכל שהקדיש אבר שהנשמה תלויה בו כולו קדוש.

ב. האומר רגלה של זו עולה, לרבי מאיר ורבי יהודה אין כולה עולה, שנאמר 'כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קודש', ממנו קודש ולא כולה קודש. אבל אין יוצאת לגמרי לחולין, שנאמר

'יהיה' בהויתה תהא, הא כיצד? תימכר לצורכי עולות, ודמיה חולין חוץ מדמי רגלה.

ולרבי יוסי ורבי שמעון כולה עולה, שנאמר 'כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קודש' לרבות את כולה.

וכל זה כשהקדיש דבר שאין הנשמה תלויה בו, אבל אם הקדיש דבר שהנשמה תלויה בו, לדברי הכל כולה קדושה. ודוקא כשהקדיש דבר שהנשמה תלויה בו בקדושת הגוף, אבל אם הקדישו לדמים של קדשי מזבח, כגון שהקדיש ראש פרה לדמי עולה, אין כולה קדושה. וכדין המקדיש ראש עבד או ראש חמור לדמי עולה, שאין כולו קדוש.

ג. המקדיש זכר (שהוא ראוי לעולה) לדמי עולה קדוש בקדושת הגוף לעולה, שמתוך שחל עליו קדושת דמים לעולה חל עליו קדושת עולה ממש.

הקדיש אבר שהנשמה תלויה בו לדמי עולה, אם בעל מום הוא, למסקנא אין אומרים שמתוך שהקדיש אבר כולו קדוש. ואם תם הוא, יש ספק אם אומרים מתוך שחל קדושה על אבר חל על כולו, ומתוך שחל עליו קדושת דמים חל עליו קדושת הגוף או שאין אומרים כן ואין כולו קדוש.

רבה נסתפק במי שאמר 'דמי ראשי למזבח', אם נדון בכבודו וחל קדושת דמים על כולו, שלא מצאנו קדושת דמים שלא נדון בכבודו. או שאין נדון בכבודו ולא חל קדושת דמים על כולו, שלא מצאנו בקדושת מזבח שנדון בכבודו. ולמסקנא נפשט מברייתא שאין דין של נדון בכבודו בקדושת מזבח.

ד. רבא נסתפק במי שאמר 'ערכי עלי לגבי מזבח', ואין ידו משגת לתת כשיעור דמי ערכו, אם נדון בהישג יד ואין נותן אלא כפי אשר תשיג ידו, שלא מצאנו בערכין מי שאין נדון בהישג יד. או שאין נדון בהישג יד ואין נפטר עד שישלם כל דמי ערכו, שלא מצאנו בנדר למזבח מי שנדון בהישג יד. ולא נפשט.

ה. רב אשי נסתפק במי שהקדיש שדה אחוזה למזבח, שיתן דמי השדה לעולה, אם נפדה בחמשים שקל כסף לבית זרע חומר שעורים כשאר מקדיש שדה אחוזה, שלא מצאנו פדיון בשדה אחוזה אלא בחמשים שקל כסף, גם אם שוה אלף זוז, או שנפדה לפי שויו, שלא מצאנו קדושה למזבח שנפדה אלא בשויו. ולא נפשט.

ו. פחות מבן חודש נידר אבל לא נערך, שאם אמר דמיו עלי נותן כפי שויו, אבל אין לו ערך.

ואם העריך פחות מבן חודש, לרבי מאיר נותן דמיו, שאין אדם מוציא דבריו לבטלה, ויודע שאין ערכין לפחות מבן חודש וגמר ואמר לשם דמים. ולחכמים לא אמר כלום, שאדם מוציא את דבריו לבטלה.

וכן האומר ערך כלי עלי, לרבי מאיר נותן דמיו, שאדם יודע שאין ערך לכלי וגמר ואמר לשם דמים. וכדבריו פסק רב. ולחכמים לא אמר כלום, שאדם מוציא דבריו לבטלה ואין ערך לכלי.

ז. המקדיש בהמת חבירו, לשיטת רב נותן דמיה, שפסק כרבי מאיר שאין אדם מוציא דבריו לבטלה, ואדם יודע שאין הקדש חל על דבר שאינו שלו, וגמר ואמר לשם דמים.

וכל זה כשאמר 'בהמה זו עלי להקריב', שאז אנו מפרשים שקיבל עליו להקריב דמיה, אבל אם אמר 'הרי בהמה זו עולה' לא אמר כלום.

ח. עובד כוכבים, לרבי מאיר נערך ולא מעריך, שאם אמר ישראל ערכו של עובד כוכבים עלי, נותן ערכו כפי שנים של עובד כוכבים. אבל אם אמר העובד כוכבים ערכי עלי או ערך אחרים עלי לא אמר כלום. ולרבי יהודה מעריך ולא נערך, שאם אמר ישראל ערכו של עובד כוכבים עלי לא אמר כלום, ואם אמר העובד כוכבים ערכי עלי או ערך אחרים עלי, נותן כפי שניו.

וטעם המחלוקת: שמצאנו מקרא אחד שמרבה עובד כוכבים, שנאמר '**איש** כי יפליא נדר בערכך', ומקרא אחד ממעטו, שנאמר 'בני ישראל' ולא עובדי כוכבים. לרבי מאיר מרבים שהוא נערך ולא שהוא מעריך, מפני שריבה הכתוב בנערכים יותר ממעריכים, שהרי חרש שוטה וקטן נערכים ולא מעריכים. ולרבי יהודה מרבים שהוא מעריך ולא שהוא נערך, שריבה הכתוב במעריכים יותר מנערכים, שהרי טומטום ואנדרוגינוס מעריכים ולא נערכים.

לדברי רבא מסתבר דינו של רבי מאיר שאין עובד כוכבים מעריך, שנאמר בימי עזרא 'לא לכם ולנו לבנות בית לאלקינו', הרי שאין מקבלים מן הגויים נדרים לבדק הבית, אבל לא מסתבר טעמו של רבי מאיר אלא של רבי יהודה, שרבי מאיר למד מחרש שוטה וקטן שאינם בני דעה, ורבי יהודה למד מטומטום ואנדרוגינוס שאין נערכים אע"פ שיש להם דעה.

ולרבי יהודה אע"פ שגויים מעריכים לא רצו ליטול מהם בימי עזרא משום רפיון ידים, שלא היו מתכוונים לטובה, אלא שיסמכו גם עליהם וישמעו לעצתם והם יאחרו הבנין עד שיסיבו את לב כורש שלא לבנותו.

ט. חמש חטאות המתות ומעות ההולכות לים המלח אסור ליהנות מהם, אבל הנהנה מהם אינו חייב קרבן מעילה, שאינם בכלל 'קדשי ה'' לפי שהולכים לאיבוד.

י. אין מועלים בקדשי מזבח של עובדי כוכבים, שלמדים מעילה גזירה שוה 'חטא חטא' מתרומה, מה תרומה אין מיתה נוהגת אלא בתרומת ישראל, שנאמר 'ולא יחללו את קדשי בני ישראל', כך מעילה אין נוהגת אלא בקדשי ישראל.

אבל קדשי עובדי כוכבים של בדק הבית מועלים בהם, שאין למדים מתרומה אלא מה שדומה לתרומה שיש בו קדושת הגוף ולא קדושת דמים.

דף ו'

א. עובד כוכבים שהתנדב נדבה לבדק הבית,

בתחילת הבנין אין מקבלים ממנו אפילו מים ומלח, שמא לרפיון ידים מתכוון, שירפו את ידם ולא יבנו. ואם נדב לבסוף, לחזק את בדק הבית, אם הוא דבר מסוים שנראה בעין, כגון 'אמה כליא עורב' (טבלאות של ברזל בגודל אמה שקבוע בהן מסמרות גבוהים אמה ומחפים בהם ראש הגג של היכל לגרש את העורבים), אין מקבלים ממנו, שגנאי הוא, ועוד שמתפארים בו. ואם הוא דבר שאינו מסויים, מקבלים ממנו.

ומן המלכות מקבלים גם בתחילת הבנין, לפי שהמלכות אינה חוזרת בה, והרי אפילו אם המלכות אמרה אעקור את ההר, היא עוקרתו ואינה חוזרת בה.

ב. עובד כוכבים שהפריש תרומה מכריו, בודקים אותו, אם בדעת ישראל הפרישה, שמחשבתו היתה שלמקום שתרומת ישראל הולכת גם זו תלך, תינתן לכהן, ואם לאו טעונה גניזה, שמא בלבו לשמים והקדש בזמן הזה אסור בהנאה.

ג. עובד כוכבים שהתנדב קורה ושם ה' כתוב עליה, בודקים אותו, אם אמר בדעת ישראל הפרשתיה, יחתוך מקום השם ויגנוז החתיכה, וישתמש במותר ויבננו בבית הכנסת, שרק מקום השם קדוש. ואם לא אמר בדעת ישראל הפרשתיה, טעונה גניזה, שמא בלבו לשמים, כלומר להקדש, ובזמן הזה אין לו תקנה.

ד. היה שם השם כתוב על ידות הכלים ועל כרעי המטה, יחתוך את המקום שכתוב בו השם ויגנוז, שלא נתקדש אלא מקום כתיבתו.

ה. האומר סלע זו לצדקה, מותר לשנותה, שיכול להשתמש בה בין לעצמו ובין לאחר, ולאחר מכן יתן סלע אחרת.

לרבי זעירא אין דין זה אלא כשאמר הרי עלי, שמכיון שאמר עלי וקיבלה באחריות לענין גניבה ואבידה, הרי היא כשלו, אבל אם אמר הרי זו, צריך ליתן סלע זו שנדר ולא לשנותה. ולשיטת רבא, וכן לרב (בלשון שני) בין כשאמר הרי עלי ובין כשאמר הרי זו מותר לשנותה.

וכל זה בצדקה, אבל אם נדר סלע להקדש אסור לשנותה.

ו. צדקה הרי היא כהקדש לענין שעוברים עליה בבל תאחר, ואינה כהקדש לענין לשנותה, שהקדש אסור להשתמש בה ולשנותה וצדקה מותר.

ולא אמרו שהנודר סלע לצדקה מותר לשנותה אלא עד שלא באתה ליד גבאי, אבל משבאתה ליד גבאי אסור לשנותה. רבי ינאי היה לוה ופורע ממעות צדקה אע"פ שגבאי היה, לפי שנוח לעניים בכך, שככל שהיה משהה מלפרוע היה כופה את הציבור ליתן צדקה, שאומר להם אין לי מעות לחלק, ויש ריווח לעניים בכך.

ז. ישראל שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת אסור לשנותה לדבר הרשות, אבל מותר לשנותה לדבר מצוה. ועובד כוכבים שהתנדב

מנורה או נר לבית הכנסת, עד שלא נשתקע שם בעליה, שעדיין אומרים זו היא מנורה נדבתו של פלוני עובד כוכבים, אסור לשנותה אפילו לדבר מצוה, שמא ימחה העובד כוכבים על ששינו את נדבתו לצורך אחר. ומשנשתקע שם בעליה מותר.

י"א שאם הנודב הוא סוחר ומחזר בעיירות, מותר לשנותה גם אם עדיין לא נשתקע שם בעליה, לפי שאינו מצוי כאן ואין חוששים שימחה. וי"א שגם בסוחר חוששים שפעמים הוא בא לכאן וימחה.

ח. הגוסס והיוצא ליהרג אינם נידרים, שהאומר דמיו עלי לא אמר כלום, לפי שאין להם דמים.

ט. הגוסס אינו נערך, שאם אמר אחד ערך גוסס זה עלי לא אמר כלום, שנאמר 'והעמיד והעריך' והוא אינו בר העמדה והערכה.

והיוצא ליהרג, לתנא קמא, אם כבר עמד בדין, אינו נערך, שנאמר 'כל חרם לא יפדה', מי שהוא ראוי ליחרם וליהרג אינו בכלל פדיון. ואם עדיין לא עמד בדין נערך, שנאמר 'מן האדם' ולא כל האדם. ולרבי חנינא בן עקביא נערך בכל אופן, מפני שדמיו קצובים ונותן לפי שניו. (ואת הכתוב 'כל חרם לא יפדה' דורש לדרשה אחרת, ראה בסמוך).

י. מצאנו מומתים בידי שמים שנותנים ממון ומתכפר להם, כגון מי ששורו הרג אדם שנאמר בו 'אם כופר יושת עליו'. אבל החייבים מיתה בידי אדם אין מתכפר להם בממון, שנאמר 'כל חרם לא יפדה'. וגם החייבים מיתות קלות שיש לשגגתם כפרה (כגון רוצח ששגגתו גולה ועובד עבודה זרה ומחלל שבת ובא על הערוה ששגגתם מביא חטאת), אין מתכפרים בממון, שנאמר '**כל** חרם'.

יא. הגוסס והיוצא ליהרג נודר ומעריך ומקדיש, שהרי בר דיעה הוא.

ואם הזיק, לתנא קמא אין גובים תשלומים מן היורשים, ולרבי יוסי גובים. וטעם המחלוקת: לרב יוסף תנא קמא סובר שמלוה על פה (כמו זה שהזיק ולא עמד בדין על כך קודם למיתה) אין גובה מן היורשים. ורבי יוסי סובר שמלוה על פה גובים מן היורשים. ולרבה הכל מודים שמלוה על פה אינו גובה מן היורשים, ונחלקו במלוה הכתובה בתורה, לתנא קמא אין דינה כמלוה הכתובה בשטר ולפיכך אין גובים מן היורשים, ולרבי יוסי דינה ככתובה בשטר ולפיכך גובים מן היורשים.

דף ז'

א. היוצא ליהרג, וחבלו בו אחרים, פטורים, שאין לו דמים ועומד הוא ליחבל.

ואם חבל הוא באחרים, אין גובים ממנו עצמו, שאי אפשר להחזירו לבית דין ולהעמידו בדין על מה שחבל, שאין מענים את דינו. ונחלקו תנאים אם גובים מיורשיו, לתנא קמא גובים, ולרבי שמעון בן אלעזר אין גובים. וטעם המחלוקת: לרב יוסף תנא קמא סובר שמלוה

על פה גובה מן היורשים, ורבי שמעון בן אלעזר סובר שמלוה על פה אין גובים מן היורשים. ולרבה הכל מודים שמלוה על פה אין גובה מן היורשים, ונחלקו במלוה הכתובה בתורה, לתנא קמא דינה כמלוה הכתובה בשטר וגובים מן היורשים, ולרבי שמעון בן אלעזר אין דינה ככתובה בשטר ואין גובים מן היורשים.

וכל זה כשלא עמד בדין קודם מיתתו, אבל מי שחבל באחרים ומת, וכבר עמד בדין קודם מיתתו וחייבוהו לשלם, לדברי הכל גובים מן היורשים, שמכיון שדינו חרוץ לשלם נעשה כמלוה בשטר.

ב. החופר בור ברשות הרבים, ונפל עליו שור והרגו, פטור בעל השור מתשלומי כופר, ולא עוד אלא שאם מת השור, וכבר עמד החופר בדין וחייבוהו בית דין לשלם, וכגון שישבו דיינים בפי הבור וחייבוהו מיד, יורשי בעל הבור חייבים לשלם דמי שור לבעליו.

ג. היוצא ליהרג, וכבר חטא קודם לכן והביא חטאת או אשם, והיה זבחו זבוח באותה שעה, מזין עליו מדם חטאתו ואשמו. ואם עדיין לא היה זבחו זבוח באותה שעה, או שחטא לאחר שנגמר דינו ליהרג, אין נזקקים לו, שאם ימתינו מלהרגו עד שישחטו את הזבח ויזרק הדם יש כאן עינוי הדין.

ד. אשה מעוברת שיוצאה ליהרג, אין ממתינים לה עד שתלד, ואע"פ שמצאנו שהוולדות ממונם של בעל, שנאמר 'כאשר ישית עליו בעל האשה', למדים מ'ומתו **גם** שניהם' שהורגים גם את הולד. ואם ישבה על המשבר, ממתינים לה עד שתלד, שמכיון שנעקר הולד ממקומו גוף בפני עצמו הוא.

ה. הבא על אשת איש, אין ממיתים אותו ואת האשה עד שיהיו שניהם בני עונשים, אבל אם היתה היא קטנה והוא גדול, או שהוא קטן והיא גדולה, גם הגדול שבהם אין נהרג, שנאמר 'ומתו גם **שניהם**' שיהיו שניהם שוים.

ו. אשה מעוברת היוצאה ליהרג, מכים אותה כנגד בית הריון כדי שימות הוולד תחילה, שאם יהרגוה תחילה היא תמות קודם הולד, והולד יצא לאחר מיתתה וניוול הוא.

כשהורגים אשה מעוברת, היא מתה תחילה, אבל כשהאה מתה מעצמה, הולד מת תחילה, לפי שחיותו קטן וטיפת מלאך המוות חותכת סימנים שלו. וגם אם מפרכס לאחר מיתת האם, אין זה חיות אלא כזנב הלטאה המפרכסת.

ז. תינוק בן יומו, נוחל את אמו להנחיל לאחיו מן האב, שאם נפלה לו ירושה מאמו ביום שנולד, ולאחר מכן מת בו ביום, מנחיל מה שירש מאמו לקרוביו מאביו. אבל אם מתה כשהיא מעוברת אין הולד יורש אותה להנחיל לאחיו מן האב, לפי שהוא מת תחילה, ואין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחים מן האב.

ח. האשה שישבה על המשבר, ומתה בשבת, מביאים סכין אפילו דרך רשות הרבים ומקרעים את כריסה להוציא את הולד,

שפעמים שהיא מתה תחילה ונוכל להציל את הולד. ואע"פ שהוא ספק, ולא היה לו חזקת חיות מתחילה, מחללים עליו את השבת.

ט. מי שנפלה עליו מפולת, ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק אם הוא חי ספק אם מת, ספק אם הוא כנעני ספק אם הוא ישראל, מפקחים עליו את הגל בשבת, שמחללים שבת אפילו על הספק.

י. אמוראים נחלקו בדין שיער אשה שנהרגה: לדעת רב שיער גופה ממש אסור בהנאה כגופה, וכדין בהמה שנהרגה שאסורה היא ושערה. ופיאה נכרית הקשורה בה, אם לא אמרה תנו שערה לבתי, הרי הוא כגופה ואסור בהנאה. ואם אמרה תנו שערה לבתי, מותר בהנאה, שגילתה דעתה שאינה רוצה שתהא כגופה ותיאסר עמה, וכאילו נטולה מחיים.

ולרב נחמן בר יצחק גם שערה ממש מותר, ואין דומה לשיער בהמה שנהרגה שאסור בהנאה, שהאשה מיתתה אוסרתה, ושיער אינו בר מיתה, שאינו משתנה לאחר מיתה, אבל בהמה גמר דינה אוסרתה (שאם שחט בהמה לאחר גמר דינה אסורה בהנאה), ולפיכך כל מה שמחובר בה בשעת גמר דין נאסר עמה.

יא. שיער פאה נכרית של נשים צדקניות שבעיר הנדחת, אם קשורה בה, מותר בהנאה, שהוא כגופה וניצול עמה. ואם מונח על היתד, נסתפקו בגמרא אם הוא כגופה וניצול עמה, או שהוא כממונה ואסור בהנאה.

הדרן עלך הכל מעריכין למסקנא

א. אין בערכין פחות מסלע, ולא יתר על חמשים. שגם עני שאין ידו משגת ליתן מה שהעריך, לא יתן פחות מסלע, שנאמר 'וכל ערכך יהיה בשקל הקודש', כל ערכין שאתה מעריך לא יהיו פחותים משקל. ולא מצאנו בערכין יותר מחמשים, כי הגדול שבערכין הכתובים בפרשה הוא זכר מבן עשרים עד בן חמשים שנה שערכו חמשים סלעים.

ב. בן עשרים שאמר ערכי עלי, והיה עני, ונתן סלע לערכו משום הישג יד, ולאחר מכן העשיר, פטור. אבל אם נתן פחות מסלע ולאחר מכן העשיר, נותן חמשים, שבנתינה ראשונה לא יצא ידי ערכו ועדיין ערכו עליו, שעני המעריך את עצמו והעשיר קודם נתינה נותן ערך עשיר.

ג. ואם היו בידיו חמש סלעים, לרבי מאיר אינו נותן אלא אחת, שנאמר חמשים ונאמר שקל, או חמשים או שקל. ולחכמים נותן כל החמשה, שהרי התורה אמרה 'אשר תשיג יד הנודר' ומשמע שצריך ליתן כל מה שידו משגת, ולא נאמר שקל אלא להשמיענו שלא יהא פחות משקל.

דף ח'

א. בן עשרים שהיו בידיו חמש סלעים, ואמר ערכי עלי, וחזר ואמר ערכי עלי, ונתן ארבע סלעים לשניה, וסלע אחד לראשונה, יצא ידי שתיהם, וגם אם יעשיר לאחר מכן פטור (אפילו לדעת חכמים שצריך ליתן כל אשר תשיג ידו), כי בעל חוב מאוחר שקדם וגבה מה שגבה גבה, ומאחר שנתן לערך שניה את הארבע, מה שנתן נתן ועתה אין לו כבר אלא אחד וכשנתנה לראשונה יצא בה. ולשניה יצא כשנתן ארבע אע"פ שיש בידו חמשה ולא נתן הכל, כי כל החמשה היו משועבדים לראשונה ומן הדין לא היה לו ליתן לשניה כלום.

ואם נתן ארבע לראשונה ולאחר מכן אחת לשניה, ידי שניה יצא, כי בשעה שנתן לשניה לא היו בידו אלא אחת, אבל ידי ראשונה לא יצא, כי כל החמשה שיש לו משועבדים לראשונה והוא לא נתן אלא ארבעה, ולפיכך אם העשיר לאחר מכן צריך להשלים לראשונה חמשים שלמים.

ב. היו בידו חמש סלעים, ואמר שני עֲרָכַי עלי בבת אחת, נסתפקו בגמרא אם שניהם תופסים כאחד וצריך שיתן שנים ומחצה לכל אחת, או שכולם ראויים לזו וכולם ראויים לזו, ועדיין אחד מן הערכין עליו. ולא נפשט.

ג. מן התורה, נדה שראתה דם בתחילת נדות, אם ראתה יום אחד, מונה ששה ימים והוא, וטובלת. ראתה שני ימים, מונה חמשה ימים והן וטובלת. ואפילו אם ראתה כל שבעה ימים, ופסקה לערב טובלת ומשמשת. ומיום שביעי ואילך הרי הם ימי זיבה אחד עשר יום, ואם ראתה בהן יום אחד או שנים, שומרת יום אחד וטובלת. אבל אם ראתה בהן שלשה ימים רצופים, הרי היא זבה גמורה וטעונה ספירת שבעה ימים נקיים וקרבן. ואם משכו ימי זובה חודש או שנה, אינה חוזרת לתחילת נדות עד שתשב שבעה נקיים. ישבה שבעה נקיים וחזרה וראתה, הרי זו תחילת נדה ומונה ששה והוא, וחוזרת לעניינה ככל המפורש.

ואם לא ראתה באותן י"א יום של ימי זיבה שלשה ימים רצופים, אינה זבה, וכשתראה אחרי כן, בין אם ראתה סמוך ובין אם הרחיקה ראייתה הרי היא תחילת נדה, ואפילו אם תראה שלשה ימים רצופים אינה מונה אלא ארבעה והן, שאין ימי זוב אלא באותן י"א יום שבין סוף נדה זו לתחילת נדה הבאה.

ד. היתה טועה, שראתה היום ואינה יודעת אם בימי נדתה היא עומדת אם באחד עשר יום של זיבה היא עומדת, אינה חוזרת לתחילת נדותה בפחות משבעה נקיים, ולא ביותר על י"ז ימים נקיים.

שאם אמרה יום אחד טמא ראיתי, ואינה יודעת אם בימי תחילת נדות הוא וצריכה למנות ששה והוא, אם באחד עשר ימי זוב הוא ואינה צריכה לשמור אלא יום כנגד יום, פתחה בשבעה עשר, שאם לא תראה עד לאחר י"ז (לבד מיום זה) חוזרת לפתח נדותה למנות ששה והוא, כי ממה נפשך לאחר י"ז חוץ מיום זה יצאה מספק של ימי הזוב, שאם יום זה שראתה מתחילת ימי זיבה היה, כיון שכלו י"א יום יצאה ימי הזוב, והרחיקה ראייתה שלא ראתה עד לאחר י"ז, ותחילת נדה היא. וגם אם תאמר שיום זה תחילת נדה היא, אעפ"כ יצאה מימי זוב, שהרי עברו ששה להשלמת ימי נדותה ועוד אחד עשר שבין נדה לנדה, הרי י"ז, ולאחר י"ז כשראתה תחילת נדה היא.

אבל אם תראה ביום י"ז עצמו לא יצתה מן הספק אם יום נדה הוא או יום זיבה, שאפשר שיום זה שבאת לפנינו כשראתה ראשון לימי נדה היה, ויום י"ז שראתה בו הוא סוף אחד עשר יום שבין נדה לנדה הוא, ואינה צריכה שימור (אפילו יום כנגד יום, שזה דין הרואה

ביום האחד עשר של ימי זיבה. ראה שיט"מ), ואפשר שיום ראשון שבאתה לפנינו מימי זיבה הוא, וכשכלו י"א יום יצאה מימי הזוב, ויום י"ז שראתה בו תחילת נדה הוא, וצריכה למנות ששה והוא. וכל שכן אם תראה קודם י"ז שיש ספק זה, ובספק זה תעמוד לעולם עד שתשב י"ז נקיים, וכל זמן שהיא בספיקה זו היא מקולקלת, שלעולם נחמיר עליה מספק, שכשתראה יום אחד בתוך אלו ימי שבעה עשר נאמר תחילת נדה וצריכה ששה והוא, וכשתראה שלשה ימים רצופים נאמר שהם ימי זוב וצריכה שבעה נקיים, ותביא קרבן מספק ואינו נאכל. אבל לאחר י"ז ימים אין להחמיר עליה, שבודאי תחילת נדה היא, ואם תראה שלשה ימים רצופים תמנה ארבעה והן, ואם תראה בסוף שבעה תשמור יום כנגד יום, וביום שלישי תהא זבה.

ואם אמרה שני ימים טמא ראיתי, פתחה בי"ז לבד משני ימים הללו, שאם לא תראה עד לאחר י"ז תחילת נדה היא ממה נפשך, שאם שני ימים הללו מימי הזוב, הרי כלו ימי זוב בתשעה ימים לאחר השנים, וכשהרחיקה וראתה לסוף י"ז תחילת נדה היא. ואם תחילת נדה היה, הרי כלו להם ימי נדות וזוב לסוף ששה עשר אחר השנים, שימי נדות וזוב אינן אלא י"ח, וזו שלא ראתה עד לאחר י"ז שהוא יום עשרים לתחילת ראיית הספק, נדה היא. אבל אם תראה ביום י"ז או קודם לכן לא יצאה מן הספק, שאפשר ששני ימים אלו תחילת נדה היו ולסוף ששה עשר אחר השנים כלו ימי נדות וזוב, וזו שראתה ביום י"ז תחילת נדה היא, ואפשר שאחד משני הימים סוף י"א של זיבה היה והשני תחילת נדה היה, ולא כלו ימי נדות וזיבות עד לאחר י"ז, וזו שראתה ביום י"ז סוף זיבה היא, והרי היא בספק. וכל שכן שאם תראה קודם, כגון אם תראה ביום י"ג וי"ד, היא עומדת בספק, כי אפשר ששני ימים הללו שבאתה לפנינו סוף ימי זוב היו, וזו שלא ראתה שוב עד יום י"ג תחילת נדה היא, ואפשר ששני הימים תחילת נדה היו, ויום י"ג זה שמיני של ימי זוב הוא, ותשמור יום כנגד יום, וכן היא בספק זה לעולם עד שתשב י"ז נקיים.

וכן אם אמרה שלשה ימים טמא ראיתי, פתחה בשבעה עשר מטעם שנתבאר. אבל אם ראתה קודם לכן, כגון ביום י"ז עצמו, היא עומדת בספק שאפשר ששני ימים מהשלשה היו סוף זיבה והשלישי תחילת נדה ויום י"ז זה הוא סוף זיבה, ואפשר שכל השלשה תחילת נדה היו ולסוף ט"ו לבד מהשלשה כלו ימי נדות וזוב, ויום י"ז זה הוא תחילת נדה, אבל ביום י"ח יצאה מן הספק ממה נפשך.

ואם אמרה ארבעה ימים טמא ראיתי, פתחה ששה עשר, שאם לא תראה עד לאחר ששה עשר לבד מאלו, יצאה מן הספק ממה נפשך, שאם תחילת נדה היו הרי כלו ימי נדות וזוב לסוף י"ד אחר ארבע ימים הללו, ואם ימי זוב היו כל שכן שכלו קודם ששה עשר, ועכשיו תחילת נדה היא.

וגם אם תאמר ששנים מהן היו סוף זיבה

והשנים תחילת נדה, אעפ"כ לסוף ששה עשר כלו ימי נדות וזוב. וזה אין לחשוש שמא השלשה סוף זיבה היו והרביעי תחילת נדה ולא כלו עד סוף י"ז, שאם השלשה היו סוף זיבה, כשראתה ביום רביעי אינה תחילת נדה, שמכיון שראתה שלשה ימים רצופים בימי זיבה זבה היא, ולא תצא לעולם מידי זיבה להיות תחילת נדה עד שתשב שבעה נקיים, ולאחר שישבה שבעה נקיים חזרה לתחילת נדותה. אבל אם תראה קודם לכן אפילו ביום ששה עשר, יש ספק אם בסוף זיבה היא או בתחילת נדה, כי אפשר ששנים מהארבעה היו סוף זיבה והשנים תחילת נדה, ויום ששה עשר סוף זיבה הוא, ואפשר שכל הארבעה היו תחילת נדה או סוף זיבה, וכבר יצאה מימי נדות וזוב.

ואם אמרה חמשה ימים טמא ראיתי, פתחה חמשה עשר, שממה נפשך אם תראה לאחר ט"ו תחילת נדה היא, אבל אם תראה ביום ט"ו עצמו הרי היא ספק, כי אפשר ששני ימים מהחמשה היו סוף זיבה, ושלשה היו ימי נדות, ועדיין יום ט"ו זה סוף ימי זוב הוא.

ואם אמרה ששה ימים טמא ראיתי, פתחה ארבעה עשר, ואם אמרה שבעה ימים טמא ראיתי פתחה שלשה עשר, ואם אמרה שמונה ימים טמא ראיתי פתחה שנים עשר, ואם אמרה תשעה ימים טמא ראיתי פתחה אחד עשר, ואם אמרה עשרה ימים טמא ראיתי פתחה עשרה, ואם אמרה אחד עשר ימים ראיתי פתחה תשעה, אמרה שנים עשר ימים ראיתי פתחה שמונה, אמרה שלשה עשר ימים ראיתי פתחה שבעה, שבכל אלו יש ספק שמא שני ימים ראשונים בסוף זיבה היו, והאחרונים מן הנדות, וצריך שתשלים עד סוף י"ח כדי שתצא מספק זיבות. אבל אין חשש שמא יותר משני ימים ראשונים היו בסוף זיבה, שאם תאמר ששלשה ימים ראשונים היו סוף זיבה, שוב אין האחרונים ימי נדות אלא המשך זוב, וכל זמן שלא ישבה שבעה נקיים הרי זה זוב, ולאחר שישבה שבעה נקיים תחילת נדה היא.

ונמצא שאין פתח בטועה פחות משבעה נקיים, שגם אם ראתה ארבעה עשר ימים, כי ממה נפשך זבה היא ולא תצא מזיבות עד שתשב שבעה ימים נקיים. ולא יותר על שבעה עשר.

ה. כל זבות הטועות, שראו לפחות שלשה ימים רצופים, מביאות קרבן לסוף שבעה נקיים שתי תורים אחד לחטאת ואחד לעולה כדין זבה, שמא זבות היו, והחטאת אינה נאכלת, שמא לא ימי זיבה היו וחולין היא ומליקתה נבילה. והעולה קריבה על תנאי, אם זבה היא תהא לחובתה ואם לאו תהא לנדבה. חוץ מזו שפתחה שבעה וזו שפתחה שמונה, שחטאת שלהם נאכלת, כי ממה נפשך זבות הם, שמאחר שראו י"ב ימים רצופים, גם אם תאמר ששני ימים ראשונים היו של סוף זיבה ולאחר מכן היה תחילת נדות, הרי ראו שבעת ימים של נדות ושלשה של זוב, וכל שכן אם הראשונים היו תחילת נדות, שכל מה שראו משבעה ואילך זוב הוא, וכן אם שלשה ימים ראשונים היו בימי זוב שהכל זוב הוא. אבל

בכל השאר אפשר ששני ימים הראשונים היו של סוף זיבות, ומכאן ואילך היה תחילת נדות, ונמצא שלא ראו שלשה ימים רצופים של זיבות ואינה אלא נדה.

ו. אין בנגעים פחות משבוע אחד להסגר, ולא יותר על שלשה שבועות. שבנגעי אדם יש הסגר של שבוע אחד, ובנגעי בתים יש הסגר של שלשה שבועות.

ודרש רב פפא על זה לשון הכתוב: 'צדקתך כהררי א'ל' אלו נגעי אדם, שנבררים בשבוע אחד אם לטהר אם להיחלט וצדקה גדולה היא זו, ו'משפטיך תהום רבה' אלו נגעי בתים, שנבררים רק בשלשה שבועות.

ולפי הפשט נחלקו אמוראים בפירוש כתוב זה:

רב יהודה מפרש, שאלמלא 'צדקתך כהררי א'ל' מי יוכל לעמוד לפני 'משפטיך תהום רבה', שסובר כרבי יוסי בר חנינא שהקב"ה נושא עון, שמגביה את כף העוונות למעלה כדי שיכריעו הזכיות, ואלמלא שאתה עושה לנו צדקה זו שאתה מגביה את העונות, מי יוכל לעמוד מפני משפטיך שיהיו מכריעים עד תהום רבה.

ורבה מפרש 'צדקתך כהררי א'ל' מפני ש'משפטיך תהום רבה', שסובר כרבי אלעזר שהקב"ה כובש ומסתיר העונות תחת מחילת כסא הכבוד כדי שיכריעו הזכויות, ומפרש שאתה מצדיקנו במה שאתה כובש ומסתיר משפטיך, כלומר את העונות, בתהום רבה.

דף ט'

א. שתי הלחם אין נאכלים לפני יום שני לאפייתם, ולא לאחר יום שלישי לאפייתם, שאם חל יום טוב של עצרת באחד בשבת, נאפות בערב שבת (שאין אפייתם דוחה שבת ולא יום טוב), ונאכלות ביום טוב לאחר תנופתם שהוא יום שלישי. וכשחל עצרת באחד משאר ימי השבת, נאפות בערב יום טוב ונאכלות ביום טוב שהוא יום שני לאפייתם.

ב. לחם הפנים אינו נאכל לפני יום תשיעי לאפייתו, ולא לאחר יום י"א לאפייתו, שבכל ימות השנה נאפה בערב שבת ונאכל לשבת האחרת שהוא יום תשיעי. ואם חלו שני ימים טובים של ראש השנה בחמישי ושישי בשבת, נאפה לחם הפנים ביום רביעי, ומסדרים אותו על השולחן בשבת, ונאכל בשבת שניה שהוא יום אחד עשר לאפייתו.

ג. אין קטן נימול לפני יום שמיני ללידתו, ולא לאחר יום שנים עשר ללידתו, שאם נולד בין השמשות של ערב שבת, אינו נימול בשבת שמא יום תשיעי הוא, שבין השמשות הוא ספק יום ספק לילה, ואם יום הוא נמצא שבת יום תשעה, ומילה שלא בזמנה אינה דוחה לא שבת ולא יום טוב. ואם חלו שני ימים טובים של ראש השנה לאחר אותו שבת, אינו נימול עד יום שלישי שהוא יום שנים עשר ללידתו.

ד. בסתם שנה, אין עושים שמונה חדשים חסרים (של כ"ט יום), משום שבכך נקדים

את ראש השנה בשני ימים, שמולד הלבנה הוא כ"ט יום ומחצה, ולכך צריך שיעשו חודש אחד מלא ואחד חסר, ואם יעשו בשנה שמונה חדשים חסרים, חסר לנו שני ימים, ויראו את הלבנה הישנה שני ימים לאחר ראש השנה, וירננו העם אחר דברי חכמים שמקדימים את ראש השנה.

ובשנה שחלה לאחר שנה מעוברת, ועשו את חודש העיבור מלא, עושים שמונה חדשים חסרים, שראש השנה של אותה שנה נתאחר בחצי יום (כי לפי המולד יש בחודש כ"ט יום ומחצה, והרי עשו את חודש הי"ג שלשים יום), ולכך גם אם יעשו שמונה חסרים, לא תקדים ראש השנה בשני ימים (אלא ביום ומחצה), ובאופן זה לא ירננו אחר בית דין, שיסברו שבית דין כבר ראו את הלבנה החדשה ואנו לא ראינוה לפי שלא נתנו דעתינו לראותה. (דברי עולא בביאור משנתינו, ואין חולק בזה כמבואר ברש"י).

ב. בסתם שנה, אין עושים שמונה חדשים מלאים (של שלשים יום), שאם יעשו כן, יאחרו את ראש השנה בשני ימים, והלבנה החדשה כבר תיראה שני ימים קודם ראש השנה, וירננו העם אחר חכמים שעושים כרצונם.

אבל שבעה חדשים מלאים עושים (גמרא ע"ב), שהרי לא יאחרו את ראש השנה אלא ביום אחד, ועל יום אחד בני אדם אינם תמהים ואינם מרננים.

לדברי רב הונא, פעמים שעושים שמונה חדשים מלאים, בשנה שחלה אחר שנה מעוברת, וכשעשו את חודש העיבור חסר (שלדבריו חודש העיבור פעמים חסר ופעמים מלא), שנמצא שראש השנה של אותה שנה הקדים בחצי יום, וכשעושים שמונה חדשים מלאים, לא יתאחר ראש השנה הבא בשני ימים מלאים (אלא ביום ומחצה), ובאופן זה לא ירננו העם אחר חכמים, שעל יום אחד (או יום ומחצה) אין בני אדם תמהים ואינם מרננים.

ולדעת עולא, אין אופן שיעשו שמונה חדשים מלאים, כי לשיטתו חודש העיבור הוא לעולם מלא, ואין אופן שיוקדם ראש השנה.

ונחלקו במחלוקת תנאים, שלתנא קמא חודש העיבור הוא לעולם שלשים יום, וכדבריו פסק עולא. ולר"ש בן גמליאל פעמים שהוא מלא ופעמים שהוא חסר, וכדבריו פסק רב הונא.

ג. אין עצרת חלה אלא ביום הנף, כלומר באותו יום בשבוע שאירע בו ט"ז בניסן, לפי שבט"ז בניסן מתחילים למנות חמשים, ויום חמשים חל ביום ראשון של התחלת המנין, כי יום מ"ט הוא סוף שבוע השביעי, וביום חמשים מתחיל השבוע.

ד. ראש השנה, בשנה שעשו את חדשי הקיץ כסדרם, אחד מלא ואחד חסר, שהיו שלשה חדשים חסרים ושלשה מלאים, חל ראש השנה באותו יום שחל 'אור עיבור' של חודש ניסן, כלומר ליל ל"א ניסן (שהוא א' אייר).

ואם ניתוסף חודש חסר בחדשי הקיץ (שהיו ארבעה חסרים ושנים מלאים), יחול ראש השנה ביום קודם, והוא באותו יום בשבוע שחל בו יום הנף (ט"ז ניסן). ואם ניתוסף בחדשי הקיץ חודש מלא (שהיו שני חדשים חסרים וארבע מלאים), יחול ראש השנה, ביום שלאחר ל"א ניסן, כלומר ביום שחל בו ב' אייר.

ה. לדעת אחרים עושים בכל שנה את כל החדשים כסדרן, אחד חסר ואחד מלא, ואין עושים יותר משתה מלאים ושתה חסרים. וגם אם לא נראה החודש ביום שלשים, ולפי הסדר צריך לעשותו חסר, מקדשים אותו שלא על פי הראיה.

ולדבריהם אין בין עצרת של שנה זו לעצרת של שנה האחרת, וכן בין ראש השנה של שנה זו לר"ה של שנה אחרת אלא ארבעה ימים בשבוע, שאם אירע ראש השנה ביום ראשון יחול לשנה הבאה ליום חמישי, שכך הוא החשבון של שנה של י"ב חודש שאחד מלא ואחד חסר. ואם היתה שנה מעוברת, יהיה בין ראש השנה לראש השנה חמשה ימים בשבוע (שחודש העיבור הוא כ"ט ימים, שהם ארבע שבועות ויום אחד, ונמצא מתאחר ביום אחד).

ולשיטתם בכל שנה פשוטה יחול ראש השנה באותו יום שחל בו ל"א ניסן. ואם היתה שנה מעוברת ועשו את חודש העיבור שלשים יום, יוסיפו לדבריהם חודש חסר באמצע הקיץ, שמאחר שעשו שבט ואדר ראשון מלאים, עושים את ניסן ואייר חסרים, ואז יחול ראש השנה ביום שחל בו ט"ז ניסן שהוא יום הנף.

ו. וכל זה ברוב השנים, אבל יש שנים שגם לאחרים מוסיפים יום אחד ויהיה בין עצרת לעצרת חמשה ימים, לפי שיש בין מולד הלבנה של החודש בשנה זו למולד שלה בשנה האחרת שמונה שעות ותתע"ו חלקים, ובשלש שנים הם מצטרפים ליום שלם. וכן אחת לשלשים שנה צריך להוסיף יום מחמת תתע"ו חלקים הנותרים, שאם תוציא תתס"ד חלקים מכל תתע"ו, תמצא יום שלם לשלשים שנה, שיש אלף ושמונים חלקים בשעה, ונמצא שחמשה פעמים תתס"ד חלקים הם ארבע שעות, וכשתכפילם לחמשה הרי כ"ד שעות, נמצא שבשלשים שנה ניתוסף יום אחד.

ז. לדעת שמואל אין שנת לבנה פחותה משלש מאות וחמשים ושתים יום, ולא יתירה על שלש מאות וחמשים ושתה יום, שלדבריו אפשר שיעשו שמונה חדשים מלאים (כרב הונא) ואפשר שיעשו שמונה חסרים, וכשיעשו שמונה מלאים יהיו בשנה שלש מאות חמשים ושתה ימים, וכשיעשו שמונה חסרים יהיו שלש מאות חמשים ושנים ימים, ואם יעשו כסדרן ששה מלאים וששה חסרים, יהיו שלש מאות חמשים וארבעה ימים.

ח. האומר הריני נזיר כימות החמה, מונה נזירות שלש מאות וששים וחמשה ימים כמנין ימות החמה. אמר הריני נזיר כימות

הלבנה, מונה נזירות שלש מאות וחמשים וארבעה ימים כמנין ימות הלבנה. ואע"פ שלפעמים שיש פחות מזה או יותר מזה, בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ורוב שנים.

ט. מעשה ועשה רבי תשעה חדשים חסרים, ונראה החודש של תשרי בזמנו, שהשנה שלפניה היתה מעוברת, והיה חודש העיבור מלא, ועשו באותה שנה שמונה חדשים מלאים (חוץ מחודש העיבור), ונמצא שהקדימו את החודש בשלשה ימים, וכשעשו תשעה חדשים חסרים חזר החודש להיות בזמנו.

דף י'

א. לשיטת חכמים אין פוחתים מעשרים ואחת תקיעות במקדש, ואין מוסיפים על ארבעים ושמונה. ולרבי יהודה אין פוחתים משבע, ואין מוסיפים על שש עשרה.

ונחלקו בענין 'תקיעה תרועה תקיעה', שלתנא קמא כל אחת מהם מצוה בפני עצמה היא, שלא יתכן שכל השלשה מצוה אחת היא, שהרי התורה אמרה 'ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו', ואם תקיעה תרועה ותקיעה מצוה אחת היא לא היתה תורה אומרת לעשות חצי מצוה.

ולרבי יהודה כל השלשה מצוה אחת הם (ואין ראיה מ'תתקעו ולא תריעו' שלא היה אלא לסימן בעלמא), ונמצא שכ"א תקיעות של תנא קמא נמנים לשבעה, והמ"ח נמנים לשש עשרה. ודרשה רבי יהודה מן הכתוב 'ותקעתם תרועה' 'תרועה יתקעו', הרי שתרועה ותקיעה אחת היא.

(ולחכמים למדים מכתוב זה שכל תרועה צריכה תקיעה לפניה ותקיעה לאחריה, ולעולם כל אחת מצוה בפני עצמה היא).

ב. אין פוחתים במקדש משני נבלים לשני לויים, ואין מוסיפים על ששה. אין פוחתים משני חלילין ואין מוסיפים על שנים עשר, שאם רצו היו עושים י"ב חלילים כנגד שנים עשר יום בשנה שהחליל מכה לפני המזבח.

ג. בשנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח (שהיו נקבים בחליל ומכה באצבעו על הנקב להנעים את הקול): בשחיטת פסח ראשון, בשחיטת פסח שני, ביום טוב הראשון של פסח, ביום טוב של עצרת, ובשמונת ימי החג. ומפני שבימים אלו היחיד גומר את ההלל תקנו להכות בחליל במקדש. (ואע"פ ששמונת ימי חנוכה גם יחיד גומר את ההלל, לא היה בו קרבן).

ולא היה מכה באבוב של נחושת, אלא באבוב של קנה, מפני שקולו ערב. ולא היה מסיים אלא באבוב יחידי, שכאשר היה מגיע לסיום הנעימה, היה האחד מן החלילים מאריך לאחר שתיקת האחר, שזהו סיום יפה יותר משיסיימו שנים כאחד.

ד. ונחלקו תנאים מי היו המכים בחליל: לרבי מאיר עבדי כהנים היו, לרבי יוסי משפחת בית פגרים ובית ציפרא מן המקום שנקרא

'עמאום', וישראלים מיוחסים היו שהיו משיאים בנותיהם לכהונה. ולרבי חנינא בן אנטיגנוס לויים היו.

ה. לרבי יהודה שתקיעה תרועה ותקיעה מצוה אחת היא, אין לשהות אפילו מעט בין פשוטה שלפניה לתרועה ובין התרועה לפשוטה שלאחריה, אלא צריך לעשותם בבת אחת סמוכות זו לזו. ולשיטת חכמים ששלש מצוות הם, מותר.

ולדברי רבי יוחנן גם אם שמע תשע תקיעות (שלשה פעמים תקיעה תרועה תקיעה) בראש השנה בתשע שעות ביום, ששהה שעה אחת בין כל אחת לחברתה, יצא.

ו. בשמונה עשר ימים היחיד גומר את ההלל: שמונה ימי החג, שמונה ימי חנוכה, יום טוב ראשון של פסח, ויום טוב של עצרת. ובגולה כ"א ימים, תשעה ימי החג, שמונה ימי חנוכה, שני ימים טובים ראשונים של פסח, ושני ימים טובים של עצרת.

ז. בחג היו אומרים הלל בכל יום, אבל בפסח לא היו אומרים בכל יום, לפי שימי החג חלוקים בקרבנותיהם (שפרי החג מתמעטים והולכים), אבל ימי הפסח אין חלוקים בקרבנותיהם.

ח. בשבת אין אומרים הלל אע"פ שהיא חלוקה בקרבנותיה, לפי שלא נקראת מועד. ובראש חודש אין אומרים אע"פ שנקרא מועד, לפי שלא הוקדש באיסור עשיית מלאכה, ולשון הכתוב הוא 'השיר יהיה לכם כליל התקדש חג', לילה המקודש לחג (באיסור עשית מלאכה) טעון שירה, ושאין מקודש לחג אין טעון שירה.

ט. ראש השנה ויום הכיפורים אע"פ שנקראו מועד והוקדשו באיסור עשית מלאכה, אין אומרים הלל. וכבר אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה וביום הכפורים, ואמר להן אפשר מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה לפני.

י. בחנוכה אומרים הלל אע"פ שאין בו חילוק קרבנות ואינו מקודש לחג באיסור עשית מלאכה, משום נס שהיה בו. אבל בפורים אין אומרים אע"פ שהיה בו נס, ונחלקו אמוראים בטעם הדבר:

א) לרבי יצחק, לפי שאין אומרים שירה על נס שבחוצה לארץ. ועל יציאת מצרים אומרים אע"פ שהיה בחוץ לארץ, כי עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה, אבל משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל ארצות לומר שירה.

ב) לרב נחמן קריאת המגילה זו היא הלל שלה (ומשום חוצה לארץ ראוי לומר שירה, כי לאחר שגלו חזרו להיתר הראשון).

ג) לרבא משום שאומרים בהלל 'הללו עבדי ה' לומר שאנו עבדי ה' ולא עבדי פרעה, אבל בפורים אין לומר 'ולא עבדי אחשורוש', כי עדיין אנו עבדיו של אחשורוש.

יא. החליל זהו האבוב, ונקרא חליל לפי שקולו מתוק לשמיעה.

יב. אבוב היה במקדש, חלק היה (קלוף), דק היה (שגילדו דק), של קנה היה, ומימות משה היה, צוה המלך וציפוהו זהב ולא היה קולו ערב, נטלו את צפויו והיה קולו ערב כמות שהיה.

צלצל היה במקדש (שני כלים מכין זה ע"ג זה וקולם דק), של נחושת היה והיה קולו ערב, ונפגם ושלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים ותקנוהו, ולא היה קולו ערב, נטלו את תיקונו והיה קולו ערב כמות שהיה.

מכתשת היתה במקדש, של נחושת היתה, ומימות משה היתה, והיתה מפטמת את הבשמים (שהיו כותשים בה סממני הקטרת, והיה קולה צלול ומפטמת את הבשמים יפה ונותנת בהן ריח), נתפגמה, והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים ותיקנוה, ולא היתה מפטמת כמו שהיתה, נטלו את תיקונה והיתה מפטמת כמו שהיתה.

ושני כלים אלו (צלצל ומכתשת) נשתיירו ממקדש ראשון, ונתפגמו, ולא היה להם ארוכה, ועליהם אמר דוד 'נחושת ממורט' (שהיה דק עד שיכלו לקפלו), 'נחושת מרוק' (מלוטש). ועליהם נאמר 'וכלי נחשת מוצהב שנים חמודות כזהב'. יש אומרים שכל אחד שקול כשנים של זהב, ויש אומרים ששניהם שקולים כאחד של זהב. ולרבי נתן שְׁנַיִם היו (כפולים, שהיה שני צלצלים ושני מכתשות), שנאמר 'שנים', אל תקרי 'שְׁנַיִם' אלא 'שְׁנַיִים'.

יג. מעיין שילוח היה מקלח מים בכאיסר, צוה המלך והרחיבוהו כדי שיתרבו מימיו, ונתמעטו, וחזרו ומיעטוהו והיה מקלח מים כבתחילה, לקיים מה שנאמר 'אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל גבור בגבורתו'.

יד. זוג עם עינבל לא היה במקדש, מפני שקולו עב ומערבב את הנעימה.

טו. מגריפה היתה במקדש (כעין כף שגורפים בה את דשן המזבח), עשרה נקבים היו בה, ובכל נקב היה קנה אחד, ובכל קנה היו עשרה נקבים, וכל נקב של קנה הוציא מין זמר, נמצאת כולה מוציאה מאה מיני זמר. ובברייתא אמרו שהיא אמה (ברוחבה), וגבוה אמה, וקת יוצא ממנה, ועשרה נקבים היו בה, כל אחד מוציא מאה מיני זמר, נמצאת כולה מוציאה אלף מיני זמר.

דף י"א

א. תנאים נחלקו מי היו המנגנים בכלי במקדש:

לרבי מאיר עבדי כהנים היו, לרבי יוסי ישראלים מיוחסים היו, ולרבי חנינא בן אנטיגנוס לויים היו. והכל מודים שעיקר שירה בפה ולפיכך אין צריך לויים מעיקר הדין, ונחלקו אם מעלין מן הדוכן ליוחסין ולמעשרות, לרבי מאיר אין מעלין לא ליוחסין ולא למעשרות, ולכך גם עבדים יכולים לנגן.

לרבי יוסי מעלין ליוחסין, ולכך צריך שיהיו ישראלים מיוחסים, אבל אין מעלין למעשרות, ולכך אין צריך לויים. ולרבי חנינא מעלין גם למעשרות, ולכך צריך שיהיו לויים.

ב. לרבי מאיר השיר מעכב את הקרבן, שנאמר 'ואתנה את הלוים נתונים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל ולכפר על בני ישראל', והרי לויים משוררים הם, והכתוב קראו כפרה, מה כפרה מעכבת אף שירה מעכבת. ולחכמים אינו מעכב, שלא הושוה לכפרה אלא לומר שכשם שכפרה ביום כך שירה ביום, אבל לא לומר שמעכב.

ג. מנין לעיקר שירה מן התורה?

א) לשמואל שנאמר 'ושרת בשם ה' אלקיו', איזהו שֵׁירוּת שבשם זה שירה. ואין הכוונה לנשיאות כפים, שהרי נאמר 'לשרתו ולברך בשמו', ומשמע שברכת כהנים אינה שֵׁירוּת.

ב) לרב מתנה שנאמר 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב', איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב זה שירה. (אבל אין לומר דברי תורה שנאמר בהם 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', שנקראו משמחי לב ולא 'טוב'. ולא ביכורים שנאמר בהם 'ושמחת בכל הטוב', שהם קרואים 'טוב' ולא 'טוב לבב').

ג) לחזקיה שנאמר 'וכנגיהו שר הלוים במשא יסור במשא כי מבין הוא', אל תקרי 'יסור' אלא 'ישיר'.

ד) לרבי יוחנן שנאמר 'לעבודת עבודה', איזו היא עבודה שצריכה עבודה זו שירה, שצריכה עבודת קרבן, שאין השיר נאמר אלא על היין של נסכי קרבן.

ה) לרבי יצחק שנאמר 'שאו זמרה ותנו תוף כינור נעים עם נבל'.

ו) לרב נחמן בר יצחק שנאמר 'המה ישאו קולם ירונו בגאון ה' צהלו מִיָּם', כלומר יצהלו בשיר בית המקדש יותר מצהלת ים סוף.

ז) התנא בברייתא דרשו מ'לבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו', ממשמע שנאמר בכתף איני יודע שישאו, מה תלמוד לומר ישאו? אין ישאו אלא לשון שירה, וכן הוא אומר 'שאו זמרה ותנו תוף', ואומר 'ישאו קולם ירונו' וגו'.

ח) לחנניא בן אחי רבי יהושע שנאמר 'משה ידבר והאלקים יעננו בקול', על עסקי קול, שהיה מצוהו לשורר לפי שלוי היה.

ט) לרב אשי שנאמר 'ויהי כאחד למחצצרים ולמשוררים להשמיע קול אחד'.

י) לרבי יונתן שנאמר 'ולא ימותו גם הם גם אתם', מה אתם (הכהנים) בעבודת מזבח, אף הם (הלויים) בעבודת מזבח, ולא מצאנו שלויים כשרים לעבודת מזבח אלא בשיר.

ד. מנין לביכורים שטעונים שירה, שלמדים 'טוב טוב' משירה. ואע"פ שאין אומרים שירה אלא על היין, הוא מצוי כשהביא ענבים לעזרה ודרכם.

ה. אין אומרים שירה אלא על היין, שנאמר

'ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלקים ואנשים', אם אנשים משמח אלקים במה משמח? מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין.

ו. אין מביאים משקים ביכורים, שנאמר 'פרי', פרי אתה מביא ולא משקין. ואם הביא ענבים לעזרה ודרכן יצא, שנאמר 'תביא'.

ז. כהן שעבד עבודת לוי, ולוי שעבד עבודת כהן, לדעת התנא בברייתא, חייבים מיתה, שנאמר 'ולא ימותו גם הם גם אתם', אתם בשלהם, כלומר כהנים שנכנסו בעבודת לוים כגון ששררו, והם בשלכם, כגון לוי שעבד על המזבח ככהן, הרי הוא במיתה. אבל לוי שעבד עבודה של לוי אחר, כגון לוי משורר שהגיף דלתות ומשוער שאמר שיר, אינו במיתה אלא באזהרה. ואביי פסק שלוי משורר ששיער בשל חבירו חייב מיתה, שנאמר 'והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד וגו' והזר הקרב יומת', ואין הכוונה על זר ממש, שכבר נאמר זר באותה פרשה, אלא הכוונה על מי שהוא זר לאותה עבודה.

ח. תנאים נחלקו אם משורר מותר לסייע בהגפת דלתות, לרבי יהושע בר חנניה מותר, ולרבי יוחנן בן גודגדא אסור. ושניהם סוברים שמשורר ששיער אינו אלא באזהרה, ונחלקו אם חכמים גזרו גם על המסייע או שלא גזרו על המסייע.

ט. עולת נדבת ציבור, למסקנת הגמרא אינה טעונה שירה, שנאמר 'ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם', מקיש עולה לשלמים ושלמים לעולה לענין שיר, מה עולה קדשי קדשים, אף שלמים האמורים כאן שטעונים שיר בשלמים של קדשי קדשים, והם כבשי עצרת שהם שלמי ציבור. ומה שלמים האמורים כאן קבוע להן זמן, שהרי מדבר בכבשי עצרת, אף עולה האמורה כאן שקבוע לה זמן, להוציא נדבת ציבור שאין קבוע לה זמן.

י. ביום שגמר חזקיהו לטהר את המקדש והקריב קרבן נמלך אם לומר שירה, שנאמר 'ויאמר חזקיהו להעלות העולה להמזבח ובעת החל העולה החל שיר ה' והחצוצרות ע"י כלי דוד מלך ישראל'.

למסקנת הגמרא עולת חובה היתה, ואע"פ שהדין פשוט שטעון שירה, היה נמלך בדבר כשליח ציבור שנמלך ונוטל רשות להתפלל.

יא. מגלגלים זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב, וכן אתה מוצא בתשעה באב שיום חייב הוא, וכשחרב הבית בראשונה, תשעה באב היה ומוצאי שבת היה (אחד בשבת), ובמוצאי שביעית היתה (שנה שמינית. החשבון מבואר להלן דף י"ב), ומשמרתו של יהויריב היתה, והיו כהנים ולוים עומדים על דוכנם ואמרו שירה (של רשות שלא על הקרבן), ונפל בפיהם פסוק זה 'וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם', ולא הספיקו לומר 'יצמיתם ה' אלקינו' עד שבאו אויבים וכבשום. וכן היה בחורבן הבית בשניה.

י"א שגם הוא חרב במוצאי שביעית, וי"א שגם הוא היה בתשעה באב ובמוצאי שבת,

אבל לא במוצאי שביעית. (ראה להלן בדף י"ב).

יב. יש רשות ללויים לומר שירה שלא על הקרבן. אבל לא יאמרו על עולת נדבה, שמא תצא תקלה מזה שיאמרו שגם שיר על עולת חובה אינה אלא רשות.

דף י"ב

א. בגמרא נסתפקו אם נסכים הבאים בפני עצמן טעונים שירה, שהרי שירה נאמרת על היין, או שאין טעונים, שאין אומרים אלא על אכילה ושתיה ולא על שתיה לבד.

ולצד שאינם טעונים, גם אם רצו לומר שירה אין אומרים, ואע"פ שיש רשות לומר שירה שלא על הקרבן, כאן יש חשש תקלה, שיאמרו שכשם שהשירה על נסכים הבאים בפני עצמם רשות היא, כך השירה על נסכים הבאים עם הקרבן רשות היא.

ב. שתי גלויות גלו ישראל (בסוף בית ראשון), גלות אחת גלו עם יהויכין בשנה שביעית לכיבוש יהויקים, והיא היתה שנה שמינית למלכות נבוכדנצר, שבשנה ראשונה כיבש את נינוה, ובשנה שניה כיבש את יהויקים. והנביא יחזקאל היה בין הגולים בגלות זה.

וגלות שניה גלו ישראל עם צדקיהו, ואז חרב המקדש וירושלים, והיא היתה בשנת י"ח לכיבוש יהויקים, שהיא שנת י"ט למלכות נבוכדנצר. ושנה זו היתה במוצאי שביעית היתה.

ויחזקאל ניבא שראה מראות אלקים 'בעשרים וחמש שנה לגלותנו בראש השנה בעשור לחדש בארבע עשרה שנה אחר אשר הוכתה העיר', כלומר כ"ה שנה מגלות יהויכין (שבה גלה יחזקאל) חוץ משנת הגלות, כלומר כ"ו שנים עם שנת הגלות, והיא היתה י"ד שנה לאחר השנה שהוכתה העיר, כלומר ט"ו שנים עם שנת החורבן (שי"א שנים היו מגלות יהויכין עד החורבן, ועוד ט"ו שנים, הרי כ"ו), והיתה בשנת היובל ש'עשור לחודש' ראש השנה שלה, ונמצא שחורבן הבית שהיה ט"ו שנים קודם לכן חל בשנה ראשונה למנין השמיטות, כלומר במוצאי שביעית.

ג. שבעה עשר יובלות מנו ישראל משנכנסו לארץ ועד שיצאו (עד חורבן בית ראשון), שהמקדש נבנה בארבע מאות ושמונים שנה ליציאת מצרים, צא מהם ארבעים שהיו במדבר הרי ארבע מאות וארבעים, והמקדש עמד ת"י שנה, הרי הם יחד שמונה מאות וחמשים שנה, שהם י"ז פעמים חמשים. ואי אפשר לומר שהתחילו למנות משעה שנכנסו, שהרי יחזקאל היה מנבא י"ד שנה אחר שנת החורבן והיא היתה שנת היובל, ואם מתחילה מנו נמצא שחורבן הבית היה ביובל, אלא בהכרח שלא התחילו למנות אלא לאחר שבע שנים שכיבשו ושבע שחילקו, ונמצא יובל חל י"ד שנה אחר החורבן.

וכל חשבון זה הוא לשיטת חכמים ששנת חמשים של יובל נמנית בפני עצמה ואינה נמנית לשנה ראשונה של שמיטה הבאה.

ולדעת רבי יהודה ששנת חמשים נמנית לכאן ולכאן, היה יוצא לפי חשבון זה שחורבן הבית היה בשנה שלישית של שמיטה ולא במוצאי שביעית, שבי"ז יובלות נחסרו י"ז שנים, אבל האמת שגם לשיטתו היה החורבן במוצאי שביעית, שלדבריו כשגלו עשרת השבטים פסקו מנין היובלות, וכשחזרו התחילו למנות מנין חדש, והם חזרו בשנת י"ח ליאשיהו, ויאשיהו מלך ל"א שנה, הרי י"ד שנה ליובל עד סוף יאשיהו, ולאחריו מלכו י"א שנה יהויקים ויהויכין, וי"א שנה צדקיהו, הרי ל"ו שנים, ואז חרב הבית, והיא שנת מוצאי שביעית.

ד. בית שני, לרבי יהודה חרב במוצאי שביעית, שהיה עומד ארבע מאות ועשרים שנים, בארבע מאות שנים יש שמונה יובלות, ונשתיירו שמונה שנים, ועוד עשרים הרי י"ד, והחורבן בשנה שלאחריה שהיא מוצאי שביעית.

ולדעת חכמים החורבן היה בשנה השביעית, שבארבע מאות שנים היו שמונה יובלות, נשתיירו עשרים שנים, ונמצא שנה אחרונה של הבית בשנה שישית, ובשנה שלאחריה שהיתה שנת השביעית חרב הבית.

ולדברי רב אשי, גם לחכמים חרב הבית במוצאי שביעית, ששש שנים ראשונות מבנין הבית עד שעלה עזרא וקידש את הארץ, לא מנו שמיטים ויובלות, וכשתחסר שש שנים נמצא ששנת ת"כ היתה בשביעית, ושנה שלאחריה שבה חרב הבית היה במוצאי שביעית. ולמדנו זאת מן הכתוב 'באדין בטלת עבידת בית אלהא די בירושלם והות בטלא עד שנת תרתין למלכות דריוש', הרי שבשנת שתים לדריוש התחיל הבנין, ונאמר 'ושיציא ביתה דנה עד יום תלתה לירח אדר די היא שנת שת למלכות דריוש מלכא', הרי שבשנת שש נשלם הבנין, ובאותו זמן לשנה הבאה עלה עזרא וגלותו עמו, שנאמר 'ויבוא ירושלים בחודש החמישי היא השנה השביעית למלך', ועד תשרי שהיא שנת שביעית למלך לא התחיל למנות.

ה. מתוך כ"ד משמרות שהיו בבית ראשון, עלו בימי עזרא מן הגולה רק ארבע משמרות, ידעיה חרים פשחור ואימר. עמדו נביאים שביניהם וחלקום לכ"ד משמרות, ולא היו יודעים כיצד לסדרם, מי יעבוד אחר מי, בללום ונתנום בקלפי, בא ידעיה והוציא מן הקלפי, וכוון ברוח הקודש ועלתה איגרתו בידו, וחזר והכניס ידו ונטל איגרת, וכן עד שש פעמים, ובאותו סדר שעלו האיגרות בידו כך עשו אחריו אותם הכתובים באיגרות בזו אחר זו, אחריו בא חרים ונטל חלקו וחלק חבריו שש פעמים, וכן פשחור, וכן אימר. והתקינו נביאים שביניהם, שגם אם יהויריב שהיה ראש משמרות בבית ראשון עולה, לא ידחה ידעיה ממקומו, אלא ידעיה עיקר ויהויריב טפל לו.

דף י"ג

א. מנין ששבע שנים כיבשו ישראל את

הארץ, שהרי כלב אומר כשהתחילו לחלוק את הארץ 'בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה עבד ה' אותי מקדש ברנע לרגל את הארץ וגו' ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה', והרי משה שילח מרגלים בשנה שניה, נמצא כשעברו את הירדן היה בן שבעים ושמונה, ובשעה שהתחילו לחלוק היה בן פ"ה, הרי ששבע שנים כיבשו. ושבע שנים חילקו את הארץ. י"א שמאחר ששבע שנים כיבשו מסתבר ששבע שנים חילקו. וי"א ממה שמצאנו שהיובל היה י"ד שנים אחר החורבן, ולפי החשבון נמצא שהתחילו למנות יובל י"ד שנה לאחר שנכנסו לארץ (ראה לעיל דף י"ב), והיינו לאחר שבע שנים שכיבשו ושבע שחילקו.

ב. קרבן תמיד טעון ביקור ממום ארבעה ימים קודם שחיטה, שנאמר 'תשמרו להקריב לי במועדו', ובפסח מצרים הוא אומר 'והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום', מה להלן טעון ביקור ארבעה ימים קודם שחיטה, אף כאן טעון ביקור ארבעה ימים קודם שחיטה, כלומר ארבעה ימים חוץ מיום השחיטה. (מסקנת רש"י).

ואין פוחתים משתה טלאים שהם מבוקרים קודם שחיטה בלשכת הטלאים, שבשעת חנוכת המזבח נתנו שם שמונה טלאים שהיו מבוקרים ארבעה ימים קודם לכן, ונטלו ביום ראשון שנים לשני תמידים, ולאחר מכן באותו היום ביקרו עוד שנים אחרים ונתנו תחתיהם, ביום שני נטלו שנים מן הארבעה הנותרים ונתנו שנים תחתיהם, וביום שלישי נטלו שנים הנותרים מן הראשונים ונתנו שנים תחתיהם, וכן לעולם נוטלים שנים ונותנים שנים, ואותן שנתבקרו ונתנו שם יום ראשון, ראויים ליום חמישי, שהם ארבעה ימים חוץ מיום שחיטה (מסקנת רש"י), וכן חוזרים חלילה לעולם, ונמצא שבכל יום נשתיירו שם ששה טלאים מבוקרים לאחר שנטלו שנים המבוקרים לאותו היום, ואחר כך ביקרו עוד שנים קודם הלילה וניתנו שם. וסימן לדבר שיהא שם כבשים מבוקרים כמנין תמידים הקרבים בשבת ושני ימים טובים של ראש השנה הסמוכים זה לזה. ואם רצו להוסיף יותר על ששה טלאים מבוקרים מוסיפים עד עולם.

ג. אין פוחתים משתי חצוצרות במקדש, ואם רצו מוסיפים עד מאה ועשרים, שנאמר 'ועמהם כהנים למאה ועשרים מחצרים בחצוצרות'.

ד. ואין פוחתים מתשעה כנורות, ומוסיפים עד עולם. והצלצל היה לבדו, שנאמר 'ואסף במצלתים משמיע'. ואע"פ ש'מצלתים' משמע שנים, מאחר ששני חלקיו עושה מעשה אחד ועל ידי אדם אחד הוא נעשה, נקרא אחד.

ה. אין פוחתים משנים עשר לוים שעומדים על הדוכן, כנגד תשעה כנורות שני נבלים וצלצל אחד. שנאמר 'הוא ואחיו ובניו שנים עשר'. ואם רצו מוסיפים עד עולם.

ו. לוי קטן, אינו נכנס לעזרה לשום עבודה, כגון לכבד את העזרה ולהגיף את הדלתות,

אלא בשעה שהלוים עומדים על הדוכן בשיר, אז נכנסים לוים קטנים לשורר עמהם, שנאמר 'ויעמוד ישוע בניו ואחיו קדמיאל ובניו בני יהודה כאחד לנצח על עושה המלאכה בבית האלקים'. ולא היו אותם קטנים אומרים בנבל ובכנור אלא בפה, כדי ליתן תבלין בנעימות הלוים, שקול הלוים הקטנים דק ומתבל את קול הלוים הגדולים. ולרבי אליעזר בן יעקב אין עולים למנין שנים עשר לויים הצריכים לדוכן, ואין עולים על האיצטבא המוכנת לדוכן, אלא בארץ היו עומדים, וראשיהם בין רגלי הלוים, והיו נקראים 'צערי הלוים', שהיו מצערים את הלויים הגדולים שהיה קולם עבה ולא יכלו לבסם את קולם כמו הקטנים. וי"א שנקראים 'סועדי הלויים', שהיו עוזרים ללויים.

ז. כינור של מקדש של שבעת נימין היה, שנאמר 'שובע שמחות את פניך', אל תיקרי שובע אלא שבע. ושל ימות המשיח שמונה, שנאמר 'למנצח על השמינית', על נימא שמינית. ושל עולם הבא עשר, שנאמר 'עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור'. ואומר 'הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו שירו לו שיר חדש'.

ח. 'נבל' ו'כינור' שני כלים הם. לדברי רבי יהודה הכינור לעולם הבא נקרא גם נבל, לפי שהנימין שלו מרובים, וקולו רב כמו נבל.

הדרן עלך אין בערכין למסקנא

דף י"ד

א. יש בערכין להקל ולהחמיר, שאם אחד העריך את הנאה שבישראל (ששוה מאה), ואת הכעור שבישראל (שאין שוה אלא חמש סלעים), נותן חמשים סלע. ואם אמר הרי דמיו עלי, נותן את שוויו.

ב. אסור לאדם שיאמר כמה נאה כנעני זה, שנאמר 'לא תחנם', לא תתן להם חן.

ג. יש בשדה אחוזה להקל ולהחמיר, שאחד המקדיש בחולת המחוז, כלומר שדה בסביבות העיר שאינה חשובה כל כך מפני מדרס הרגלים, ואחד המקדיש בפרדסים של מקום הנקרא 'סבסטי' שהם כרמים מעולים מאד, נותן מי שפודה אותם (בין בעלים בין אדם אחר) בבית זרע חומר שעורים חמשים שקל כסף (אם תחלת היובל היה. ואם לא, מגרע לפי שנים שעברו סלע ופונדיון לשנה), ובשדה מקנה שהקדישה לבדק הבית, נותן את שוויו. ולרבי אליעזר בין בשדה מקנה ובין בשדה אחוזה נותן חמשים שקל לבית זרע חומר שעורים, ואין חילוק ביניהם אלא שבשדה אחוזה כשבעלים פודה אותה מוסיף חומש, ובשדה מקנה אינו מוסיף חומש.

ד. הקדיש שדה אחוזה כשהיא מלאה אילנות, לדעת רב הונא, כשהוא פודן, פודה תחילה את האילנות בשויים, וחוזר ופודה את הקרקע בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף, שאדם מקדיש בעין יפה, ולפיכך הקדיש אילנות לבד וקרקע לבד, ולא שיפדה האילנות אגב קרקע.

ולשיטת רבי שמעון הסובר שאדם מקדיש בעין רעה, נתכוין להקדיש את הקרקע ואת האילנות בבת אחת, והאילנות נפדים אגב הקרקע בחמשים שקל כסף לבית זרע חומר שעורים.

ה. הקדיש שלשה אילנות שהם נטועים ומפוזרים כסדרן, ואם היו עשרה מפוזרים כדרך אלו, היו מחזיקים בית סאה, הקדיש כל קרקע שביניהם וכל אילנות קטנים שביניהם. וכשהוא פודה, פודה בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף. והאילנות נפדים אגב הקרקע, לדעת רבי שמעון שהמקדיש בעין רעה הוא מקדיש, ואין צריך לפדות תחילה את האילנות בשוים.

היו האילנות נטועים בקרקע שהיא פחות ממטע עשרה לבית סאה, או ביותר מכאן, שאין זה סדר נטיעת אילנות, או שהיו נטועים כסדר (ממטע עשרה לבית סאה) אבל לא הקדיש כל האילנות יחד אלא בזה אחר זה, לא הקדיש אלא את האילנות ולא את הקרקע, וכשהוא פודן פודה את האילנות בשויהם.

ואם הקדיש את האילנות שאינם נטועים כסדר ואחר כך הקדיש את הקרקע, אין האילנות נפדים אגב הקרקע (אפילו לרבי שמעון), הואיל ולא הוקדשו יחד, אלא פודה תחילה את האילנות בשויהם, ולאחר מכן חוזר ופודה את הקרקע בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף.

ו. המקדיש את השדה, לתנא קמא הקדיש כל אשר בתוכה, שהמקדיש בעין יפה הוא מקדיש. ולרבי שמעון לא הקדיש אילנות שבה, שהמקדיש בעין רעה הוא מקדיש, חוץ מחרוב המורכב וסדן השקמה שהם בכלל ההקדש, הואיל והם זקנים וגדולים מאד ויונקים משדה הקדש יותר משאר אילנות.

ז. הלוקח שדה מאביו והקדישה (כשהיא עתה בידו שדה מקנה), ואחר כך מת אביו וירשה, לרבי יהודה ורבי שמעון דינה כשדה אחוזה ופודים אותה בחמשים שקל לבית זרע חומר שעורים, שנאמר 'אם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו', שדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזה יש לה דין שדה מקנה שנפדית בשויה, ולא זו שראויה להיות שדה אחוזה כשימות אביו. שאם היה כוונת הכתוב על שדה שבשעת הקדש אינה שדה אחוזה, היה צריך לומר 'אם את שדה מקנתו אשר לא אחוזתו', ולמה אמר 'משדה אחוזתו', לדרוש שאין דין שדה מקנה אלא בשדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזה.

ולשיטת רבי מאיר, אם הקדישה קודם שמת אביו, אע"פ שמת אביו אחר כך דינה כשדה מקנה שנפדית בשויה, הואיל ובשעת הקדש היתה שדה מקנה. ורק אם מת אביו ואחר כך הקדישה דינה כשדה אחוזה, שנאמר 'אם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו', שדה שאינה שדה אחוזה, יצאה זו שהיא שדה אחוזה.

ח. הקדיש טרשים, אע"פ שהיא שדה אחוזה פודה אותם בשווים, שנאמר 'בית זרע' ואלו אינם בני זריעה. ואם לא גאלם המקדיש, יוצאים ביובל, שנאמר 'והיה השדה בצאתו ביובל' כל שדה במשמע.

ט. מכר טרשים, נגאלים מן המוכר בפחות משתי שנים, ואע"פ שהמוכר קרקע לחבירו אין רשאי לגאול עד שתהא שתי שנים ביד הלוקח, לשון הכתוב הוא 'במספר שני תבואות', ואלו אינם בני תבואה. גאל אותם, חוזר לבעלים ביובל כשאר שדה אחוזה, שנאמר 'ושב לאחוזתו', ואלו גם בכלל אחוזה.

י. הקדיש אילנות, פודה אותם בשוויהם, שלא נאמר חמשים שקל כסף אלא ב'בית זרע' ולא באילנות. שלא הוקדשו אלא האילנות ולא הקרקע, ואפילו מקום מושב האילן לא הוקדש. ואם לא גאל אותם, ומכרם הגזבר לאחר, אין יוצאים לכהנים ביובל, שנאמר 'והיה השדה בצאתו ביובל' ולא אילנות.

יא. מכר אילנות אין נגאלים בפחות משתי שנים, שנאמר 'שני תבואות', ואלו בני תבואה הם. לא גאל אותם אין חוזרים לבעלים ביובל, שנאמר 'ושב לאחוזתו' ולא אילנות.

יב. המוכר דקל לחבירו, והלוקח טוען שהזכיר לו גם קרקע, והחזיק בו שלש שנים, הרי הדקל שלו עם הקרקע שמתחתיו עד התהום.

יג. המקדיש שדה מקנה, לחכמים פודה אותה בשויה, שנאמר 'מכסת הערכך', כלומר כמנין דמיו. ולרבי אליעזר נפדה בחמשים שקל לבית זרע חומר שעורים כשדה אחוזה, שנאמר כאן 'וחשב', ונאמר בשדה אחוזה 'וחשב', מה להלן דבר קצוב אף כאן דבר קצוב.

יד. אין מוסיפים חומש בפדיון שדה מקנה גם לשיטת חכמים, לפי שמצאנו דין חומש בשני מקומות, בשדה אחוזה ובמקדיש ביתו, ושני כתובים הבאים כאחד מלמדין. וגם לסובר שמלמדין, מצאנו עוד דין חומש במקומות הרבה, כגון בפדיון מעשר שני, בפדיון בהמה טהורה ובהמה טמאה, ולפיכך אין מלמדין.

וי"א שממה שנאמר בשדה מקנה 'במכסת הערכך' למדנו שהקישו הכתוב לערכין, מה ערכין אינו מוסיף חומש אף שדה מקנה אינו מוסיף חומש.

טו. יש בשור המועד שהמית את העבד להקל ולהחמיר, שאחד שהמית את הנאה שבעבדים ואחד שהמית את הכעור שבעבדים נותן שלשים סלע. ואם המית בן חורין, נותן שוויו. אבל תם שהמית, פטור.

טז. מועד שהזיק אדם (עבד או בן חורין), משלם נזק שלם. ותם שהזיק, לרבי עקיבא משלם נזק שלם.

יז. יש באונס ובמפתה להקל ולהחמיר, שבין מי שאנס ופיתה את גדולה שבכהונה, ובין מי שאנס ופיתה את הקטנה שבישראל, נותן חמשים סלעים.

ונותן גם בושת והפגם, ששמין אותה כמה אדם רוצה ליתן בין שפחה בתולה לשפחה בעולה להשיאה לעבדו, ובבושת נותן לפי המבייש והמתבייש.

ומנין שנותן בושת ופגם חוץ מן הקנס? לאביי שנאמר 'ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה

חמשים כסף וגו' תחת אשר עינה', כלומר שחמשים אלו הם עבור העינוי, ומשמע שיש דברים אחרים שחייב לא מחמת העינוי, והם בושת ופגם. ולרבא שנאמר 'ונתן האיש השוכב עמה', להנאת שכיבה יתן חמשים כסף, מכלל שיש חיובים אחרים והם בושת ופגם.

דף ט"ו

א. יש במוציא שם רע להקל ולהחמיר, שאחד שהוציא שם רע על גדולה שבכהונה, ואחד שהוציא שם רע על קטנה שבישראל, נותן מאה סלע.

ב. ונמצא שהאומר בפיו חמור מן העושה מעשה, שהמאנס והמפתה אינו נותן אלא חמשים, והמוציא שם רע נותן מאה על דיבורו, ואין הקנס אלא על דיבורו ולא משום שרצה לגרום לה מיתה, שנאמר 'כי הוציא שם רע' על שם רע שהוציא.

וכן מצינו שלא נתחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע, שנאמר אצל מרגלים 'וינסו אותי **זה** עשר פעמים', על זה נתחתם גזר דין.

ג. אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו.

ד. מן המרגלים למדנו כמה גדול כחה של לשון הרע, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה. שנאמר 'וימותו האנשים מוציאי דיבת הארץ רעה', על דיבת הארץ שהוציאו.

ה. דבר גדול דיברו מרגלים באותה שעה, שנאמר 'כי חזק הוא ממנו', אל תיקרי ממנו (מאיתנו), אלא ממנו (מאתו), כביכול גם בעל הבית (הקב"ה) אין יכול להוציא כליו משם.

ו. עשר נסיונות ניסו אבותינו להקב"ה:

שנים בים, אחת בירידה, שנאמר 'המבלי אין קברים במצרים', ואחת בעליה, שנאמר 'וימרו על ים בים סוף ויושיעם למען שמו', שהיו ישראל ממרים באותה שעה ואומרים כשם שאנו עולים מצד זה כך מצרים עולים מצד אחר, אמר הקב"ה לשר של ים פלוט אותם ליבשה, אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה וחוזר ונוטלה ממנו? אמר לו אני נותן לך אחד ומחצה שבהם (בצבא סיסרא), אמר לפניו רבש"ע כלום יש עבד שתובע את רבו? אמר לו נחל קישון יהיה ערב, מיד פלטן ליבשה שנאמר 'וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים'.

שנים במים, במרה שנאמר 'ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות' 'וילן העם על משה', וברפידים שנאמר 'ויחנו ברפידים ואין מים לשתות' 'וירב העם עם משה'. ושנים במן, שנאמר 'אל יצא איש ממקומו' ויצאו, ונאמר 'אל יותר ממנו' ויותירו. ושנים בשליו, בשליו ראשון שנאמר 'בשבתכם על סיר הבשר', ובשליו שני שנאמר 'והאספסוף אשר בקרבו'. אחת בעגל, ואחת במדבר פארן (בחטא של מרגלים).

ז. אמר הקב"ה ללשון: כל אבריו של אדם זקופים ואתה מוטל, כל אבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים, ולא עוד אלא שהקפתי לך שתי חומות, אחת של עצם ואחת של בשר (שיניים ושפתיים), 'מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה'.

ח. אלו דברים שאמרו חכמים על כל המספר לשון הרע: א) כאילו כפר בעיקר, שנאמר 'אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו'.

ב) נגעים באים עליו, שנאמר 'מלשני בסתר רעהו אותו אצמית', ונאמר להלן 'לצמיתות' והתרגום הוא 'לחלוטין', והוא לשון האמור בצרעת, ששנינו אין בין מצורע מוסגר למצורע **מוחלט**. וכן דרשו מ'זאת תהיה תורת המצורע', זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע.

ג) מגדיל עונות עד לשמים, שנאמר 'שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ'.

ד) ראוי לסוקלו באבן, שנאמר 'אותו אצמית', ונאמר להלן 'צמתו בבור חיי וידו אבן בי'.

ה) הקב"ה אומר אין אני והוא יכולים לדור בעולם, שנאמר 'מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל', אל תיקרי אוֹתוֹ לא אוכל אלא אִתּוֹ לא אוכל. וי"א דבר זה על גסי הרוח.

ו) אומר הקדוש ברוך הוא לשר של גיהנום אני עליו מלמעלה ואתה עליו מלמטה נדוננו, שנאמר 'חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים', אין חץ אלא לשון, שנאמר 'חץ שחוט לשונם מרמה דבר', ואין גיבור אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר 'ה' כגבור יצא', ו'גחלי רתמים' זהו גיהנום.

ז) מגדיל עונות כנגד שלש עבירות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, שנאמר כאן 'לשון מדברת גדולות', ונאמר בעבודה זרה 'אנא חטא העם הזה חטאה גדולה', ובגילוי עריות 'ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת', ובשפיכות דמים 'גדול עוני מנשוא', ואע"פ ש'גדולות' משמע שנים, כל שלשתם בכלל כי איזה מהם תוציא.

ט. לעתיד לבוא מתקבצות כל החיות אצל נחש ואומרות, ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך? אומר להם וכי מה יתרון לבעל הלשון?

מה תקנתו של מספרי לשון הרע? אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה, שנאמר 'מרפא לשון עץ חיים', אין לשון אלא לשון הרע, שנאמר 'חץ שחוט לשונם', ואין עץ אלא תורה, שנאמר 'עץ חיים היא למחזיקים בה'. ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו, שנאמר 'וסלף בה שבר רוח'. ולרבי אחא בר חנינא אם סיפר אין לו תקנה, שכבר כרתו דוד ברוח הקדש, שנאמר 'יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות', אלא מה תקנתו שלא יבא לידי לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו.

י. לשון הרכיל, שהיא שלישית בין אדם לחבירו לגלות לו סוד, הורג שלשה, למספר

למקבל ולאומרים עליו, שמתוך מריבה שנופלת בין השנים הורגים זה את זה, וגואלי הדם הורגים את הרכיל שההרג בא על ידו.

יא. למה נאמר 'מות וחיים ביד לשון', וכי יש יד ללשון? אלא לומר לך מה יד ממיתה אף לשון ממיתה, ולא רק כיד שאינה ממיתה אלא סמוך לה, אלא אפילו שלא בסמוך לה, שנאמר 'חץ שחוט לשונם', ולא רק כחץ שהוא עד ארבעים וחמשים אמה, שנאמר 'שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ'. ואע"פ כן נמשל לחץ לפי שהורג כחץ.

יב. 'מות וחיים ביד הלשון', שהרוצה חיים יעסוק בלשונו בתורה, והרוצה מות יעסוק בלשונו בדברי שטות ונבלה.

יג. האומר שיש אור בבית פלוני, אם אינו אומרה בדרך לשון הרע, אלא מגלה לאותם שמבקשים אור שילכו לבית פלוני, אין זה לשון הרע, אבל אם אומרה בדרך לשון הרע, שאומר היכן מצוי אש אם לא בבית פלוני שיש שם בשר ודגים, הרי זה לשון הרע.

יד. לרבה כל דבר שנאמר בפני מי שמדובר עליו, אין בה משום לשון הרע. ולאביי כל שכן שגם חוצפה וגם לשון הרע היא.

דף ט"ז

א. כל דבר שהבעלים אמרוה בפני שלשה, המגלה אותה אינו בכלל מספר לשון הרע, שזה גילה תחלה דעתו שאם מגלה אותו אינו חושש, שיודע שסופה להגלות, שהכלל הוא 'חברך חברא אית ליה וחברא דחברך חברא אית ליה'.

ב. מי שמזדמן לאכסניא וטרחו עבורו, ולמחר יושב בשוק ואומר ה' יברך את פלוני שכך וכך טרח עבורי, ובני אדם שומעים ואונסים את ממונו (וי"מ שמתאכסנים אצלו אורחים עד שמכלין ממונו), עליו נאמר 'מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב לו', שאותה ברכה קללה היא לו ולחבירו.

ג. לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו.

ד. על שבעה דברים נגעים באים: על לשון הרע, על שפיכות דמים, על שבועת שוא, על גילוי עריות, על גסות הרוח, על הגזל, ועל צרות העין. ולא אמרו שנגעים באים על מספר לשון הרע אלא כשהועילו מעשיו, שנתקוטטו על ידו, אבל אם לא הועילו מעשיו, המעיל מכפר עליו, שיבוא דבר שבקול ויכפר על מעשה הקול. ודוקא על לשון הרע בפרהסיא שהוא מעשה קול המעיל מכפר, אבל על המספר בצנעא הקטורת מכפרת, שיבוא דבר שבחשאי ויכפר על דבר שבחשאי.

ה. למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות, לומר לך מה קרבנות מכפרים אף בגדי כהונה מכפרים, כתונת מכפרת על שפיכות דמים, שנאמר 'ויטבלו את הכתנת בדם'. מכנסים מכפרים על גילוי עריות, שנאמר 'ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה'. מצנפת מכפרת על גסי הרוח, יבוא

דבר שבגובה ויכפר על מעשה גובה. אבנט מכפרת על הרהור הלב, ששם היא עומדת. חושן מכפר על הדינים, שנאמר 'ועשית חושן משפט'. אפוד מכפר על עבודה זרה, שנאמר 'אין אפוד ותרפים'. מעיל מכפר על לשון הרע, אמר הקב"ה יבוא דבר שבקול ויכפר על מעשה הקול. ציץ מכפר על מעשה עזי פנים, שנאמר כאן 'והיה על מצח אהרן', ונאמר להלן 'ומצח אשה זונה היה לך'.

ולא אמרו שכתונת מכפרת על שפיכות דמים אלא כשידוע מי הוא ההורג, וכשלא התרו בו שאינו בו חיוב מיתה, אבל כשאין ידוע מי ההורג עגלה ערופה מכפרת.

ו. שני דברים לא מצינו להם בקרבנות כפרה, ובדבר אחר מצינו להם כפרה, שפיכות דמים בעגלה ערופה, ולשון הרע בקטורת, שלמדנו שהקטרת מכפרת שנאמר 'ויתן את הקטורת ויכפר על העם', והיא מכפרת על לשון הרע, אמר הקב"ה יבוא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי.

ז. מה נשתנה מצורע שאמרה תורה בדד ישב מחוץ למחנה מושבו? הוא הבדיל בין איש לאשתו בין איש לרעהו, לפיכך אמרה תורה בדד ישב וגו'. ומה נשתנה להביא שתי ציפרים לטהרתו? אמר הקב"ה הוא עושה מעשה פטיט (קול היוצא בחשאי), לפיכך אמרה תורה יביא קרבן פטיט (שהציפרים צועקים כל שעה).

ח. כשאמרה תורה 'לא תשנא את אחיך בלבבך', לא באה להזהיר שלא יכנו ולא יסטרנו ולא יקלקלנו, אלא על שנאה בלב הכתוב מדבר.

ט. הרואה בחבירו דבר מגונה חייב להוכיחו, שנאמר 'הוכח תוכיח'. הוכיחו ולא קיבל, יחזור ויוכיחנו, שנאמר 'תוכיח' מכל מקום. אבל לא יוכיחנו ברבים להלבין פניו, שנאמר 'לא תשא עליו חטא'. רבי טרפון תמה אם יש בדורו מי שמקבל תוכחה, שהאומר לחבירו טול קיסם מבין עיניך, הוא אומר לו טול קורה מבין עיניך. רבי אלעזר בן עזריה תמה אם יש בדורו מי שיודע להוכיח דרך כבוד. רבי יוחנן בן נורי העיד עליו שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידו, שהיה קובל עליו אם ראה בו דבר גנאי לפני רבן גמליאל, והוסיף בו אהבה, לקיים מה שנאמר 'אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך'.

י. ענוה לשמה עדיפה על תוכחה לשמה, שענוה גדולה מכולם. וגם ענוה שלא לשמה עדיפה על תוכחה לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

יא. לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

יב. עד היכן אדם חייב להוכיח את חבירו? י"א עד שיקצוף זה ויכה את המוכיח, וי"א עד שיקלל את המוכיח, וי"א עד שינזוף בו. ושלשתם מקרא אחד דרשו, שנאמר אצל הוכחת יונתן לשאול 'ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות', ונאמר 'ויטל שאול את החנית עליו להכותו', הסובר עד הכאה למד מ'להכותו', והסובר עד קללה למד

מ'לבשתך ולבושת ערות אמך', והסובר עד נזיפה למד מ'ויחר אף שאול'. ואע"פ שהיה שם גם הכאה וקללה, יונתן היה אוהב את דוד כל כך ומסר את נפשו יותר מחיובו.

יג. לא ישנה אדם באכסניא שלו, ולמדנו דבר זה מן התורה, לרב שנאמר 'עד המקום אשר היה שם אהלו בתחלה' ולרבי יוסי ברבי חנינא שנאמר 'וילך למסעיו'.

ואם לן באכסניא במקרה בעלמא, כגון שהיה בדרך ושקעה לו חמה ונכנס ללון שם, לרב מותר לשנותו, שנאמר 'אהלו' ומשמע אכסניא קבועה. ולרבי יוסי בר חנינא אסור, שנאמר 'מסעיו' ומשמע אפילו באקראי.

יד. ועד היכן לא ישנה אדם באכסניא שלו? אם הכה בעל הבית את האכסנאי עצמו, לדברי הכל יוכל לשנות. וכן אם הפשיל בעל הבית את כלי האכסנאי לאחוריו להשליכם מן הבית, לדברי הכל יוכל לשנות. ואם הכה בעל הבית את אשתו, לשמואל לא ישנה, שהרי לעצמו לא הכה. ולרב מותר לשנות, משום שיבוא לידי קטטה. ולמה צריך אכסנאי לסבול כל כך ולא לשנות את האכסניא? לפי שאכסנאי פוגם את בעל הבית והוא עצמו נפגם, שיאמרו בני אדם כמה קשים אלו שלא יוכלו לדור יחד.

טו. לא ישנה אדם מאומנותו ומאומנות אבותיו.

עד היכן תכלית ייסורים? (כלומר אלו הם ייסורים שאין פחותים מהם) י"א כל שארגו לו בגד ללבוש ואין מתקבל עליו, וי"א אפילו נתכוונו למזוג את יינו בחמין ומזגו לו בצונן, או נתכוונו למזוג בצונן ומזגו לו בחמין. י"א אפילו נהפך לו חלוקו. וי"א אפילו הושיט ידו לכיס ליטול שלש מטבעות ועלו בידו שתים. אבל אם הושיט ליטול שתים ועלו בידו שלש אין זה ייסורים, שאין טורח להחזירה.

וכל שעברו עליו ארבעים יום בלא ייסורים קיבל עולמו. וי"א פורענות מזדמנת לו. ואם עברו עליו אחד מכל אלו, נחשב שעברו עליו ייסורים.

דף י"ז

א. אלמלא בא הקב"ה עם אברהם יצחק ויעקב בדין אין יכולים לעמוד מפני תוכחה, שנאמר 'ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני ה' את כל צדקות ה' אשר עשה אתכם ואת אבותיכם'.

ב. ביקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו ובהו בשביל יהויקים, כיון שנסתכל בדורו נתישבה דעתו. ביקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו ובהו מפני דורו של צדקיהו, כיון שנסתכל בצדקיהו נתישבה דעתו.

ג. י"א שהדור הוא לפי הפרנס, שאם הפרנס כועס גם הדור הוא כך, ואם הפרנס נוח לרצות גם דורו הוא כך. ויש אומרים שהפרנס הוא לפי הדור.

א. העני נדון בערכין לפי אשר תשיג ידו, שאם אין ידו משגת ליתן כשיעור שאמרה תורה נותן כפי שתשיג ידו. ובדין זה הולכים אחר המעריך ולא אחר הנערך, שאם עני העריך את העשיר, ואין ידו של מעריך משגת, נותן ערך עני. אבל אם עשיר העריך את העני, נותן ערך עשיר, שנאמר 'אשר תשיג יד הנודר', התורה תלתה בנודר.

ב. מי שאמר 'קרבנו של מצורע זה עלי' והיה המצורע עני, אם הנודר הוא עני, מביא קרבן עני, ואע"פ שנאמר במצורע 'ואם דל **הוא**', אין ממעטים מזה שרק מצורע עני מביא קרבן עני ולא נודר עני, לפי שנאמר 'ואין ידו משגת' לרבות את הנודר. ואם הנודר הוא עשיר, מביא קרבן עשיר, שנאמר 'ואם דל הוא' וזה אינו דל.

ואם המצורע היה עשיר, ואמר עני קרבנו של מצורע זה עלי, מביא קרבן עשיר, ואין דומה לערכין שעני האומר ערך עשיר עלי שנותן ערך עני, שנאמר 'ואם דל הוא' על המצורע עצמו חסה תורה אם הוא עני, ולא על מי שנודר להביא כמותו.

ג. עשיר שאמר ערכי עלי, ושמע העני, ואמר מה שאמר זה עלי, לרבי העני נותן ערך עשיר ואין לו דין הישג יד, שאין דין הישג יד בערכין אלא בעני שהעריך עשיר והעשיר אינו חייב כלום, אבל כשגם העשיר חייב, עני שהעריך כמותו דינו כעשיר. וכדין קרבנות, שאם עני אמר קרבנו של מצורע עשיר זה עלי שנותן קרבן עשיר. (י"א שחכמים חולקים על רבי, ולשיטתם גם כשאמר העשיר ערכי עלי, ואמר העני מה שאמר זה עלי, נותן ערך עני. ראה תוס' ד"ה השג).

ד. היה עני בשעה שהעריך, והעשיר לפני שנתן דמי ערכין, נותן ערך עשיר, שנאמר 'אשר תשיג יד הנודר' והרי ידו משגת. היה עשיר בשעה שהעריך ואחר כך העני, נותן ערך עשיר, שנאמר 'אשר תשיג יד הנודר' ומשמע שהולכים אחר שעת הנדר. (ע"פ רש"י).

ה. היה עני בשעת הנדר, והעשיר, וחזר והעני, לרבי יהודה נותן ערך עשיר, שנאמר 'ואם מך **הוא** מערכך', עד שיהא במכותו מתחלתו ועד סופו.

ו. ובקרבנות הולכים אחר הבאת קרבנותיו, שמצורע שהיה עני והעשיר קודם הבאת קרבנותיו, מביא קרבן עשיר. היה עשיר והעני קודם הבאת קרבנותיו, מביא קרבן עני.

ז. ואם הביא מקצת קרבנותיו כשהוא עני, והעשיר קודם שהביא את השאר, או שהביא מקצת קרבנות כשהיה עשיר והעני, נחלקו תנאים בדבר:

א) לרבי שמעון הכל הולך אחר החטאת, שאם הביא חטאת בהמה בעשירות מביא גם עולת בהמה של עשיר, ואם הביא חטאת העוף בעניות, אע"פ שהעשיר, מביא גם עולה של עני. ב) לרבי יהודה הכל הולך אחר האשם. ג) ולרבי אליעזר בן יעקב הכל הולך אחר ציפרים שהוא מביא לצורך הזאה קודם תגלחת, שאם בשעה שהזו עליו היה עני מביא כל קרבנותיו בעניות, ואם באותה שעה עשיר היה מביא כל קרבנותיו בעשירות.

ושלשתם מקרא אחד דרשו, שנאמר 'אשר לא תשיג ידו בטהרתו', רבי שמעון מפרש דבר המכפר, שהרי סמוך לפסוק זה נאמר 'וכפר עליו הכהן', ומשמע אשר לא תשיג ידו בשעת כפרה יהא לו תורה זו של דלות אע"פ שהשיגה ידו אחר כך. ורבי יהודה מפרש דבר המכשיר, שמשמע אשר לא תשיג ידו בשעת טהרה תהא לו תורת עניות, וטהרה זהו אשם, שמכשירו לבוא במקדש ולאכול בקדשים, שמדם האשם הוא נותן על בהונות ותנוך אזנים. ורבי אליעזר בן יעקב מפרש דבר הגורם לו טהרה, ואלו הציפרים, שכל זמן שאינו מביאם אינו יכול לגלח.

ח. היה יודע לחבירו עדות עד שלא נעשה חתנו, ואחר כך נעשה חתנו, או שהיה יודע לו עדות כשהוא פקח ונתחרש, או שהיה פתוח ונסתמא (ופסול משום 'או ראה'), או שהיה שפוי ונשתטה, הרי זה פסול לעדות. אבל אם היה יודע לו עדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו ואח"כ מתה בתו, או שהיה פקח ונתחרש וחזר ונתפקח, היה פתוח ונסתמא ואח"כ נתפתח, היה שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה, כשר, שכל שתחילתו וסופו בכשרות כשר, שנאמר 'או ראה אם לא יגיד' בראייה והגדה תלתה תורה, וכיון שראוי לעדות בשעת ראיה ובשעת הגדה כשר, אע"פ שבאמצע לא היה ראוי לעדות.

דף י"ח

א. ראה סיעה של בני אדם עומדים, ועידיו ביניהם, ואמר משביעני עליכם אם יודעים אתם לי עדות שתבואו ותעידוני, פטורים מקרבן שבועה אם לא העידוהו, שנאמר 'והוא עד' שאינו חייב אלא אם ייחד את עדיו. אבל אם אמר 'כל מי מכם שיודע לי עדות שיבוא ויעידני' חייבים, שהרי ייחד את עדיו.

ב. עני שנדר ערך, והיה אביו גוסס, ועתיד להורישו רבוא מנה, נותן ערך עני אע"פ שרוב

גוססים למיתה. וכן אם היתה לו ספינה בים, והיא מוחכרת או מושכרת ביד אחרים, אע"פ שעתיד לקבל מהם דמי שכירות, נותן ערך עני, שעתה אין לו כלום הואיל ושכירות אינה משתלמת אלא לבסוף. ומשום ספינה שיש לו לא נחשב עשיר, לדעת רבי אליעזר שנותנים לאיכר דמי צמדו ולחמר דמי חמורו.

ג. ילד שהעריך זקן, נותן ערך זקן, וזקן שהעריך ילד נותן ערך ילד. וכן איש שהעריך את האשה, נותן ערך אשה, ואשה שהעריכה את האיש נותנת ערך איש.

ד. העריך את פלוני כשהיה פחות מבן חמש, ונעשה קודם נתינה יתר על בן חמש, או שהעריכו כשהיה פחות מבן עשרים ונעשה יתר על בן עשרים, נותן כזמן שהעריך, שנאמר 'כערכך יקום' ללמד שאינו נותן אלא כזמן הערך ולא כשעת נתינה.

אבל בדמים אינו כן, שאם אמר דמי פלוני עלי, בתשרי, ובניסן בא לבית דין, שמין אותו כעבד בשוק בניסן, כי אין מי שיודע כמה היה שוה בתשרי.

ה. עני שהעריך עצמו, ובא כהן להעריכו, ויש לו מרגלית שוה שלשים סלעים, אין אומרים שאם משהין אותה עד שיעלוה לכרך שיש שם עשיר והוא יקננה בחמשים סלעים, ונמצא שיש לו חמשים ויתן ערך שלם, שהכלל הוא שאין להקדש אלא מקומו ושעתו, שנאמר 'ונתן את הערכך ביום ההוא'.

וכן מי שאמר דמי מרגלית זו עלי, אין שמין אותה לפי מכר הכרכים, אלא לפי שויה באותה שעה ובאותו מקום, שהקיש הכתוב דמים לערכין (שנאמר 'נדר בערכך'), לומר שאין שמין אלא לפי מקומו ושעתו.

ו. העריך דבר שהנשמה תלויה בו, כגון שאמר 'ערך ראשי עלי' נותן ערך שלם, שנאמר 'בערכך נפשות' שהולכים אחר הנפש. וכן הדין בדמים, לפי שהקישו הכתוב לערכין.

ז. יום שלשים כלמטה הימנה, שאם אמר ערך פלוני קטן עלי, ואותו קטן היה באותו יום בן שלשים, דינו כפחות מבן שלשים ולא אמר כלום (שאין ערך לפחות מבן חודש). וכן שנת חמש ושנת עשרים כלמטה מהם, וכן שנת ששים כלמטה משששים, שנאמר אצל בן ששים 'ואם מבן ששים שנה ומעלה', ולמדים כולם בגזירה שוה 'שנה שנה' מבן ששים, מה שנת ששים כלמטה ממנה, כך שנת חמש ושנת עשרים כלמטה ממנה. ואין משיבים מה לשנת ששים שהוא כלמטה להחמיר, שפחות מבן ששים ערכו יותר, תאמר בשנת חמש ושנת עשרים שהוא כלמטה להקל, שפחות מבן עשרים ערכו פחות, שגזירה שוה מופנה היא, שהיה יכול לומר 'ואם מבן חמש שנים ועד בן עשרים', ולא היה צריך לומר 'עשרים שנה', שאני יודע שהכתוב עוסק בשנים, וכן בבן ששים לא היה צריך לומר 'ואם מבן ששים שנה ומעלה' אלא 'ואם מבן ששים ומעלה', ומאחר שגזירה שוה מופנה היא למדים ואין משיבים.

ולרבי אליעזר, שנת חמש ושנת עשרים ושנת

ששים נדונים כלמטה מהם, עד שיהיו יתירות על השנים חודש אחד ויום אחד, לפי שנאמר כאן 'ומעלה' ונאמר במנין הלויים 'מבן חודש ומעלה תפקדם', מה להלן מבן חודש ויום אחד, אף כאן מחודש ויום אחד בתוך השנה. ואין לומר רק יום אחד בתוך השנה כשם שבמנין הלויים לא היה אלא יום אחד יותר מחודש, שלזה לא היה צריך גזירה שוה, שכן הוא משמעות לשון 'ומעלה'.

ח. איסור אכילת חמץ הוא מיום ראשון של פסח ועד יום שביעי, וראשון ושביעי בכלל, לפי שנאמר 'בראשון בארבעה עשר יום לחודש בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לחודש בערב'. ולרבי אין צריך לדרשה זו, שכל 'מ' ו'עד' הוא בכלל.

ט. מצורע שפרחה לו צרעת בכל גופו טהור, שנאמר 'ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן וגו' טהור הוא'. ואע"פ שנאמר 'מראשו ועד רגליו', אין ראשו בכלל ולא רגליו בכלל, לפי שסימני ראשו חלוקים מסימני גופו, שסימני נגע במקום שיער נידון בשיער צהוב, וסימני נגע במקום בשר נידון בשיער לבן ובפשיון. ועוד, שנאמר 'לכל מראה עיני הכהן', ואינו יכול לראות בראש מפני השיער, ולא ברגל בין אצבע לאצבע.

י. שנה האמורה בקדשים, כגון 'כבשים בני שנה', ושנה האמורה בבתי ערי חומה, שאם לא גאלה המוכר בשנה ראשונה אין יכול לגאול עוד, ושתי שנים שבשדה אחוזה, שהמוכר שדה אחוזה אין רשאי לגאול עד שתהא שתי שנים ביד לוקח, ושש שנים שבעבד עברי שיוצא לחירות, ושנים האמורים בערכין בזכר ובנקיבה, וכל שנים שבבן ובת השנויים בפרק יוצא דופן במסכת נדה (כגון בן י"ב שנה שנדריו נבדקין, ובן י"ג שנדריו קיימים, בת י"א שנדריה נבדקים, ובת י"ב שנדריה קיימין, וכן הרבה שנות בן ובת שנשנו שם), כולם נמנים מעת לעת משנולדו, ואין הולכים בהם אחר שנות עולם.

ומהיכן למדנו כן? בשנה האמורה בקדשים נאמר 'כבש בן שנתו', שנתו שלו ולא של מנין עולם. בבתי ערי חומה נאמר 'עד תום שנת ממכרו', ממכרו שלו ולא שנה למנין עולם. בשדה אחוזה נאמר 'במספר שני תבואות ימכר לך', פעמים שאדם אוכל שלש תבואות בשתי שנים (שמאחר שנאמר 'שני' הרי שני תבואות במשמע, ולמה נאמר 'תבואות'? ללמד שכל תבואה שימצא באותן שתי שנים יאכל, ואפילו שלש, כגון אם מכרו לו בניסן מליאה קמה ולא יגאלנה עד שתי שנים בניסן באותו יום, ואם קדם וקצר הרי אכל שלש תבואות, ואילו היו הולכים אחר מנין עולם, היתה שנה שניה מתחלת בתשרי שבשנה הבאה, ולא היה אוכל אלא שתי תבואות). בעבד עברי נאמר 'שש שנים יעבוד ובשביעית', פעמים שעובד גם בשנה שביעית למנין שנות עולם, שאם קנהו באמצע השנה, עובד בו בתחילת שנה שביעית.

דף י"ט

א. העולם אומרים 'סבא בביתא פאחא בביתא סבתא בביתא סימא בביתא', שכאשר סבא בבית יש שבר בבית, שאינו אלא למשא, אבל כשסבתא בבית יש מטמון בבית, שיכולה לטרוח ולעשות מלאכה בזקנותה.

ומטעם זה אמרה תורה שהנקיבה בזקנותה (כשהיא יותר משישים) עומדת על שליש ערכה, שערך הילדה הוא שלשים שקל וערך הזקנה עשרה שקלים. אבל הזכר בזקנותו אינו עומד על שליש ערכו, שערכו של ילד הוא חמשים שקלים, וערך הזקן אינו אלא חמשה עשר.

הדרן עלך השג יד למסקנא

א. האומר משקלי עלי, נותן משקלו. אם פירש ליתן כפי משקלו כסף נותן כסף, ואם פירש ליתן זהב נותן זהב.

ואם לא פירש, פוטר עצמו בכל שהוא. ובמקום ששוקלים כופר, פוטר עצמו בכופר, ואע"פ שיש בני אדם שם שנותנים כופר לפי משקל ויש שמודדים לפי נפח. ובמקום ששוקלים בבצלים פוטר עצמו בבצלים, וגם אם מנהג המקום להוסיף ללוקח לאחר המשקל שנים או שלשה בצלים, לא בטלה תורת משקל.

ואם אדם חשוב הוא, אע"פ שלא פירש דנים אותו לפי כבודו. ומעשה באמה של ירמטיא שאמרה משקל בתי עלי, ועלתה לירושלים ושקלוה, ונתנה משקלה זהב.

ב. האומר קומתי עלי, נותן שרביט שאינו נכפף, ש'קומתי' משמע כקומתו, ונותן שרביט עב שלא יוכל לכופפו (אם פירש של כסף נותן כסף ואם פירש של זהב נותן זהב). ואם אמר מלא קומתי עלי, לרבי עקיבא נותן שרביט הנכפף, שמכיון ש'קומתי' כבר משמע גובה קומתו, לא הוסיף 'מלא' אלא

להודיע שאין דעתו אלא למדת הגובה ולא לעובי. ולחכמים שאינם מדקדקים לשון מיותר, נותן שרביט שאינו נכפף כדין האומר 'קומתי עלי'.

ג. המוכר את הבית, לא מכר את הבור שבה או את הדות (בור בחפירה בלא בנין כתלים, ודות בבנין). לרבי עקיבא המוכר צריך ליקח דרך מן הלוקח לילך לאותו בור ודות, שהרי כל הקרקע מכר לו, ולא שייר לעצמו דרך, שהמוכר בעין יפה הוא מוכר. ולחכמים אינו צריך ליקח לו דרך, שהמוכר בעין רעה הוא מוכר, ושייר דרך לעצמו.

ומודה רבי עקיבא שאם אמר מוכר ללוקח בית אני מוכר לך חוץ מבור ודות, שאין צריך ליקח לו דרך, שמכיון שאינו צריך לפרש, שגם מן הסתם אין בור ודות בכלל הבית, ופירש, וודאי להוסיף בא ולומר שמשייר לעצמו גם את הדרך.

ד. בגמרא נסתפקו במי שאמר 'עומדי עלי', אם משמעו שיתן שרביט קומתו או לא. ועוד נסתפקו אם אמר 'רחבי עלי', אם משמעו שיתן שרביט ברוחב דוגמתו, או שרביט ארוך כמדת רחבו. וכן נסתפקו מה הדין אם אמר 'ישיבתי עלי', או כשאמר 'עוביי עלי'. וכן אם אמר 'הקיפי עלי', אם צריך ליתן שרביט נכפף וארוך כמדת היקפו, או שנותן שרביט עב כהקיפו. ולא נפשט.

ה. האומר משקל ידי עלי, לרבי יהודה ממלא חבית מים, ומכניס את ידו עד מרפיקו (עד האציל), ושוקל מבשר חמור ועצמות וגידים, ומשער כפי היכולת שיהיה בשר כשיעור בשר שביד ועצמות כשיעור עצמות וגידין כשיעור גידין, ונותן לתוכה עד שתתמלא. ואם אמר משקל רגלי עלי, מכניס את רגלו עד הארכובה (שמעל הארכובה כבר נקרא 'ירך' ולא 'רגל'), ומכניס בשר עצמות וגידין של חמור כשיעור זה. ואע"פ שאין ראיה לדבר יש זכר לדבר, שנאמר 'אשר בשר חמורים בשרם'.

ולרבי יוסי אין אומדים כן, שאי אפשר לכוין בשר כנגד בשר ועצמות כנגד עצמות, אלא שמין את היד או את הרגל כמה היא ראויה לשקול.

ו. 'יד' בלשון תורה הוא כל היד כולה והקיבורת בכלל, שהרי בתפילין נאמר 'ידך' ומניחה על הקיבורת. וכן בלשון בני אדם 'יד' הוא עד המרפק. ובנדרים הולכים אחר לשון בני אדם, ולפיכך אם נדר ליתן משקל ידו, נותן לפי משקל היד עד המרפק.

ובקידוש ידים ורגלים אע"פ שנאמר 'יד', אין צריך ליטול כל היד כולה, שהלכה למשה מסיני שאין נוטלים אלא עד הפרק, והוא מקום חיבור הכף והזרוע.

ז. 'רגל' בלשון תורה הוא עד פרק הראשון, ולפיכך 'בעלי קבין', והוא מי שנחתך רגלו בפרק ראשון סמוך לשוקו, וחוקק קב לקבל כתיתין ונותן שוקו לתוכה, פטור מן הראיה, לפי שנאמר 'רגלים' ואין לו רגל. ובלשון בני אדם רגל הוא עד הארכובה. ובנדרים הולכים אחר לשון בני אדם, ולפיכך הנודר ליתן

משקל רגלו, נותן כמשקל הרגל עד הארכובה.

ח. יבמה שחלצה מן הארכובה ולמטה, כגון שנחתך רגל היבם ונשתייר בו קצת מן הארכובה ולמטה, חליצתה כשירה, ואע"פ ש'רגל' בלשון תורה אינו אלא עד פרק ראשון, בחליצה נאמר 'מעל רגלו', כלומר מה שעל רגלו, והיינו השוק עד הארכובה. אבל אם חלצה מעל הארכובה חליצתה פסולה, שנאמר 'מעל רגלו' ולא מעל דמעל.

ט. לרב פפא הקרסול יורד עד הארץ, שאין בה אלא פרק עליון המחברה עם השוק, אבל למטה אין בה פרק אלא מעצם כף הרגל הוא, שאם גם למטה הוא נפסק נמצא שהקרסול הוא מעל הרגל, והשוק הוא 'מעל דמעל' ולא היו מכשירים חליצה למטה מן הארכובה. ולרב אשי גם אם הוא נפסק לא נחשב מעל הרגל, שכל שהוא בגובה הפרסה הוא כפרסה עצמה.

י. האומר 'דמי ידי עלי', שמין אותו כמה הוא שוה עם יד ובלא יד.

ונחלקו אמוראים באומד זה: לרבא אומדים אותו כמו שאומדים אדם שקיטע לו חבירו את ידו, ששמין אותו כעבד הנמכר בשוק, כמה היה יפה קודם לכן וכמה הוא יפה עכשיו. ולאביי אין אומד זה אלא למי שכבר נקטעה ידו, שאפילו תחילת דמיו שאומדים עתה כמה היה יפה קודם לכן אין נישום אלא בזול, שהרי רואים אותו מזולזל, אבל כאן שתי ידיו שלימות, וכשישומו כמה יפה עכשיו וכמה הוא יפה אם יחתכו ידיו, תהא שומתו יותר, ולפיכך אומדים כמה אדם רוצה ליתן בעבד העושה מלאכה בידו אחת, משום שידו השניה מוכתב לרבו ראשון, לבין כמה שאדם נותן לעבד שעושה מלאכה בשתי ידיו.

יא. וכל זה בנודר דמי ידו, אבל האומר 'ערך ידי עלי' לא אמר כלום, וזה חומר שיש בנדרים יותר מבערכין.

דף כ'

א. בגמרא נסתפקו על מי שכבר אמדוהו אומד של נזקין, שחבל בו חבירו ואמדוהו כמה היה יפה וכמה הוא יפה, ואמר דמי עלי, אם סומכים על אומד ראשון, או שאין סומכים על אומד ראשון לפי שאין דומה אומד של שלשה לאומד של עשרה.

ולצד שצריך אומד שני, נסתפקו אם אמר דמי עלי ואמדוהו, וחזר ואמר דמי עלי, אם סומכים על אומד ראשון שהרי היה של עשרה, או שאין סומכים עליו שמא בתוך כך נשתבח.

ועוד נסתפקו אם אמר דמי עלי ולא אמדוהו, וחזר ואמר דמי עלי, אם כאן בוודאי די באומד אחד, או שמאחר שנדר בזה אחר זה צריך לאמדו על כל נדר בפני עצמו.

ולצד שצריך לאמדו שני פעמים לפי שנדר בזה אחר זה, נסתפקו בגמרא אם אמר 'שני דמי עלי' בבת אחת, אם כאן די באומד אחד

שהרי נדר בבת אחת, או שמאחר שאמר 'שני' הרי זה כאילו נדר בזה אחר זה וצריך לאמדו שני פעמים.

ולצד שצריך לאמדו שני פעמים, נסתפקו בגמרא אם אמדוהו עשרה מאליו, כלומר בלא שום צורך אלא לשום דברים בעלמא, אם סומכים על אומד זה שהרי אמוד הוא, או שצריך כוונה לאמדו.

ב. האומר ערכי עלי ומת, יתנו היורשים. לסובר שמלוה הכתובה בתורה ככתובה השטר, יתנו גם אם לא עמד בדין בחייו, ולסובר שאינה ככתובה בשטר, יתנו רק אם כבר עמד בדין בחייו.

אבל האומר דמי עלי ומת, אפילו אם כבר עמד בדין לא יתנו יורשים, לפי שעדיין מחוסר אומד ואין דמים למתים. וגם אם נאמר שאמדוהו מאליו אומדנא היא, אין כאן אומדנא מאליה שכל אדם שוה לפחות ארבעה זוז, שכאשר אמדוהו מאליו ירדו לאומד, אבל כאן לא ירדו לאומד כלל. וזה חומר שיש בערכין יותר מבנדרים.

ג. האומר ערך ידי וערך רגלי עלי, לא אמר כלום. אמר 'ערך ראשי' או 'ערך כבדי' עלי, או שהעריך את רגלו למעלה מן הארכובה, נותן ערך כולו, שכל שהעריך בדבר שהנשמה תלויה בו נותן ערך כולו, שנאמר 'נפשות'.

ד. האומר חצי ערכי עלי, נותן חצי ערכו. אמר ערך חציי עלי, נותן ערך כולו, שהרי העריך בדבר שהנשמה תלויה בו. ולרבי יוסי בר יהודה נותן ערך כולו גם כשאמר חצי ערכי עלי, שגזרו על חצי ערכי אטו ערך חציי.

ה. האומר חצי דמי עלי נותן חצי דמיו, דמי חציי עלי נותן דמי כולו, שהוקשו דמים לערכין, שנאמר 'נדרך בערכך נפשות', ללמד שאם נדר דמים בדבר שהנשמה תלויה בו נותן דמי כולו.

ו. האומר ערכו של פלוני עלי, ומת הנודר והנידר, וכבר עמד הנודר בדין בחייו, יתנו היורשים. אמר דמיו של פלוני עלי, ומת הנודר לאחר שעמד בדין, יתנו היורשים. ואע"פ שעדיין לא אמדו את הנידר בחיי הנודר, נכסיו משועבדים, והאומדנא אינו אלא גילוי מילתא. אבל אם מת הנידר קודם שנישום, לא יתנו היורשים, שאין דמים למתים.

ז. הנדרים חלים על בהמה חיה ועוף, ואין ערכין לבהמה חיה ועוף, שאם אמר דמי בהמתי עלי נותן שויה, אבל אם אמר ערך בהמתי עלי לא אמר כלום, שאין ערך אלא באדם.

ח. הדמים אין נדונים בהשג יד כערכין, שאם אמר דמי עלי ואין ידו משגת יתן הכל לכשיוכל.

ט. האומר ערך כלי עלי, לחכמים לא אמר כלום, ולרבי מאיר נותן דמיו, שאדם יודע שאין ערך לכלי וגמר ונתן לשם דמים. וכן האומר ערך ידי ורגלי עלי, לחכמים לא אמר כלום, ולרבי מאיר נותן דמי ידו ורגלו, שאדם

יודע שאין ערך ליד ורגל וגמר ונתן לשם דמים. ואין תולין לומר שטעה שכשם שיש ערך לראש וכבד יש גם ערך ליד ורגל, ונתכוין לערך ממש ולא לשם דמים.

ואם העריך חצי ערך כלי, לרבי מאיר נותן דמיו, שאין אדם מוציא דבריו לבטלה ויודע שאין ערכין כלי וגמר ונתן לשם דמים. ולחכמים בברייתא לא אמר כלום, ואע"פ שחכמים אלו סוברים כרבי מאיר שאם העריך כלי שלם נותן דמיו, כשהעריך חצי כלי אינו נותן כלום, שסוברים כרבי שמעון שכל שלא התנדב כדרך המתנדבים פטור, ואין דרך לנדב חצי כלי.

י. האומר שור זה עולה, או בית זה קרבן לבדק הבית, ומת השור ונפל הבית קודם שהחזיק בו גזבר, פטור מלשלם. וכן אם אמר שור זה עלי עולה, או בית זה עלי קרבן, ומת השור ונפל הבית, פטור, שהרי אמר 'זה'. ומה שאמר 'עלי', לא נתכוין לאחריות, אלא שעליו לטרוח ולהביאו.

ואם אמר 'דמי שור זה עלי עולה', ומת השור, חייב באחריותו, שאע"פ שהשור אבד הדמים לא אבדו, שהרי לא אמר דמים הללו, ולא היו בעין.

יא. האומר 'שור זה עולה', או 'שור זה עלי עולה' השור הקדש, ומועלים בו, ואם מת או נגנב המקדיש אינו חייב באחריותו.

ואם הקדיש את דמיו, אם אמר יקדש שור זה לדמיו, והדמים עלי עולה, השור קדוש ומועלים בו, ואם מת חייב באחריותו, שכאן אי אפשר לפרש 'עלי' לטרוח בהבאתו, שהרי לא היו דמים לפניו ולא אמר דמים הללו, ובודאי נתכוין בתיבת 'עלי' לאחריות, ומה שאמר 'שור זה' נתכוין ששור זה יהא קדוש עד שאמכרנו ואביא את דמיו.

ואם אמר 'לכשיבואו דמיו יקדשו', לרבי מאיר שאדם מקדיש דבר שלא בא לעולם חלה הקדושה על הדמים, אבל השור חולין ואין מועלים בו, ואם מת או נגנב אינו חייב באחריותו.

דף כ"א

א. המשכיר בית לחברו ונתנגע, אע"פ שחלטו הכהן, שאמר טמא הוא ועומד לנתץ, כל זמן שלא נתצו אומר לו משכיר לשוכר הרי שלך לפניך ולא אשכיר לך בית אחר, שהרי בית שהשכרתי לך קיים. ואם נתצו הכהן חייב משכיר להעמיד בית אחר לשוכר, שמשום מזלו של משכיר הוא, שנחשד על הגזל או על צרות העין ומשום כך בא נגע על ביתו.

ב. הקדישו המשכיר, הדר בו מועל, ואינו מעלה שכר להקדש שמאחר שמעל יצא שכרו לחולין. ואם אמר המקדיש לכשיבוא שכרו יקדש, לדעת רבי מאיר שאדם מקדיש דבר שלא בא לעולם, השוכר דר בו ומעלה שכר להקדש.

ג. חייבי ערכין ממשכנים אותם, שמאחר שאינו בא לכפרה חוששים שמא ישהו את

חובם. חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנים אותם, שמאחר שבאים לכפרת חטא לא ישהו אותם. (רש"י ב"ק מ.). חייבי עולות ושלמים ממשכנים אותם, לפי שאינם באים לכפרה. ואע"פ שעולה מכפרת על עשה, הואיל ואינה חובה עליו אינו חשוב כפרה וחוששים שיבוא לשהותו.

ופעמים שחייבי חטאות ממשכנים אותם, כגון בחטאת נזיר, שמכיון שאם גילח על אחת משלשה קרבנותיו (חטאת או עולה או שלמים) יצא, ואם נזרק עליו אחד מן הדמים הותר לו לשתות יין וליטמא למתים, חוששים שיפשע בה ולא יביאנה. ופעמים שחייבי עולות אין ממשכנים אותם, בעולת מצורע, שכשם שחטאתו ואשמו מעכבתו מלאכול בקדשים וליכנס למקדש, כך עולתו מעכבתו, ולפיכך לא ישהה מלהביאה.

ד. יולדת מקרבת את חטאתה תחילה ואחר כך את עולתה, ולא הקדים הכתוב את עולתה אלא למקראה ולא שתיקרב תחילה.

ה. אף על פי שהחייב קרבן אינו מתכפר עד שיתרצה להביאו, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. לפי שנאמר 'יקריב אותו' מלמד שכופין אותו, ואי אפשר בעל כרחו שנאמר 'לרצונו', הא כיצד? כופין אותו עד שיאמר רוצה אני.

וכן בגיטי נשים, אם הוא חייב לגרש את אשתו ואינו רוצה, כופין אותו בית דין עד שיאמר רוצה אני.

ו. המפריש קרבן לחבירו שלא מדעתו או המקריב בשבילו קרבן שלא מדעתו, נחלקו אמוראים בדבר:

לדעת שמואל, בשעת הפרשה, בין בעולה ושלמים בין בחטאת ואשם צריך שיודיע את המתכפר, ואם לא הודיעו לא יצא, שפעמים שאינו רוצה להתכפר בבהמה שאינה שלו. ואם הודיעו בשעת הפרשה ונתרצה, ולאחר מכן הקריבה המפריש שלא מדעת המתכפר, בעולה ושלמים יצא, בחטאת ואשם לא יצא.

ולדעת עולא הדין להיפך, שבשעת הפרשה חטאת צריכה דעת ועולה אין צריכה דעת, ובשעת הקרבה בכולם אם הקריב מדעת המתכפר יצא ואם לאו לא יצא.

ז. המוסר מודעה על הגט, מודעתו מודעה והגט בטל, ואפילו אם כפאוהו ונתרצה לגרש, אם לא ביטל את מודעתו בפירוש, הגט בטל, עד שיאמר רוצה אני ואני מבטל את המודעה.

הדרן עלך האומר משקלי עלי למסקנא

א. שום היתומים הוא שלשים יום (לשיטת התנא במשנתינו), שבית דין היורדים לנכסי יתומים כדי למוכרן ולהגבות לבעל חוב, שמין את הקרקע ומכריזים שלשים יום כל הרוצה ליקח יבא ויקח. ושום ההקדש, והוא גזבר המוכר קרקע של הקדש, מכריזים ששים יום.

ומכריזים בבקר ובערב, שהוא שעת הוצאת פועלים והכנסת פועלים, שבשעת הוצאת פועלים יאמר מי שרוצה ליקח לפועלים שלו לכו ראו אם יפה היא, ובשעת הכנסת פועלים יזכר בעל הבית מה שאמר לפועלים בבוקר וילך וישאל אותם עליה.

וכשהוא מכריז הוא אומר שדה פלוני בסימניה ובמצריה, כך היא יפה וכך היא שומא, כל הרוצה ליקח יבא ויקח, על מנת ליתן לאשה בכתובתה ולבעל חוב בחובו. ולמה הוצרך לפרש שהוא ליתן לאשה כתובתה או לבעל חוב חובו, כי יש מי שנוח לו לקנות כשצריך לפרוע לבעל חוב, שבעל חוב אינו מקפיד במטבעות, שנוטל זוזים שבורים וחסרים שאין דרך סוחרים מקפידים בכך, ויש מי שנוח לו לקנות כדי לפרוע לאשה את כתובתה לפי שהיא מסכמת לקבל מעט מעט.

דף כ"ב

תנאים נחלקו בברייתא כמה זמן הוא שום היתומים ושום ההקדש: לרבי מאיר שום היתומים שלשים יום ושום ההקדש ששים יום. (כסתם משנתינו). ולרבי יהודה שום היתומים הוא ששים יום ושום ההקדש תשעים יום. ולחכמים אחד זה ואחד זה ששים יום.

אבימי פסק הלכה כרבי מאיר ששום היתומים שלשים יום. וכל זה כשמכריזים רצופים, אבל אם מכריזים רק בשני וחמישי, מכריזים ששים יום. ואע"פ שלא יהיו ימי הכרזה של שני וחמישי במשך ששים יום אלא י"ח, כיון שההכרזה נמשכת על פני זמן מרובה בני אדם שומעים ממנו.

הסיכום בדין 'נזקקין לנכסי יתומים' כולל גם מה שעולה מהמשך הדברים (בע"ב), וכדי לסכם את הדברים כהוגן לא נסדרו הדברים כסדר המשא ומתן בסוגיא. הערות והארות יתקבלו בברכה!

א. אמוראים נחלקו אם בית דין נזקקים לנכסי יתומים קטנים למוכרם כדי לפרוע חוב אביהם או לא:

לדעת רב אסי ורבי יוחנן, וכן לדעת רב נחמן בתחילה, אין נזקקים לגבות חוב מנכסי יתומים. ונחלקו אמוראים בטעם הדבר:

א) לרב הונא בריה דרב יהושע הטעם הוא משום 'חשש צררי', שחוששים שמא כבר נתן אביהם לבעל חובו מעות או כסף וזהב במשכון בשעת מיתה, ולא הספיק ליטול את השטר מידו.

ב) לרבא (ע"ב) הטעם הוא משום חשש שובר, שחוששים שמא היה לאביהם שובר על השטר הזה שכבר פרעו, והיתומים אינם יודעים היכן הוא.

ג) לרב פפא הטעם הוא משום שפריעת בעל חוב מצוה היא, ויתומים קטנים אינם בני מצוה.

רב נחמן, מתחילה לא היה נזקק לפרוע לבעל חוב מנכסי יתומים. וחזר בו מדבריו, וסובר שבכל אופן נזקקים מנכסי יתומים לפרוע חוב אביהם. וכן דעת רב הונא בשם רב. והלכה כרב הונא בריה דרב יהושע שאין נזקקים לנכסי יתומים משום חשש 'צררי' (אם לא שהודה בשעת מיתה שהוא חייב שאז נזקקין. ראה בסמוך).

ב. אם הודה אביהם בשעת מיתה שהוא חייב, או אם נדוהו בית דין על שאינו פורע חובו, ומת בנדויו, שעתה אין חשש שכבר התפיסו 'צררי' (שלא היה פורעו אלא בבית דין כדי שיתירו נידויו), לרב הונא בריה דרב יהושע נזקקים לפרוע מהם, שהרי אין חשש צררי. וכן דעת רב אסי ורבי יוחנן שאם הודה אביהם שהוא חייב נזקקים מהם. וכן לרבא נזקקים, שאין חשש שפרע לו וכתב לו שובר, שהרי הודה שהוא חייב.

ולדעת רב פפא אין נזקקים לנכסי יתומים גם אם הודה אביהם בשעת מיתה שהוא חייב לו, שאע"פ שידוע שלא פרעו, הרי אינם בני מצוה.

ג. לרב אסי ורבי יוחנן, בחוב שיש ליתומים הפסד אם לא יפרעו מיד, נזקקים גם אם לא הודה אביהם. ונחלקו באיזה חוב חוששים להפסד, לדברי רב אסי אין נזקקים אלא אם היתה רבית אוכלת בהם, שהיו מחוייבים לעובד כוכבים מעות ברבית. אבל לפרוע כתובת אשה אין נזקקים אע"פ שהיא אוכלת מהם מזונות כל זמן שאין נותנים לה כתובתה, הואיל ומעשה ידיה שלהם אין כאן הפסד.

וכשנפרעים לגוי שנוטל רבית, אם הוא נוטל רבית על כל יום ולא קיבל עליו לשמוע לדיני ישראל כלל, מוכרים מיד, ואין מכריזים שלשים יום, שהרי יש להם הפסד רבית בכל יום. ואם קיבל עליו לדון בדיני ישראל להמתין ימי הכרזה בלא רבית (ולא קיבל

לגמרי להיות כישראל שלא לקבל רבית כלל), מכריזים שלשים יום, הואיל ואין הפסד בהמתנה.

ולדעת רבי יוחנן נזקקים גם לשטר שיש בו רבית וגם לכתובת אשה. וטעם הדבר, י"א משום שהאשה אוכלת מזונות ויש ליתומים הפסד. ואע"פ שמעשה ידיה שלהם, פעמים שאין מעשה ידיה מספיקים למזונותיה ויש להם הפסד. ואע"פ שהתובעת כתובתה מיתומים שוב אין לה מזונות, מאחר שנזקקין לה בתחילת תביעת כתובתה להפסידה מזונותיה, נזקקין לה גם בסוף להגבותה כתובתה. וכיון שנזקקים לתביעתה מכריזים שלשים יום, אע"פ שאין מזה ריווח ברור, מאחר שאין הפסד בהמתנה שהרי אין לה כבר מזונות משעת התביעה, ומכריזים שמא יהיה כאן ריוח ליתומים.

ולדרך זה מודה רבי יוחנן בגרושה שאין נזקקים לפרוע כתובתה מנכסי יתומים כשמת הבעל לאחר שגירשה, שאין להם הפסד שהרי אין לה מזונות.

ומרימר מפרש טעמו של רבי יוחנן שנזקקים מן היתומים לכתובת אשה 'משום חינא', כדי שימצאו האנשים חן בעיני הנשים וינשאו להן. ולפי דבריו נזקקים גם לכתובה של גרושה. וכן דעת רב פפא, שאע"פ שאין נזקקים לנכסי יתומים בכל חוב (הואיל ואינם בני מצוה), לכתובת אשה תקנו חכמים שנזקקים לפרוע מהם 'משום חינא'.

ד. כשנזקקים לנכסי יתומים, כגון כשהודה אביהם בשעת מיתה שהוא חייב (לסוברים שנזקקים כשחייב מודה), אין נפרעים אלא מן הזיבורית. וכן לדעת רב אסי כשנזקקים לבעל חוב עובד כוכבים שנוטל רבית, נפרעים מן הזיבורית אם הגוי קיבל עליו לשמוע לדין זה לישראל. וכן לרבי יוחנן כשנזקקים לגבות כתובת אשה גובים לה מן הזיבורית, גם לדעת רבי מאיר שכל כתובה (כשגובה מן הבעל) נפרעת מן הבינונית.

ה. לדעת רב פפא שאין נזקקים לנכסי יתומים כלל משום שאינם בני מצוה, אם היה בעל חוב עובד כוכבים, וקיבל עליו לדון בדיני ישראל להמתין ימי הכרזה, אבל לא קיבל עליו להמתין עד שיגדלו, מכריזים את נכסי היתומים שלשים יום ונזקקים לו. וכן כשנזקקים לנכסי יתומים לפרוע כתובת אשה 'משום חינא' מכריזים שלשים יום.

ו. אשה הנפרעת כתובתה שלא בפני בעלה (שהיה במדינת הים), לא תפרע אלא בשבועה שלא נפרעה, ואם נשבעת נזקקין לה. לרבי אחא שר הבירה אין דין זה אלא בכתובה, ומשום חינא, אבל בעל חוב אינו נפרע מנכסי הלוה שלא בפניו אפילו בשבועה.

ולרבא בשם רב נחמן גם בעל חוב נפרע שלא בפניו בשבועה. ולא חששו חכמים שמא כבר נפרע ממנו וכתב לו שובר, כדי שלא יהא כל אחד נוטל מעותיו של חבירו והולך ויושב לו במדינת הים.

ז. לדברי רבא אם אמר האב לפני מיתתו 'תנו'

נזקקים לנכסי יתומים, שהרי הודה שהוא חייב ואין חשש שפרע ויש לו שובר.

וכשאמר תנו 'שדה זו' לפלוני בחובו או 'מנה זו', נזקקים לתת לבעל חוב שדה זו ואין מעמידים אפוטרופוס, אבל אם אמר תנו שדה סתם או מנה סתם, נזקקין ומעמידים אפוטרופוס ליתומים לברור להן חלק יפה ולהגבות את זה מן הזיבורית.

ולנהרדעא גם כשאמר שדה זו מעמידים אפוטרופוס, ורק אם נמצאת ביד היתומים שדה אחת שנתברר בעדים שלא היתה של אביהם אלא גזולה היא, נזקקין להוציא גזילה מידם ואין צריך אפוטרופוס, שאין מחזיקים את העדים לעדי שקר. ופסק רב אשי הלכה כדבריהם.

דף כ"ג

א. המקדיש נכסיו, והיתה עליו כתובת אשה, לרבי אליעזר כשיגרשנה צריך שידור הנאה ממנה, כדי שלא יוכל להחזירה לעולם, שחוששים שמא הוא עושה 'קנוניא' על הקדש, שמגרשה כדי שתגבה כתובתה מן ההקדש ואחר כך יחזירנה. ולרבי יהושע אין צריך שידור הנאה ממנה.

וטעם המחלוקת: י"א שלרבי אליעזר חוששין באדם בריא שעושה קנוניא על הקדש, ולרבי יהושע אין חוששים שאדם עושה קנוניא על הקדש אע"פ שהוא בריא. וי"א שלדברי הכל חוששים באדם בריא שעושה קנוניא על הקדש, ורבי אליעזר סובר כדעת בית שמאי שיש שאלה בהקדש, ואם רוצה לעשות קנוניא לא היה צריך לגרשה, שיכול לשאול על נדרו. ורבי יהושע סובר כבית הלל שאין נשאלים על נדרי הקדש, וכיון שאין יכול לשאול על נדרו הוא עושה קנוניא ומגרשה כדי שתגבה כתובה מהקדש.

ב. שכיב מרע שהקדיש כל נכסיו, ואמר מנה לפלוני בידי, נאמן, שבשכיב מרע לדברי הכל אין חוששים שעושה קנוניא על הקדש, שהרי הולך למות ואין אדם חוטא ולא לו.

ג. נדר שהודר ברבים נחלקו חכמים אם יש לו הפרה או לא. ונדר שהודר על דעת רבים, אין לו הפרה.

ד. הערב לאשה בכתובתה, והיה בעלה מגרשה, ידירנה הנאה שלא יוכל להחזירה, שמא עושה עמה קנוניא כדי שתגבה כתובתה מנכסים של זה, ולאחר מכן יחזירנה.

ה. אסור להציע לאדם שאין לו מעות שיגרש אשתו שלא בבית דין (כדי שלא ידירוהו בהנאה), ותגבה כתובתה מן הערב ויחזירנה. והעושה כן הוא 'רשע ערום'. ואם אביו של בעל הוא הערב, והבן תלמיד חכם, מותר.

ו. ערב לכתובה, לדברי הכל אינו משתעבד (אפילו אם יש נכסים לבעל), שאין דעתו לפרוע את הערבות, אלא מצוה הוא עושה כדי לזווגם, ולא החסיר לה כלום, שהרי לא הוציאה מעות. קבלן לבעל החוב, לדברי הכל משתעבד אפילו אם אין נכסים ללוה.

ז. קבלן של כתובה, וערב לבעל חוב, י"א שמשתעבד רק אם יש נכסים ללוה בשעת הלוואה, אבל אם אין לו נכסים אינו משתעבד, שמאחר שאין לו ממה ליפרע מן הלוה לא גמר ומשעבד עצמו. וי"א שמשתעבד בכל אופן.

וכן הלכה שכולם משתעבדים גם אם אין נכסים ללוה, חוץ מערב של כתובה שאינו משתעבד אפילו אם יש נכסים לבעל. ואב שנעשה ערב לכתובה של בנו, משעבד עצמו בכל אופן.

ח. מי שגירש את אשתו ואין לה נכסים, והיא רוצה לתבוע כתובה מן הלקוחות, לרב פפא צריך הבעל לידור הנאה, שמא עשו קנוניא שתגבה כתובה מן הלקוחות ויחזירנה. ולנהרדעי אין צריך שידור הנאה, שלא חששו לקנוניא אלא בהקדש משום ריוח של הקדש, ובערב משום שעשה מצוה ולא חיסר ממנה כלום, אבל ללוקח לא חששו, שהיה לו לידע שכל אדם יש עליו כתובה, וכיון שקנה ממנו אע"פ כן הרי הפסיד לעצמו.

ט. המקדיש נכסיו והיתה עליו כתובת אשה (וקדמו הגירושין להקדש, שאין כאן חשש קנוניא), או שהיתה עליו בעל חוב, אין האשה יכולה לגבות כתובתה מן ההקדש ולא בעל חובו את חובו אם לא יתן כלום להקדש, ואע"פ שחוב שלהם קדם ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, חששו חכמים שלא יאמרו הקדש בלא פדיון, ולפיכך הבעלים פודה אותם מן ההקדש בזול, בדינר או בדבר מועט, ונותן לאשה בכתובתה ולבעל חוב את חובו.

ואם הקדיש תשעים מנה והיה חובו מאה מנה, לתנא במשנתינו מוסיף בעל חוב להלוות למקדיש דינר אחד ונותן להקדש, ופודה את הנכסים. ודוקא אם היו הנכסים שוים עד מחצה מסכום החוב, אבל אם היו שוים פחות ממחצה, צריך לפדותם בשווים.

ולרבן שמעון בן גמליאל אם היו הנכסים כנגד כל החוב, פודה אותם בדבר מועט, שמתחלה הלוה לו על דעת לגבות מנכסים אלו. אבל אם חובו יותר מן הנכסים שהוקדשו, אינו פודה אותם אלא בשויים, שלא על דעת לגבות מנכסים אלו הלוה לו. (ע"פ לשון ראשון ברש"י שהוא העיקר).

דף כ"ד

א. אע"פ שאמרו שחייבי ערכין ממשכנים אותם, משיירים ביד המעריך מזון שלשים יום וכסות שנים עשר חודש, מיטה מוצעת וסנדליו ותפליו, שנאמר 'ואם מך הוא מערכך' החייהו מערכך. אבל אין משיירים כל אלו לאשתו ובניו, שנאמר 'הוא מערכך' ולא אשתו ובניו מערכך.

אם היה אומן, נותן לו שני כלי אומנות מכל מין, היה חרש נותנים לו שני מעצדים ושני מגירות. היה איכר, לרבי אליעזר נותנים לו צמדו, וכן אם היה חמר נותנים לו חמורו, ולחכמים אלו נכסים הם ולא כלי אומנות ואין מניחים אותם.

היה לו מין אחד מרובה ומין אחד מועט, אין אומרים לו למכור את המרובה וליקח מן המועט יותר, אלא נותנים לו שני מינים מן המרובה וכל מה שיש לו מן המועט. ואין תולים שעד עתה היו משאילים לו מן המועט תמורת הכלים שהיה לו מן המרובה.

ב. המקדיש נכסיו, מעלין לו תפילין ופודה אותם, שהתפילין בכלל נכסים. וכן המוכר נכסיו, גם תפיליו מכורים וצריך לפדותם בדמים.

ג. אחד המקדיש נכסיו ואחד המעריך עצמו, אין לגזבר זכות בכסות אשתו, ולא בכסות בניו, ולא בצבע שצבע לשמן, ולא בסנדלים חדשים שלקחן לשמן.

ד. אע"פ שאמרו עבדים נמכרים בכסותם לשבח, שאם תלקח לו כסות בשלשים דינר משתבח במנה, וכן פרה אם ממתינים אותה לאטליז משתבחת ונמכרת ביותר, וכן מרגלית אם מעלין אותה לכרך משובחת היא, אין להקדש אלא מקומו ושעתו, שהמעריך עצמו, והוא מך ונידון בהשג יד, ולפי מה שיש לו נותן להקדש, והיה לו עבד הנישום עכשיו עשרים זוז, אין רואים כאילו לוקחים לו כסות בשלשים זוז והוא משביח מנה ונמכר במאה ועשרים זוז, ונמצאו דמי העבד תשעים זוז וכן יתן להקדש, אלא לפי שעתו שמין אותו. וכן פרה ומרגלית בכפר, אין שמין אותה אלא לפי מקומה, שנאמר 'ונתן את הערכך ביום ההוא', שלא ישהה גזבר מרגלית לעני שהעריך עצמו לומר העלה אותה לכרך ולפי אותן הדמים יתן, אלא אין שמין אלא לפי מה ששוה כאן.

ה. סתם הקדשות לבדק הבית, שנאמר 'קודש לה''.

הדרן עלך שום היתומים למסקנא

א. מקדישים שדה אחוזה, בין לפני היובל, ובין לאחר היובל. ובשנת היובל עצמה לא יקדיש. (ואם הקדיש יתבאר דינו להלן).

ב. המקדיש שדה אחוזה בשנה ראשונה של יובל ובא לגואלה, נותן לכל בית כור חמשים סלעים, ואם הקדישה עשר שנים או עשרים

לאחר היובל, מחשבים את השנים הנותרות עד יובל הבא, ונותן סלע ופונדיון לכל שנה. אבל המקדיש פחות משתי שנים לפני היובל, אין לו דין גירוע, ואם בא לגאלה נותן חמשים סלעים שלמים, שנאמר 'על פי השנים הנותרות ונגרע', מיעוט שְׁנַיִם שְׁתַּיִם, ולפיכך יהא אדם חס על נכסיו ואל יקדיש פחות משתי שנים לפני היובל, שלא יפסיד מ"ח סלעים.

ג. המקדיש שדהו בשנת היובל עצמה, לשיטת רב קדושה, ואם בא לפדותה נותן חמשים סלעים, שנאמר 'ואם משנת היובל' ושנת היובל בכלל.

ולשמואל אינה קדושה כל עיקר, ומה שנאמר 'משנת היובל' אין יובל בכלל, אלא משנה שאחר יובל, ומה שנאמר 'ואם אחר היובל' היינו אחר שנה ראשונה שאחר יובל (כי בשנה ראשונה שאחר יובל נותן חמשים סלעים שלמים ואין דין גירוע, ומשנה שאחר שנה ראשונה מתחיל לגרוע).

ודרש שמואל דין זה מקל וחומר, ומה שדה שכבר קדושה יוצאה מהקדש בלא פדיון, שסובר שמואל ששדה אחוזה שלא נגאלה עד היובל, ביובל הכהנים נכנסים לתוכה ואין נותנים דמים (כדעת רבי שמעון), ואם כן זו שאינה קדושה ק"ו שלא תקדוש כל עיקר. ורב סובר שאין זה קל וחומר, כי זו שכבר קדושה אינה חוזרת לבעלים אלא לכהנים, וכהנים זוכים משולחן גבוה.

ומודה רב, שלדברי חכמים אינה קדושה כל עיקר, שחכמים מפרשים בכל מקום שנאמר 'מ', כגון 'מיום הראשון', שאין יום ראשון בכלל, וכך גם 'משנת היובל' אין יובל בכלל, ולא אמר רב שהיא קדושה אלא לשיטת רבי שבלשון 'מיום הראשון' גם יום הראשון בכלל, וכך גם 'משנת היובל' שנת היובל בכלל.

ואע"פ שלשיטת רבי פודה בחמשים כסף משנת היובל ושנת היובל בכלל, מתחלק החמשים סלעים למ"ט שנים ונותן סלע ופונדיון לשנה, ואינו מתחלק בחמשים שנה ויתן סלע לבד, כי רבי סובר כרבי יהודה ששנת חמשים עולה גם למנין יובל הקודם וגם למנין שנה ראשונה של שמיטה הבאה, ונמצא שמתחילת יובל ועד יובל הבא אין אלא מ"ט שנים, וכשאמרה תורה חמשים שקל מתחלק לסלע ופונדיון לשנה.

ולדעת שמואל שנת היובל אינו בכלל, סובר רבי כחכמים ששנת חמשים אינו עולה ליובל ולא למנין ראשון של שמיטה, ונמצא שיש אחר היובל מ"ט שנים, ואילו היה סובר כרבי יהודה, לא היו אלא לאחר היובל רק מ"ח שנים, והיה הדין נותן שיתן סלע ושתי פונדיונות לשנה.

דף כ"ה

א. הבא לגאול שדה אחוזה מהקדש באמצע שנות היובל, וליתן סלע ופונדיון לשנים הבאים, והיה עומד בניסן שהוא אמצע השנה, לא יאמר חצי סלע וחצי פונדיון אני נותן

לשנה זו, אלא נותן סלע ופונדיון שלם, שאין מחשבים חדשים עם ההקדש, שנאמר 'וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות', שנים אתה מחשב ואי אתה מחשב חדשים.

ואם יש ריוח להקדש מחשבים חדשים, וכגון אם הקדישה באמצע שנת מ"ח, מחשבים חדשים שעברו והרי הוא עומד בפחות משתי שנים לפני היובל, ואינו נפדה בגירוע אלא בחמשים שלמים (ואילו לא היו מחשבים החדשים היה עומד בשתי שנים לפני היובל ופודה בשני סלעים ושני פונדיונות), שנאמר 'וחשב לו הכהן' מכל מקום.

ב. המקדיש שדהו בזמן שהיובל נוהג, ורצה לפדותה, נותן לכל בית זרע חומר שעורים חמשים שקל כסף. ומודדים לפי בית כור זרע, כלומר מקום שיכולים לזרוע בו כור, ולא קרקע שקוצרים ממנו כור תבואה, ומודדים לפי זרע שזורע במפולת יד ולא במפולת שוורים (שנותן שקים מנוקבים מלאים זרע על שוורים, ומוליכם ע"פ המחרישה והזרע נופל, וגדולה קרקע המקבלת כור זרע במפולת יד שהוא מפוזר, מקרקע המקבלת כור זרע במפולת זרע שוורים שהוא בצפיפות). ואין משערים בזרע מעובה (שנותנים זרע מרובה) שהוא הפסד לפודה, ולא בזרע דק (שנותנים זרע מועט) שהוא הפסד להקדש, אלא בזריעה בינונית.

ג. היו בשדה נקעים עמוקים מלאים מים שאינם בני זריעה בגובה עשרה טפחים, או סלעים גבוהים עשרה טפחים, אין נמדדים עמה, ונפדים בשווים. ואם היו פחות מעשרה טפחים, נמדדים עמה ונפדים עמה, שהם כאגנות השדה וכשדרי השדה ונטפלים לה.

היו בה נקעים גבוהים עשרה טפחים ואינם מלאים מים, משערים אותם כשדה בפני עצמם, ונפדים לפי חשבון של בית כור בחמשים שקל כסף, שגם שדה שאין בה אלא לתך או חצי לתך, סאה ותרקב וחצי תרקב, נפדה לפי חשבון של בית כור בחמשים שקל, שנאמר 'שדה'.

ד. הקדישה שתים ושלש שנים לפני היובל, נותן סלע ופונדיון לשנה. ואם אמר הריני נותן דבר שנה בשנה אין שומעים לו, אלא צריך שיתן את כולו כאחד, שנאמר 'וחשב לו הכהן את הכסף', עד שיהא כסף כולו כאחד.

ה. ואם פודה אותה שנה או שנים לאחר הקדישה, שאכלה הקדש שנה או שתים או שהיתה ביד הקדש שנה או שתים ולא אכלה, והוא בא לפדותה, נותן סלע ופונדיון רק לשנים שנותרו וגורע מן השנים שהיתה ביד הקדש, שנאמר 'ונגרע מערכך' גם מן ההקדש.

ו. אחד בעלים ואחד כל האדם פודים לפי חשבון זה, אלא שבעלים צריכים להוסיף חומש, ושאר כל אדם אין נותנים חומש.

ז. הקדיש שדה אחוזה וגאלה, אינה יוצאה מידו ביובל. ואם גאלה בנו, יוצאה לאביו ביובל. אבל אם גאלה אחר או אחד משאר קרוביו (חוץ מבנו) ואפילו אחיו, גם אם לאחר

מכן גאלה המקדיש ממי שגאלה, יוצאה לכהנים ביובל.

ודרשו דין זה מן הכתוב 'אם לא יגאל את השדה' בעלים, 'ואם מכר את השדה' גזבר, 'לאיש אחר', אזי 'והיה השדה בצאתו ביובל וגו' לכהן', דוקא אם מכרה 'לאחר' ולא אם מכרה 'לבן'. ואין דורשים 'לאחר' ולא לאח, שאני מרבה בן שקם תחת אביו ליעד אמה עבריה ולעבד עברי (שאם מת האדון עובד את הבן). ואין מרבים אח שקם תחת אחיו לייבום, לפי שכל ייבום אינו אלא כשאין בן, הרי שהבן קודם. (אבל אין ראיה שהבן עדיף משום שבבן יש שני מעלות של ייעוד ועבד עברי, ובאח יש רק מעלה אחת של ייבום, כי גם הדין שעבד עברי עובד לבן ולא לאח לא נאמר בפירוש, אלא למדנוהו ממה שהבן עדיף מאח אצל ייעוד).

ח. בת שגאלה שדה שהקדיש אביה, יוצא לכהנים ביובל, ואע"פ שלענין ייבום דינה שוה לבן, כיון שלענין נחלה היא חשובה כ'אחר' במקום שיש בן דינה כאחר.

ט. בגמרא נסתפקו כשאשה הקדישה שדה שלה, אם בעלה גואל את השדה להוציא מן הכהנים, לפי שהוא יורשה, או שהבן גואל להוציא מן הכהנים שכן הוא נוטל בראוי כבמוחזק, מה שאין כן הבעל שאין נוטל בראוי.

י. הקדיש שדה פחות משתי שנים לפני היובל, יוצאת לכהנים, ואע"פ שאינה בת גירוע, בת גאולה היא, והתורה אמרה 'אם לא יגאל השדה והיה השדה בצאתו ביובל', כל שהיא בת גאולה תצא לכהנים ביובל.

יא. גאלה אחד מן הכהנים והיא תחת ידו, לא יאמר הואיל והיא יוצאה לכהנים ביובל והיא תחת ידי הרי היא שלי, ודין הוא, אם בשל אחרים אני זוכה כל שכן בשל עצמי, אלא יוצאה מתחת ידו ומתחלקת לכל אחיו הכהנים, שנאמר 'לכהן תהיה אחוזתו', אחוזה שלו תהיה לו, וזו אינה שלו.

יב. הגיע יובל ולא נגאלה, נחלקו תנאים בדבר: לרבי יהודה ורבי שמעון כהנים של משמר נכנסים לתוכה. לרבי יהודה נותנים את דמיה, שלמד גזירה שוה 'קודש קודש' ממקדיש בית, מה בית לא תצא לעולם מיד הקדש בלא דמים, שנאמר 'והעריכו הכהן' ואינו יוצא לכהנים לעולם, כך שדה אחוזה לא תצא מיד הקדש בלא דמים, ולפיכך אם גאלה אחר הרי דמיה לבדק הבית הקדש, וביובל יוצאת בחנם לכהנים, אבל אם לא נגאלה, נותנים הכהנים את דמיה חמשים שקל ונוטלים אותה.

ולרבי שמעון אין נותנים את דמיה, שלמד 'קודש קודש' מכבשי עצרת, מה כבשי עצרת ניתנים לכהנים בחינם אף שדה אחוזה היא לכהנים בחינם.

ולשיטת רבי אלעזר, כל שלא נגאלה עד היובל אין הכהנים נכנסים לתוכה ולא נותנים דמיה, אלא נקראת שדה רטושים עד יובל השני. הגיע יובל השני ולא נגאלה, נקראת רטושי רטושים עד יובל שלישי, ולעולם אין

הכהנים נכנסים לתוכה עד שיגאלנה אחר, וכשיגיע יובל תצא מידו לכהנים. וטעמו למסקנא (דף כו.) שנאמר 'והיה השדה בצאתו ביובל', ומשמע כשתצא מיד הגואל אותה כדין אדם הקונה קרקע שיוצאה ביובל, אז תהא לכהנים, אבל לא ביציאתה מיד הקדש, שלא שמענו שהקדש יהא יוצא ביובל.

דף כ"ו

א. שדה שיצאה לכהנים ביובל, והקדישה כהן, ובאו בעלים הראשונים לפדותה, היא נגאלת לפניו כשדה מקנה, ואע"פ שנאמר 'לא יגאל' ששוב אין בעלים יכולים לפדותה, הרי נאמר 'עוד', כלומר לכמות שהיתה אינה נגאלת, שאין נגאלת לו להיות כשדה אחוזה, אבל נגאלת לו להיות כשדה מקנה.

ואם לאחר שבאה ליד כהן מכרה לאחר, והקדישה הלוקח, וגאלה אחר, חוזרת לכהן ולא לבעליה הראשונים, שנאמר 'לאשר קנהו מאתו', והרי לא נקנית מאתו, אלא ע"י הקדש יצתה מידו, אלא חוזרת לכהן שממנו קנאה לוקח זה שהקדישה.

ב. המקדיש שדה מקנה (שקנה שדה מיד היורשה ואין לו בה אלא עד היובל), ומכרה גזבר לאחר עד היובל, חוזרת ביובל לבעליה הראשונים ולא לגזבר שמכרה, שנאמר 'לאשר לו אחוזת הארץ'.

ג. לשיטת רבי אלעזר שדה שהוקדשה ולא נגאלה עד יובל אין יוצאת לכהנים, אלא היא ביד הקדש עד שיגאלנה אחר, ואז תצא לכהנים ביובל שני.

ונחלקו חכמים לשיטתו, אם באו בעלים שהקדישוה לגאול אותה לאחר יובל ראשון, ללשון ראשון בעלים לאחר יובל דינו כאחר, והרי היא בידו עד יובל שני, ואז יוצאה לכהנים. וללשון שני גם לאחר יובל בעלים גואל אותה ונעשית שלו לגמרי כמו קודם יובל, ואין יוצאת לכהנים ביובל שני.

ד. הלוקח שדה מאביו, ומת אביו, ואחר כך הקדישה, הרי הוא כמקדיש שדה אחוזה, שהרי קודם שהקדישה נפלה לו בירושה והיא שלו, ולפיכך אם בא לפדותה פודה בית כור בחמשים סלעים כשדה אחוזה, ואם לא גאלה הוא וגאלה אחר, יוצאה לכהנים ביובל. ואף על פי שקנין פירות כקנין הגוף, והרי כבר היתה קנויה לבן בחיי האב לאכול הפירות, והוא כקנין הגוף, ונמצא שבלא מיתת אביו היתה קנויה לו, ואם כן היא כשדה מקנה גם לאחר מיתת אביו, למדים שדינו כשדה אחוזה מן הכתוב 'את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו', שדה שאינה שדה אחוזה בשעה שהקדישה, יצאה זו שהיא שדה אחוזה.

ה. ואם הקדישה לאחר שלקחה, ואח"כ מת אביו, נחלקו תנאים בדבר: לרבי מאיר דינו כמקדיש שדה מקנה, שהולכים אחר שעה שהקדישה, ואז היתה אצלו שדה מקנה שעתידה לחזור לאביו ביובל, ולפיכך אם בא

לפדותה פודה אותה בשוויה כדין שדה מקנה, ואם לא גאלה הוא וגאלה אחר, חוזרת ביובל לבן, שהיתה צריכה לחזור לאביו והוא יורש את כוחו.

ולרבי יהודה ורבי שמעון דינו כמקדיש שדה אחוזה, שנאמר 'את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו', והרי היה יכול לומר 'אשר לא אחוזתו' או 'אשר לא שדה אחוזה', ולמה אמר 'משדה אחוזתו', ללמד שרק שדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזה דינה כן, אבל שדה שראויה להיות שדה אחוזה לאחר שימות אביו, דינה כשדה אחוזה.

ה. שדה מקנה שהקדישה הקונה, אינה יוצאה לכהנים ביובל, שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, וקרקע זו לא היתה שלו אלא עד היובל.

דף כ"ז

א. הכהנים והלוים מקדישים לעולם. וגם לדעת שמואל שישראל אין מקדישים בשנת היובל עצמה, כהנים ולויים מקדישים. וגואלים לעולם, שאם הקדיש כהן קרקע ירושתו גואלה אפילו לאחר היובל, שנאמר 'גאולת עולם תהיה ללוים'.

הדרן עלך אין מקדישין למסקנא

א. המקדיש את שדהו בזמן שאין היובל נוהג, אומרים לו פתח אתה ראשון בכמה אתה רוצה לפדותה, וכופין אותו לפתוח תחילה, וי"א שמתחילה אומרים לו, ואם לא רצה כופין אותו.

וכמה טעמים בדבר: א) מפני שהיא חביבה עליו, מוסיף בה ופודה אותה ביותר משאר בני אדם. ב) שמצות גאולה באדון, שנאמר 'ואם לא יגאל ונמכר בערכך', הרי שמצות גאולה קודמת למכירה. ג) לפי שהבעלים

נותנים חומש, ושאר כל אדם אין נותנים חומש, ויש כאן ריוח להקדש.

ב. פודים שדה הקדש גם בכסף וגם בשוה כסף, שבכל מקום שוה כסף ככסף.

ג. לתנא קמא אין פודין שדה הקדש אלא בסכום שיש בחומשו שוה פרוטה, ולרבי יוסי פודין גם בסכום שאין בחומשו שוה פרוטה, כגון בביצה.

ד. אמר אחד על קרקע של הקדש הרי היא שלי בעשר סלעים, ואחד אומר בעשרים סלעים, ואחד אומר בשלשים, ואחד אומר בארבעים, ואחד אומר בחמשים, וחזר בו זה שאמר חמשים, ממשכנים מנכסיו עשר סלעים. חזר בו גם זה שאמר ארבעים, ממשכנים גם מנכסיו עשר, ונמצא ביד גזבר עשרים וזה שאמר שלשים יקחנה. חזר בו גם זה שאמר שלשים, ממשכנים גם מנכסיו עשר סלעים. חזר בו גם זה שאמר עשרים, ממשכנים גם מנכסיו עשר סלעים. חזר בו גם האחרון שאמר עשר סלעים, מוכרים אותו בשוויו, ונפרעים מזה שאמר עשר את המותר (אם מכרוהו בפחות מעשר סלעים).

וכל זה שחזרו בזה אחר זה, שמתחילה חזר זה שאמר חמשים, ואחר כך חזר בו מי שאמר ארבעים, ולאחר מכן זה שאמר שלשים וכו', שבשעה שחזר זה שאמר חמשים לא הפסיד להקדש אלא עשר, שאומר לגזבר בן ארבעים עדיין במקומו עומד, אבל אם חזרו כולם בבת אחת, מחלקים ביניהם, שזה שאמר חמשים נותן עשר שהפסיד לבדו, ועשר שבין ארבעים לשלשים מתחלק בין זה שאמר חמשים וזה שאמר ארבעים, ששניהם היו בריווח זה של הקדש שבכלל חמשים יש ארבעים, ועתה שחזרו מדבריהם מחלקים את ההפסד ביניהם. ועשר שבין שלשים לעשרים מתחלק לשלשה, ועשר שבין עשרים לעשר מתחלק לארבעה, וחלק ההפסד שבעשר האחרונים מתחלק לכל החמשה.

ה. היו הבעלים אומרים בעשרים, ואדם אחר אומר בעשרים, הבעלים קודמים, מפני שהם מוסיפים חומש ויש ריוח להקדש. ואם אמר אחד הרי היא שלי בעשרים ואחת, הבעלים נותנים על כרחם עשרים ושש, שאי אפשר ליתנו לזה שאמר עשרים ואחת, שהרי הבעלים עם חומש שלו יתן כ"ה, ואין להפסיד להקדש, אבל הבעלים צריכים להוסיף על כרחו אותו סלע שהלה הוסיף על קרן שלו, ועל סלע זה אינו מוסיף חומש, שהרי אין נותנו אלא מחמת עילויו של האחר והאחר לא היה מוסיף חומש. ואם הלה אומר בעשרים ושתים, יתנו הבעלים כ"ז. אמר בעשרים ושלשה, הבעלים נותנים כ"ח. אמר בעשרים וארבע, בעלים נותנים כ"ט.

ואם אמר אחר בעשרים וחמש, אם הבעלים אמרו עשרים בדקדוק, הבעלים נותנים כ"ה, שהרי השני רוצה ליתן כשיעור שיתן הוא עם החומש, והוא קודם. ואם הבעלים אמרו עשרים ופרוטה, הבעלים נותנים שלשים ופרוטה, שהרי האחר לא רצה ליתן אלא כ"ה, והבעלים היו נותנים עם החומש כ"ה ופרוטה,

לכך נותנים כ"ה ופרוטה שהיה יוצא לפי חשבונם, ועוד חמשה שהלה רצה ליתן יותר מהצעה שלהם.

ואם האחר רצה ליתן עשרים ושש, אם רצו הבעלים ליתן שלשים ואחד, הבעלים קודמים, שנותנים עשרים שאמרו הם עם חומש הרי כ"ה, ועוד שש סלעים שהלה רצה להוסיף, ועל זה אין מוסיפים חומש, שאין מוסיפים חומש על עילויו של אחר. ואם לא רצו ליתן שלשים ואחד, נותנים לשני בעשרים ושש, שהרי בעלים היו נותנים עם החומש רק כ"ה.

ואם הבעלים אמרו מתחילה ליתן עשרים ואחד, ואז היו מוסיפים חומש חמש סלעים ודינר, ונמצא שהיו נותנים עשרים ושש ודינר, והשני רוצה ליתן רק עשרים ושש, כופים את הבעלים שיתנו שלשים ואחד ודינר, כ"ו ודינר משום הצעה שלהם עם החומש, ועוד חמש סלעים שהלה הוסיף על הצעת הבעלים.

וכל זה לדעת בית הלל, אבל לדעת בית שמאי, הבעלים צריכים להוסיף בכל אופן חומש גם על עילויו של אחר.

וכל זה כשלא שמו שלשה בני אדם את הקרקע, ולא נמצא ששויו כפי שאמר האחר, אבל אם שמאוה שלשה ששויה כפי דבריו של שני, מודים בית הלל שהבעלים מוסיפים בעל כרחם חומש גם על עילויו של שני.

ו. בעל הבית הפודה מעשר שני שלו מוסיף חומש, ואם אחר פודהו אינו מוסיף חומש. אמר בעל הבית ליתן עליו סלע, ואחר אומר בסלע ואיסר, של סלע ואיסר קודם מפני שמוסיף על הקרן, ואע"פ שכאשר יתן בעל הבית יוסיף חומש, וחומש סלע הוא כ"ד איסרים, מאחר שהחומש אינו אלא ריווח לבעל הבית, שבין קרן ובין חומש הכל שלו והוא יאכל הכל בירושלים, ואין לנו בו אלא מצות פדייה שלא יאכלנו בגבולים בלא פדיון, ועיקר פדייתו בקרן, טוב יותר שהקרן יפדה כראוי לו.

דף כ"ח

א. מחרים אדם מקצת צאנו ומקצת בקרו, שאומר 'הרי הן חרם' ונותנם לכהן, וכן מקצת מעבדיו ומשפחותיו הכנענים, ומקצת משדה אחוזתו. אבל לא יחרים את כולם, שנאמר 'מכל אשר לו' ולא כל אשר לו, ולא רק כל נכסיו לא יחרים, אלא גם כל מה שיש לו ממין אחד לא יחרים, שנאמר 'מאדם' ולא כל אדם, 'מבהמה' ולא כל בהמה, 'משדה אחוזתו' ולא כל שדה אחוזה. וכן לא יחרים כל מטלטליו, שנאמר 'מכל אשר לו', מקצת מטלטלים שיש לו ולא כל מטלטלים שיש לו. ואם החרים כל מה שיש לו ממין אחד אינם מוחרמים, שנאמר 'אך'.

ב. המחרים בנו ובתו, ועבדו ושפחתו העבריים, ושדה מקנתו, אינם מוחרמים, שנאמר 'בהמה', מה בהמה שיש לו רשות למוכרה, אף כל שיש לו רשות למוכרה, אבל אלו אין לו רשות למוכרם והם כדבר שאינו

שלו, ואין אדם מחרים דבר שאינו שלו. ואע"פ שבתו קטנה יש לו רשות למוכרה, אין לו רשות למוכרה לעולם, ואין יכול להחרים אלא דבר שיש לו רשות למוכרה לעולם כבהמה.

ג. באושא התקינו שהמבזבז מעותיו לעניים אל יבזבז יותר מחומש. וכן דרש רבי אלעזר בן עזריה ממה שמצאנו שלגבוה לא יחרים כל נכסיו, וכל שכן שיהא אדם חס על נכסיו ולא יבזבז להדיוט יותר מחומש. ולתנא קמא במשנתינו מבזבז גם יותר מחומש, ובלבד שלא יבזבז כל נכסיו אלא יישייר מהם מקצת, כשם שמצאנו בחרם להקדש.

ד. הכהנים אין מחרימים, לפי שהחרמים שלהם, וכיון שהחרים זכה בו הוא בעצמו.

ה. הלויים, אינם מחרימים קרקעות שלהם, שנאמר 'כי אחוזת עולם הוא להם'.

ומטלטלים שלהם, לדעת רבי יהודה אינם מחרימים, שנאמר 'מכל אשר לו ומשדה אחוזתו', מקיש מטלטלין לקרקעות, כשם שאין מחרימים קרקעות כך אין מחרימים מטלטלים. ולרבי שמעון מחרימים, שאינו מקיש מטלטלים לקרקעות.

ו. המחרים שדותיו, נותנם לכהן שבאותו משמר, שנאמר 'כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו', ולמדים גזירה שוה 'לכהן לכהן' מגזל הגר שנותנו לכהן שבאותו משמר, שנאמר 'לה' לכהן', קנאו השם ונתנו לכהן ולא לכל כהן שירצה, שנאמר 'מלבד איל הכיפורים אשר יכפר בו עליו', בכהן שבאותו משמר הכתוב מדבר.

ז. המחרים מטלטלים, לרבי שמעון נותנם לכל כהן שירצה, שנאמר 'כל חרם בישראל לך יהיה'. ואינו מקיש מטלטלים לקרקעות שיתנם לכהן שבאותו משמר. ולרבי יהודה נותנם לכהן שבאותו משמר, שהרי הקיש מטלטלים לקרקעות.

ח. שדה היוצאה לכהנים ביובל נותנה למשמר שפגע בו יום הכיפורים של יובל. ואם חל יום הכיפורים בשבת (שהמשמרות מתחלפות בו ביום), נותנה למשמר היוצא, שהיובל חל בליל יום הכיפורים ברשות אותו משמר.

ט. לרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא יובל חל בראש השנה, ולדבריו יובל ושביעית משמטים כאחד, שהשביעית משמטת כספים בסופה, שנאמר 'מקץ שבע שנים תעשה שמטה', והיובל משמטת קרקעות מתחילתה, ונמצאו משמטים כאחד בראש השנה של יובל.

דף כ"ט

א. חרמי כהנים אין להם פדיון, אלא ניתנים לכהנים כתרומה. וכל זמן שהם בבית בעלים, הם כהקדש לכל דבריהם, ויש בהם מעילה, שנאמר 'כל חרם בישראל קודש קדשים הוא לה''. ומכיון שנתנם לכהן הרי הם כחולין לכל דבריהם כשאר ממונו של כהן, שנאמר 'כל חרם בישראל לך יהיה'.

ב. תנאים נחלקו בדין סתם חרמים: לתנא במשנתינו, לדעת רבי יהודה בן בתירא הם לבדק הבית, שנאמר 'כל חרם קודש קדשים הוא לה''. ולדעת חכמים הם לכהנים, 'כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו'.

ורב קיבל מרבו להיפך, שלרבי יהודה בן בתירא סתם חרמים לכהנים, ולחכמים סתם חרמים לבדק הבית, ופסק שהם לבדק הבית. ועולא פסק שסתם חרמים לכהנים.

ג. מחרים אדם את קדשיו בין קדשי קדשים בין קדשים קלים, אם נדר הם, שאמר הרי עלי עולה והפרישׁ בהמה לנדרו ואחר כך החרימה, הואיל והוא חייב באחריותה אם מתה או נגנבה, נמצאת שלו היא, ונותן את כל דמיה לכהן, ואת הבהמה יקריב לנדרו. ואם נדבה היא, שאינו חייב באחריות אם מתה, נותן לכהן טובת הנאה שיש לו בה, שאומדים כמה דמים אדם רוצה ליתן בשור שחבירו הקדישו לעולה כדי להקריבו עולה דורון לקונו, וכך נותן לכהן.

וכן בכור בין תם ובין בעל מום מחרימים אותו. וכיצד פודים אותו, כלומר כמה דמים יתן לכהן? אומדים כמה אדם מישראל רוצה ליתן לבעל הבית זה ליתן בכורו לבן בתו כהן או לבן אחותו כהן, ואותה טובת הנאה יתן בעל הבית לכהן בשביל החרם.

ונחלקו תנאים מנין למדנו שהחרם חל על קדשים: חכמים דרשוהו מן הכתוב 'כל חרם קודש קדשים הוא לה'', ללמד שהחרם חל על קדשי קדשים ועל קדשים קלים. ורבי ישמעאל (ורבי יהודה בן בתירא) דרשו ממה שכתוב אחד אומר בבכור 'תקדישׁ' וכתוב אחד אומר 'לא יקדישׁ', הא כיצד? מקדישׁו אתה הקדש עילוי, שמעלהו בדמים ונותן טובת הנאתו לכהן, ואי אתה מקדישׁו הקדש מזבח שיהא שם זבח אחר חל עליו.

ד. כהן שהקדישׁ שדה חרמו (שהחרימה ישראל והגיע לחלק כהן), לא יאמר הואיל וכשיגיע יובל אם לא אפדנה מיד גזבר ויגאלנה אחר תתחלק לכהנים ביובל כדין מקדישׁ שדה אחוזה (ששדה חרם ביד כהן אחוזה היא), ועכשיו שאני מוחזק בה תהא שלי, ודין הוא, שהרי בשל אחרים אני זוכה, שאם היה ישראל מקדישׁ שדה אחוזתו כשיגיע יובל תתחלק לי, בשל עצמי לא כל שכן שאזכה, אלא יוצאה מתחת ידו ומתחלקת לאחיו הכהנים, שנאמר 'כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו', הרי זה בא ללמד ונמצא למד, שמקישׁ שדה חרמו לשדה אחוזה של ישראל, מה שדה אחוזה שהקדישׁ ישראל וגאלה אחד מן הכהנים תצא מידו ביובל ותתחלק לכל בני המשמר, אף שדה חרמו יוצאה מתחת ידו ומתחלקת לאחיו הכהנים. (וגם חכמים שלמדו מכתוב זה שסתם חרמים לכהן, למדים דין זה מה"א מיותרת של 'החרם').

ה. רב יהודה הורה למי שהחרים כל נכסיו שיחללם על ארבע זוז וישליכם לנהר, שפוסק כרב שסתם חרמים לבדק הבית, וכדברי שמואל שהקדש שוה מנה שחיללו על פרוטה מחולל, ובזמן הזה שאין הפסד

להקדש עושים כן גם לכתחילה. וכדי לפרסם הדבר הורה לו לחלל על ארבע זוז ולא על פרוטה.

ו. אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, שנאמר 'עד שנת היובל יעבוד עמך'. ואין דין מקדיש שדה אחוזה שתהא נגאלת בגירוע על פי שנים הנותרות בעל כרחו של לוקח אלא בזמן שהיובל נוהג, שנאמר 'ויצא ביובל ושב לאחוזתו'. ואין דין בתי ערי חומה נוהג, שיוכל המוכר לפדותם בשנה ראשונה על כרחו של קונה, אלא בזמן שהיובל נוהג, שנאמר 'לא יצא ביובל'.

ולר"ש בן אלעזר אין גר תושב נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, שנאמר כאן 'בטוב לו לא תוננו', ונאמר בעבד עברי 'כי טוב לו עמך', מה עבד עברי אין נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, כך גר תושב.

ז. אין דין שדה חרם בארץ ישראל נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, שנאמר 'והיה השדה בצאתו ביובל קודש לה' כשדה החרם'. ודוקא בקרקע שבארץ, אבל חרם של מטלטלים, או חרם של קרקעות בחוצה לארץ, נוהג גם בזמן שאין יובל נוהג.

ח. מי שנולד בכור בעדרו, לחכמים מצוה להקדישו בפה לשם בכור אע"פ שהוא קדוש מאליו, שנאמר 'הזכר תקדיש'. ולרבי ישמעאל אין צריך להקדישו הואיל והוא קדוש מרחם מאליו.

הדרן עלך המקדיש שדהו למסקנא

א. המוכר את שדהו בזמן שהיובל נוהג, אסור לו לגאול קודם שהיו ביד הלוקח שתי שנים, שנאמר 'במספר שני תבואות ימכר לך'. ואפילו להראות זוזים ללוקח כדי שייטב בעיניו להחזירה לו, אסור.

ובין מוכר ובין לוקח עוברים בעשה אם גאלו קודם שהיתה ביד הלוקח שתי שנים, שנאמר 'במספר שני תבואות ימכר לך' הרי אזהרה למוכר, 'במספר שנים אחר היובל תקנה' הרי אזהרה למוכר.

ב. היתה אחת מן השנים שנת שדפון או ירקון, או שנת שביעית, אינו עולה מן המנין. אבל אם נרה הלוקח, או הובירה, עולה לו מן המנין. (ואין המוכר צריך ליתן ללוקח דמי חרישתו. להלן ל.).

ג. מכרה לפני ראש השנה והיא מליאה פירות, לרבי אליעזר הלוקח אוכל ממנה שלש תבואות בשתי שנים, זו שעומדת בשעת קנין ושתי תבואות בשתי שנים שתהא בידו.

ד. המוכר שדהו בשנת היובל עצמה, לשיטת רב מכורה ויוצאה מיד, והלוקח איבד מעותיו. ואין אומרים שתשהה ביד הלוקח שתי שנים אחר היובל, וכדין המוכר שנה קודם יובל שנשארת ביד לוקח שנה נוספת לאחר יובל, לפי שלא ירד הלוקח לאכילה כלל, מה שאין כן כשמכרה שנה לפני יובל שירד הלוקח לאכילה.

ולשיטת שמואל אינה מכורה כל עיקר והמעות חוזרים, כי קל וחומר הוא, ומה מכורה כבר יוצאה, שאינה מכורה אינו דין שלא תימכר.

ה. אין אדם מוכר את בתו לאמה כשהיא נערה, כי קל וחומר הוא, ומה מכורה כבר יוצאה, שאינה מכורה אינו דין שלא תימכר. וגם רב שאין דורש קל וחומר זה למי שמכר שדה בשנת היובל, מודה כאן, לפי שפקע זכות האב לגמרי מלמוכרה, שאין אדם מוכר בתו לשפחות אחר שפחות.

ו. אדם מוכר שדהו בין סמוך ליובל (מיד לאחר יובל), שנאמר 'אחר היובל שנים תקנה', ובין מופלג מן היובל, שנאמר 'לפי רוב השנים ולפי מעוט השנים'.

ז. מכר ללוקח שדה ואכלה שנה אחת לפני היובל, משלימים לו שנה אחרת לאחר היובל.

ח. המוכר עבדו לעובד כוכבים או בחוצה לארץ, יצא לחירות, ואין הלוקח מפסיד המעות, שהמכר חל, אלא שיוצא לחירות מיד, וצריך גט שחרור מרבו שני. וקונסים את הלוקח שיפסיד ולא קנסו את המוכר שיהיו המעות חוזרים, כי הקנס הוא במקום שהאיסור שם, והרי העבד נמצא אצל לוקח.

דף ל'

א. המקדש אחותו, לרב המעות חוזרים למקדש, שאדם יודע שאין קידושין תופסים באחותו וגמר ונתן לשם פקדון. ולשמואל המעות מתנה, שגמר ונתן לשם מתנה.

ב. מכר שדהו לפני ראש השנה כשהיא מליאה פירות, לרבי אליעזר הלוקח אוכל ממנה שלש תבואות בשתי שנים, זו שעומדת בשעת קנין, ושתי תבואות בשתי שנים שתהא בידו. ואין הלוקח צריך להניחה לאחר שתי שנים לפני המוכר כשהיא מליאה פירות כדרך שהוא הניחה לפניו, שנאמר 'במספר שני תבואות ימכר לך', ומשמע שכל תבואות שבשתי שנים יהיו ללוקח, שאם לא כן היה לו לומר 'מספר שנים' או 'מספר תבואות'.

ג. מכר שדה במנה, ומכרה הלוקח לאחר במאתים, ובא המוכר לפדותה, אינו מחשב אלא עם הראשון, ומחשב כמה שנים היו משמכרה לו עד שנת היובל, וכמה מגיע מן המנה לכל שנה, ולפי חשבון זה ינכה לוקח לכל שנה שאכלה והמותר יחזיר, שנאמר 'לאיש אשר מכר לו'. ואם מכרה לראשון במאתים והראשון מכרה לשני במנה, אינו מחשב אלא עם האחרון לפי מנה, שנאמר 'וחשב את שני ממכרו והשיב את העודף לאיש', לאיש אשר בתוכו. ואע"פ שאפשר לדרוש להיפך, למדים גזירה שוה 'גאולה גאולה' מעבד עברי שדורשים להקל על המוכר ולא להחמיר עליו.

ד. מכרה במנה, והשביחה ועמדה על מאתיים, אינו מחשב אלא במנה, שנאמר 'והשיב את העודף' העודף בידו, כלומר מה שנשאר בידו מן הדמים שקיבל לאחר שינכה לו לוקח חשבון המגיע לכל שנה שאכלה. מכרה במאתים והכסיפה ועמדה על מנה, אין מחשבים אלא במנה, שנאמר 'והשיב את העודף', העודף שבקרקע.

ה. מכרה לאחד במאתים, והוזלה ועמדה על מנה, ומכרה הראשון לשני במנה, ונתיקרה ביד השני ועמדה על מאתים, לרבי מחשבים לפי מנה, שדורש מ'לאיש' לאיש אשר בתוכו, כמה שהאיש שבתוכה נתן עבורה. ולרבי דוסתאי בן יהודה מחשבים לפי מאתים, כי בין אם נדרוש העודף שבידו הרי מאתים נתן עליה ראשון, ובין אם נפרש העודף שבקרקע, הרי היא שוה עכשיו מאתים.

ו. עבד עברי שנמכר במנה, והשביח ועמד על מאתים, ובא לפדות עצמו, מחשב לפי מנה, שמחשב כמה מגיע מאותו מנה לכל שנה, ואם עברו שתים או שלש שנים ינכה לו אדוניו לפי חשבון המגיע לכל שנה, שנאמר 'אם עוד רבות בשנים וגו' מכסף מקנתו', כלומר אם נתרבה כספו בשנים, מחשבים לו לפי כסף מקנתו. ואם נמכר במאתים והכסיף ועמד על מנה, אין מחשבים אלא לפי מנה, שנאמר 'ואם מעט נשאר בשנים וגו' כפי שניו', שאם נתמעט כספו בשנים מחשבים כפי שנים שעמד בהן, כלומר לפי מה ששוה באותה שעה. (ואין מפרשים דברי הכתוב שאם נשארו רוב שנים, כגון שעבד שני שנים ונשארו ארבע, יחשבו ככסף מקנתו, ואם נשארו מעט שנים, כגון שעבד ארבע שנים ונשארו שנים, יחשבו כפי שניו, לפי שלא נאמר 'רבות **שנים**' אלא '**בשנים**', ומשמע שאם נתרבה כספו **בשנים** יחשבו מכסף מקנתו, ואם נתמעט כספו **בשנים** יחשבו כפי שניו).

ואע"פ שדין זה נאמר בעבד הנמכר לגוי, גם בעבד שנמכר לישראל הדין כן, שלמדים 'שכיר שכיר' גזירה שוה.

ז. עבד עברי צריך שיהא שוה לאדון במאכל ובמשתה, שנאמר 'כי טוב לו עמך', עמך במאכל ועמך במשתה, שלא יהא האדון אוכל פת נקיה והעבד פת קיבר, האדון שותה יין ישן והעבד יין חדש, האדון ישן על מוכין והעבד על גבי קרקע, מכאן אמרו 'הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו'.

ח. כמה קשה אבקה של שביעית, אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר מטלטליו, לא הרגיש לסוף מוכר שדותיו, לא באת לידו לסוף מוכר את ביתו, לא באת לידו עד שמוכר את בתו, לא באת לידו עד שלוה ברבית, לא באת לידו עד שמוכר את עצמו, ולא לישראל אלא לגר, ולא לגר צדק אלא לגר תושב, ולסוף מוכר עצמו למשפחת גר, כלומר לעובד כוכבים, ולבסוף נמכר ונעשה משרת לעבודה זרה עצמה. ואע"פ שהלך ומכר עצמו לעבודה זרה אין דוחים אבן אחר הנופל, אלא 'גאולה תהיה לו' שלא יטמע בעובדי כוכבים.

ט. כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר.

י. טוב לו לאדם שימכור בתו ולא ילוה ברבית, שהבת מגרעת ופודה את עצמה, והרבית ניתוסף והולך.

יא. לא ימכור אדם שדה רחוקה שיש לו כדי לגאול שדה שמכר שהיא קרובה לו, וכן לא ימכור שדה רעה כדי לגאול שדה יפה, שנאמר 'ומצא' כדי גאולתו, פרט למצוי. ואע"פ שלשון 'מצא' משמע גם על מה שהיה כבר, כאן משמעו שמצא עכשיו, לפי שנאמר סמוך ל'והשיגה ידו' שמשמעה שעכשיו השיגה. ולא ילוה ויגאל, שנאמר 'והשיגה ידו'. ואינו גואל לחצאין, שנאמר 'כדי גאולתו', כדי גאולה הוא גואל ולא לחצאין.

אבל המקדיש שדהו, מותר למכור שדה אחרת כדי לגאלה, וכן ללות כדי לגאלה, וגואל חציה אם אינו מספיק לגאול את כולה, שנאמר 'ואם גאל יגאל' מלמד שלוה וגואל, וגואל לחצאין. וזה חומר בהדיוט מבהקדש.

וטעם הדבר, לפי שהמוכר שדה יפה כחו, שאם הגיע יובל ולא נגאלה חוזרת לו, לפיכך הורע כחו שאין לוה וגואל ואין גואל לחצאין, אבל מקדיש שדה אחוזה הורע כחו, שאם הגיע יובל ולא נגאלה יוצא לכהנים, לפיכך יפה כחו שלוה וגואל וגואל לחצאין.

וכל זה לדעת רבי שמעון, אבל לשיטת חכמים גם המקדיש שדה אחוזה אינו לוה וגואל, ולא גואל לחצאין.

יב. הזורק את האבן, ולאחר שיצאה האבן מתחת ידו הוציא הלה ראשו וקיבלה, הזורק פטור, שנאמר 'ומצא' פרט לממציא את עצמו. ואע"פ שלשון 'מצא' משמע גם שמצא עכשיו ולא היה מתחילה, כאן משמעו שהיה כבר מתחילה, לפי שנאמר 'ומצא את רעהו **ביער**' מה יער כבר היה מתחילה אף זה כשכבר היה מתחילה.

דף ל"א

א. המוכר בית בבתי ערי חומה, לתנא במשנתינו גואל מן הלוקח מיד אחר המכירה (ואין צריך להמתין שתי שנים כדין שדה אחוזה), וכל שנים עשר חודש מזמן המכירה. ולשיטת רבי צריך שתשהה ביד הלוקח קודם הגאולה לפחות שני ימים, שנאמר 'ימים תהיה גאולתו', אין ימים פחות משנים.

ב. הנושה בחבירו מנה, ועשה לו שדהו מכר,

שמשכן לו שדהו על אותו מנה, וכתב לו אם לא אתן לך מנה מכאן ועד שלש שנים הרי היא שלך, אם המוכר אוכל פירות כל אותם השנים מותר, ואם הלוקח אוכל פירות, לדעת חכמים אסור, שמא יגאלנה בתוך שלש שנים ונמצא שאכלם ברבית, ולרבי יהודה מותר.

וטעם המחלוקת: לדברי רבי יוחנן, רבי יהודה סובר שצד אחד ברבית מותר, ורבית הבאה ע"י מכר אינה אלא צד אחד ברבית, שאם לא יגאלנה ותיחלט לו אין כאן רבית (ורק הלואה ודאי באה לידי רבית שאינה נחלטת לעולם). ולחכמים צד אחד ברבית אסור.

ולדברי רבא, הכל מודים שצד אחר ברבית אסור, ונחלקו ברבית על מנת להחזיר, שגם רבי יהודה לא התיר אלא אם התנו מתחילה שאם יגאלנה המוכר בתוך שלש יחזיר לו הלוקח הדמים מפירות שאכל, וסובר שרבית על מנת להחזיר מותר. וחכמים סוברים שגם רבית על מנת להחזיר אסור.

ג. המוכר בית בבתי ערי חומה, והמוכר גואל אותה בתוך שנים עשר חודש, לדעת התנא במשנתינו הרי מכירה וגאולה זו כמין רבית, שכאשר המוכר מחזיר מעותיו ללוקח בתוך שנה, ואינו מנכה לו כלום ממה שנתן לו בשעת המכירה, נמצא שהלוקח נשתמש בביתו של מוכר בשכר המתנת מעותיו, אבל אינה רבית גמורה. ולדעת התנא בברייתא רבית גמורה היא, אלא שהתורה התירתו.

וטעם המחלוקת: לרבי יוחנן נחלקו במחלוקת רבי יהודה וחכמים אם צד אחד ברבית מותר או לא, התנא במשנה סובר כרבי יהודה שהוא מותר, ובבתי ערי חומה אין אלא צד אחד ברבית, שאם לא יגאלנה היא נחלטת ללוקח. והתנא בברייתא סובר כחכמים שצד אחד ברבית אסור, ולכן יש כאן רבית מעיקר הדין אלא שהתורה התירתו.

ולדברי רבא הכל מודים שצד אחד ברבית אסור, ולתנא במשנתינו אין כאן גם צד אחד ברבית, שבתורת מכר באה לידו ולא בתורת הלוואה. ולתנא בברייתא הואיל וסופה באה לידי רבית הדבר אסור מעיקר הדין אלא שהתורה התירתו. (רש"י ע"ב ד"ה דכו"ע).

ד. מכר בית בעיר חומה ומת בתוך י"ב חודש, יגאל בנו מיד הלוקח. וכן אם מת הלוקח, המוכר גואל מיד בנו, ואע"פ שנאמר 'ואיש כי ימכור בית מושב' והבן לא מכר, ונאמר 'לקונה אותו' והבן לא קנה, למדים מ'והיתה גאולתו', שגם הבן גואל, וגם מיד הבן גואלים.

ה. מכרה באחד בניסן, אין מונים שנה למנין עולם, ונאמר שכאשר הגיע תשרי עלתה לו שנה ושוב אינו גואל, אלא יכול לגאול עד אחד בניסן, שנאמר 'עד תום שנת **ממכרו**' ולא שנה של מנין עולם. ומונים את השנה מעת לעת, שאם מכרה באחד בניסן בחצי היום, אין מונים לו שנה עד שיגיע חצי היום של אחד בניסן הבא, לחכמים לפי שנאמר 'ימים', ולרבי גם זה נלמד מ'שנת ממכרו'.

ו. אין מונים שנה אלא משעה שנמכר, שאם מכרה ראובן לשמעון בניסן ושמעון ללוי באייר, כיון שהגיע ניסן הבא נחלט, ואין מונים

למכר שני אלא לראשון, שנאמר 'עד מלאת **לו** שנה תמימה', ומשמע שלזה שהיתה אחוזה שלו מונים.

ואם עברו י"ב חודש ממכירה ראשונה ולא גאלה מוכר ראשון, נחלקו חכמים בדבר:

לרבי אלעזר הוא נחלט לשמעון, שהרי מונים י"ב חודש מזמן קנייתו, ולפיכך אע"פ שראובן אין גואלה עוד משמעון, שמעון גואל אותה מלוי עד שיגיע שנה למכר שני, שהרי ללוי לא נחלטה. ולרבי יוחנן נחלט הבית ללוי, ושוב אין שמעון גואל מידו, כי 'מה מכר לו ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו'.

ז. לחכמים מונים משעת המכירה י"ב חודש מיום ליום, שאם מכרה באחד בניסן גואל עד אחד בניסן, ואם נתעברה השנה, נתעברה למוכר וגואל י"ג חדשים, שנאמר 'תמימה' להביא את חודש העיבור. ולשיטת רבי 'שנה תמימה' היא שנה ועיבורה, שנותנים לו בין בשנה פשוטה ובין בשנה מעוברת שנת לבנה ועוד י"א ימים היתירים בשנת חמה על שנת לבנה (שמהם אנו מעברים את השנה), ונמצא בכל מכירה מונה שלש מאות וששים וחמשה ימים כמנין ימות החמה.

ח. מכר שני בתי ערי חומה, אחד בט"ו של אדר הראשון, ואחד באחד באדר השני, זה שמכר לו באדר שני כיון שהגיע יום אחד באדר של שנה הבאה עלתה לו שנה, וזה שמכר לו בט"ו באדר הראשון לא עלתה לו שנה עד ט"ו באדר של שנה הבאה, שנותנים לו את חודש העיבור. ולרבי יוחנן נחלט הבית ללוי, ושוב אין שמעון גואל מידו, כי 'מה מכר לו ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו'.

ט. הגיע יום שנים עשר חודש ולא נגאלה, הבית חלוט ללוקח ואינו חוזר למוכר לעולם, שנאמר 'לצמיתות'.

י. לחכמים אחד הלוקח בית בערי חומה ואחד הניתן לו במתנה דינו שנגאל עד י"ב חודש, שנאמר 'לצמיתות'. (וכדי ללמד שנשאר אצל מוכר לעולם היה די לכתוב 'לצמית'). ולרבי מאיר אין דין מתנה כמכר, כשם שמתנה אין דינה כמכר לענין שדה אחוזה ואינה חוזרת ביובל.

יא. המקדיש בית בעיר חומה, גואל לעולם, ואין הבית נחלט להקדש, שנאמר 'לדורותיו' יצא הקדש שיאן לו דורות. ואם גאלו אחר מיד הקדש, כיון שהגיע י"ב חודש מזמן שקנאו מיד הקדש, הרי זה חלוט לו, שנאמר 'לקונה אותו' ואפילו מיד הקדש.

יב. המוכר בית בעיר חומה ופגע יובל בתוך שנתו, אין הבית נחלט, ויכול המוכר לגאול עד י"ב חודש, שנאמר 'לא יצא ביובל' (והוא מיותר שהרי כבר נאמר 'לצמיתות').

וכן מי שנולדו לו שני טלאים, והן בכורות, והוא מוזהר להקריבם בתוך שנתם, אחד נולד בט"ו באדר ראשון, ואחד באחד באדר שני, זה שנולד באדר שני כיון שהגיע יום אחד באדר של שנה הבאה עלתה לו שנה, וזה שנולד בט"ו באדר ראשון לא עלתה לו שנה עד ט"ו באדר של שנה הבאה, שנותנים לו את חודש העיבור, ואע"פ שלא נאמר שם 'שנה תמימה', למדים גזירה שוה שנה שנה מבתי ערי חומה.

דף ל"ב

א. בראשונה היה הקונה בית בעיר חומה נטמן ביום שנים עשר חודש, כדי שלא ימצאהו המוכר ליתן לו מעותיו, ונעשה הבית חלוט לו. ותיקן הלל שיטיל המוכר מעותיו ללשכה, ויהא שובר דלת ביתו ונכנס, ואימתי שירצה הלוקח יבוא ויטול את מעותיו מן הלשכה.

ב. האומר לאשתו הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז, ונתנה לו מדעתו, מגורשת. נתנה לו בעל כרחו, י"א בשם רבא שאינה מגורשת, ש'נתינה בעל כרחו אין שמה נתינה', שהרי הלל הוצרך לתקן למוכר בית בעיר חומה שיתן ללוקח מעות על כרחו, ומשמע שמעיקר הדין אינה נתינה. וי"א בשם רבא ששמה נתינה ומגורשת, שהרי הלל לא הוצרך לתקן רק משום שהלוקח נטמן, ומשמע שאילו היה כאן ונותן לו לפניו אע"פ שבעל כרחו הוא, שמה נתינה מעיקר הדין.

ולרב פפא (וי"א רב אשי) אין הכרע בדבר, כי אפשר שהלל לא הוצרך לתקן רק משום שנטמן אבל לפניו היה נתינה מעיקר הדין, ואפשר שגם בפניו לא היה מועיל, והלל התקין לפי הצורך, כי כך היה מעשה שהיה הלוקח נטמן.

ג. כל שהוא לפנים מן החומה הרי הוא כבתי ערי חומה ונגאל עד י"ב חודש, ואע"פ שנאמר 'בית', גם בתי בדים בתי מרחצאות ומגדלות (הקבועים בקרקע) ושובכים ובורות ושיחים ומערות דינם כן, שנאמר 'אשר בעיר', ולא נאמר בית אלא למעט שדות.

שדות הראויות לזריעה שבערי חומה, למסקנת הגמרא לדברי הכל אין דינם כבית. ומקום שאין ראוי לזריעה כגון חולסית ומצולה, לרבי יהודה דינם כשדות, ולרבי מאיר דינם כבית, הואיל ואינם בני זריעה וראויים לבנין בית.

ד. בית הבנוי בתוך החומה עצמה, לרבי יהודה אין דינו כבתי ערי חומה, ולרבי שמעון כותל החיצון של בית היא חומתו. ושניהם מקרא אחד דרשו שנאמר אצל רחב 'ותורידם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת' רבי שמעון מפרש הכתוב כפשוטו שיושבת בעיר חומה, ורבי יהודה מפרש שבחומה היא יושבת ולא בעיר חומה.

ה. עיר שגגותיה חומתה, שלא הקיפוה חומה, אלא הקיפוה בבתים והבתים תכופות זו לזו כחומה, אינה כבתי ערי חומה, שנאמר 'חומה' ולא שור איגר. טבריה שימה חומתה, אין דינה כעיר חומה, שנאמר 'סביב'.

ו. עיר שאינה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, אינה כבתי ערי חומה. היה לה בימות יהושע ועתה אין לה חומה, לרבי אליעזר ברבי יוסי דינה כעיר חומה, שנאמר אשר **לוא** חומה', ומשמע גם לא וגם לו, לרבות אם אין לו עכשיו חומה והיה לו קודם לכן.

ז. כל עיר מוקפת חומה מימות יהושע בן נון שיש בה שלש חצרות, ובכל חצר שני בתים, דינה כעיר חומה ובתיה נגאלים י"ב חודש.

ואלו הם ערים שמוקפות חומה מימות

יהושע: קצרה הישנה של ציפורי, חקרה של גוש חלב, יודפת הישנה, גמלא בגליל, גדוד בעבר הירדן, חדיד ואונו וירושלים ביהודה, וכל כיוצא בהם. ואע"פ שיש עוד עיירות מוקפות חומה בגליל ובעבר הירדן, התנא לא מנה אלא אלו, לאביי לומר שכל העיירות בגליל עד גמלא, וכל העיירות בעבר הירדן עד גדוד, היו מוקפות חומה. ולרבא ללמד שרק גמלא שבגליל מוקף חומה ולא גמלא שבשאר ארצות, ורק גדוד שבעבר הירדן ולא גדוד של שאר ארצות.

ח. לרבי יוחנן ירושלים אע"פ שהיא מוקפת חומה מימות יהושע, אין הבית חלוט בה. ולרב אשי היו שני עיירות מוקפות חומה בשם 'ירושלים', אחת מהם אין הבית חלוט בה, והשנית הבית חלוט בה.

ט. חכמים נחלקו אם קדושה ראשונה שקידש יהושע את הארץ קדשה לשעתה ולעתיד לבוא, או שלא קידשה אלא לשעתה: י"א בשם רבי ישמעאל בר' יוסי שקדושה ראשונה לא קידשה אלא לשעתה ולא לעתיד לבוא, ומשבטלה קדושת הארץ בחורבן בית ראשון בטלו קדושתם של כל העיירות ואין בהם לא קדושת הארץ ולא דין בתי ערי חומה, וכשעלו בימי עזרא מה שחזרו וקידשו יש בהם קדושה, ומה שלא חזרו וקידשו אין להם קדושה.

ולמד כן מן הכתוב 'ויעשו בני הגולה השבים מן השבי סוכות וישבו בסוכות כי לא עשו מימי יהושע בן נון כן בני ישראל וגו' ותהי שמחה גדולה מאד', אפשר בא דוד ולא עשו סוכות עד שבא עזרא? אלא מקיש ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי יהושע, מה בימי יהושע מנו שמיטים ויובלות וקידשו ערי חומה, אף ביאתם בימי עזרא מנו שמיטים ויובלות וקידשו ערי חומה. (ואע"פ שלא היה היובל נוהג, שהרי לא היו כל יושביה עליה, מנו יובלות לקדש שמיטים, לדעת חכמים ששנת חמשים אין עולה למנין שמיטה, היו צריכים למנות שנת יובל כדי שיבואו השמיטות במקומם, שבכל סוף שבע שמיטות היו מניחים שנה אחת שלא היו מונים לשמיטה הבאה, שהיא ראויה להיות שנת יובל, ושנה של אחריה מתחיל מנין השמיטות, ואם היו מונים אותה שנה לחשבון השמיטות, היו השמיטות שלא במקומן).

ועוד דרש שקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבוא מן הכתוב 'והביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה', מקיש ירושתך לירושת אבותיך, מה ירושת אבותיך בחידוש כל דברים הללו, אף ירושתך בחידוש כל דברים הללו.

וי"א בשם רבי ישמעאל בר' יוסי (וי"א שר"א ברבי יוסי סובר כן), שקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולעתיד לבוא, וכל מקום שקידש יהושע יש בה קדושת הארץ ולא היה עזרא צריך לחזור ולקדשה וכל המצות נוהגות בה.

י. עזרא ואנשי כנסת הגדולה ביקשו רחמים על יצר של הרע של עבודה זרה וביטלוהו,

וזכות זה הגין עליהם כסוכה. ועל יהושע הקפיד הכתוב שלא עשה כן הגם שהיה לו זכות של ארץ ישראל (אבל על משה לא הקפיד, שלא היה לו זכות ארץ ישראל).

יא. משגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה בטלו יובלות, שנאמר 'וקראתם דרור בארץ לכל יושביה', בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן. ואפילו אם היו עליה והם מעורבים שבט בנימין ביהודה ושבט יהודה בבנימין, אין יובל נוהג, שנאמר 'לכל יושביה' בזמן שיושביה כתיקונם ולא כשהן מעורבים.

ולאחר שחזרו עשרת השבטים ויאשיהו מלך עליהם, חזרו לקדש יובלות, ובאותו זמן נאמר 'מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך', והרי עבד עברי יוצא בשש שנים ולא בשבע, אלא הכוונה על נרצע שפגע בו יובל בשנה שמינית לרציעתו שהוא יוצא ביובל לאחר שעבד שבע שנים.

דף ל"ג

א. בתי החצרים (שאין חומה לעיר שלהם), נותנים להם כח יפה שבבתי ערי חומה, וכח יפה שבשדות, שהם נגאלים מיד וכל י"ב חודש כבתים (ואין צריך להמתין שתי שנים כשדה אחוזה), וחוזרים ביובל למוכר, ויוצאים בגרעון כסף (שמנכה לוקח למוכר לפי השנים ששהו בידו) כשדות, שנאמר 'על שדה הארץ יחשב' הקישם הכתוב לשדה אחוזה שיוצא ביובל ובגרעון כסף, ונאמר 'גאולה תהיה לו' ללמד שנגאלים מיד כבתים.

ב. המקדיש בית בבתי החצרים, וגאלו אחר מיד הקדש, ופגע בו יובל בשנה שניה של קנייתו מיד גזבר, נחלקו אמוראים בדבר: לרב הונא (ולתנא בברייתא) חוזר למקדיש, ואף על פי שבין בית בעיר חומה ובין שדה אחוזה אין חוזרים לבעלים, שבית נחלט ללוקח לאחר שנה ואין חוזר לבעלים ביובל, ושדה אחוזה יוצא ביובל מיד הקדש לכהנים, בבתי החצרים נאמר 'וביובל יצא' לרבות את המקדיש וגאלו אחר, שחוזר לבעלים ביובל.

וכל זה כשגאלו אחר, אבל אם לא גאלו אחר ונשאר ביד הקדש עד יובל, אינו חוזר לבעלים בלא פדיון, שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון. ולמדנו דין זה בקל וחומר מלוי, שיפה כחו בממכרו, שגואל מיד שדה מגרש עריהם, ובבתי ערי חומה גואל לעולם וחוזר אליו ביובל, ואע"פ כן הורע כחו בהקדשו, שאין חוזר לו בלא פדיון, שנאמר 'ויצא ממכר', ממכריו יוצא בחינם ואין הקדשו יוצא בחינם בלא פדיון, ישראל שהורע כחו בממכרו, כל שכן שהורע כחו בהקדישו ואין חוזר לו ביובל בלא פדיון.

ולדעת רבי אושעיא, אם לקחו אחר מיד הקדש הבית נשאר ביד לוקח לעולם, שכל הקונה מיד הקדש היה בכלל 'ונתן הכסף וקם לו' שהמקח יקום בידו לעולם, וכשפרט לך הכתוב בגואל שדה אחוזה של אחר מיד הקדש שיוצאה מידו ביובל ומתחלקת לכהנים, לא יצא מכלל 'ונתן הכסף וקם לו' אלא שדה אחוזה, אבל בית בבתי החצרים עומד בדינו שקם ביד הלוקח לעולם.

ג. לוי שמכר את ביתו חוזר אליו ביובל, אבל אם מכר את עבדיו או מטלטליו ושטריו אינו חוזר אליו ביובל, שנאמר 'ויצא ממכר **בית ועיר אחוזתו** ביובל', בית ועיר אחוזתו ולא עבדיו מטלטליו ושטריו.

ד. המוכר בית בבתי החצרים, ופגע בו יובל בשנה שניה, חוזר למוכר, ואין דינו לא כבית בעיר חומה שנחלט ללוקח, ולא כשדה אחוזה שצריך להשלים ללוקח שתי שנים, שנאמר 'וביובל יצא'.

ה. המקדיש בית בבתי החצרים, גואל מיד, וגואלו לעולם. (ואם גאלו אחר מיד הקדש והגיע יובל ולא נגאל, נחלקו רב הונא ורב אושעיא בדבר כמו שנתבאר).

ו. עיר שאין בה אלא שני חצרים ובכל חצר שני בתים, אע"פ שיש לה חומה מימות יהושע דינם כבתי החצרים. כי ממה שנאמר 'בתי החצרים' כבר ידענו שאין לה חומה, ולמה נאמר 'אשר אין להם חומה'? ללמד שכל שיש לה 'בתים' שהם שנים ו'חצרים' שהם שנים, אע"פ שיש לה חומה דינה כעיר שאין לה חומה. (אבל אין דורשים שבכל חצר יש בית אחת, וביחד יש כאן 'בתים', שלפי זה לא היה צריך לומר אלא 'חצרים', שהרי אין חצר בלא בית, שבלא בית נקרא קרפף, ואני יודע שבשתי חצרים יש שני בתים, ולמה אמר 'בתים' ללמד שבכל חצר יש שני בתים).

ז. ישראל שירש בית בעיר חומה מאבי אמו לוי, וכן לוי שירש בית בעיר חומה מאבי אמו ישראל, לדעת רבי (למסקנת הגמרא) גואלים כסדר האמור בישראל (שאם לא נגאל י"ב חודש נחלט ללוקח), שאין דין גאולה לעולם האמור בלויים אלא כשהמוכר לוי והבית מערי הלויים, שנאמר 'ואשר יגאל **מן הלויים**' מקצת לויים גואלים לעולם ולא כולם, ונאמר 'כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם', עד שיהא המוכר לוי והבית מערי הלויים.

וכן בן לוי שבא מממזרת או נתינה שמכר בית מערי הלויים, אינו גואל לעולם, שנאמר 'מן הלויים' מקצת לויים ולא כולם.

ולדברי חכמים, אם הבית הוא מערי הלויים גואל לעולם אע"פ שישראל שירש מאבי אמו לוי מכרו, ואם הבית אינו מערי הלויים דינו כבתי ישראל אע"פ שלוי שירש מאבי אמו ישראל מכרו.

ח. לוי שמכר בית ללוי גואל לעולם, ואע"פ שגם הקונה יפה כוחו (שאם מכר בית גואל לעולם), שנאמר 'אשר יגאל מן הלויים'.

ט. לויים היה להם מחוץ לעיר אלף אמה סביב למגרש, והוא פנוי מכלום, אין בונים בו בית ואין זורעים בו, אלא עשוי לנוי העיר, ועוד אלף אמה מחוץ למגרש לשדות וכרמים.

ואין עושים שדה למגרש ולא מגרש לשדה, ולא מגרש לעיר ולא עיר למגרש, שנאמר 'ושדה מגרש עריהם לא ימכר', אי אפשר לומר שלא ימכר, שכבר נאמר 'גאולת עולם תהיה ללוים' ומשמע שנמכרים, אלא הכוונה שלא ישנה אותם.

לרבי אלעזר, אין דין זה אלא בערי הלויים,

אבל בערי ישראל עושים שדה למגרש, או מגרש לשדה, או מגרש לעיר, אבל אין עושים עיר למגרש, שלא יחריבו את ערי ישראל.

י. כהנים ולוים מוכרים לעולם וגואלים לעולם, שאם מכרו בית בעיר חומה אינו נחלט ללוקח, ואם מכרו שדה אחוזה גואלים מיד, ואין צריכים להמתין שתי שנים, ואם הקדישו שדה אחוזה אינה יוצאה לכהנים ביובל, שנאמר 'גאולת עולם תהיה ללוים'. ואף על פי שלא היו ללויים ערי חומה, נוגע דין מכירת בית בעיר חומה כשנפל להם בגורל בימי יהושע עיר חומה, והספיק לוי למכור בה בית לאחר קודם שסתרו את החומה.

יא. ערי לויים, אין עושים אותם לא כפרים קטנים, ולא כרכים גדולים, אלא עיירות בינוניות בלא חומה. ואם נפל להם בגורל עיר חומה, סותרים את החומה.

יב. עיר שנתישבה בבתים ואחר כך הוקפה בחומה, אין לה דין עיר חומה, שנאמר 'ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה', שהוקף ולבסוף ישב ולא שישב ולבסוף הוקף. וגם אם הקיפוה ישראל לאחר שכבשו את הארץ ואפילו קודם שישבו בה, אין לה דין עיר חומה, שנאמר כאן חומה ונאמר להלן (בערי הבשן) חומה, מה להלן עובדי כוכבים הקיפוה בחומה, אף כאן כשעובדי כוכבים הקיפוה. ודוקא שהקיפוה עובדי כוכבים קודם שכבשו ישראל את הארץ, אבל אם הקיפוה עובדי כוכבים לאחר שכבשו ישראל את הארץ, אין לה דין עיר חומה, כשם ש'חומה' האמורה בערי הבשן הקיפוה עובדי כוכבים קודם שכבשו ישראל את הארץ.

דף ל"ד

א. כהן שהקדיש שדה חרמו (שהחרימה ישראל והגיע לחלק כהן), לא יאמר הואיל וכשיגיע יובל אם לא אפדנה מיד גזבר ויגאלנה אחר תתחלק לכהנים ביובל כדין מקדיש שדה אחוזה, זו שהיא תחת ידי תהא שלי, ודין הוא, כי בשל אחרים אני זוכה, שאם הקדיש ישראל שדה אחוזה כשיגיע יובל יש לי חלק בה, בשל עצמי כל שכן שאזכה, אלא יוצאה מתחת ידו ומתחלקת לאחיו הכהנים, שנאמר 'והיה השדה בצאתו ביובל קודש לה' כשדה החרם', הרי זה בא ללמד ונמצא למד, שמקיש שדה חרמו של כהן לשדה אחוזה של ישראל, מה שדה אחוזה שהקדיש ישראל וגאלה אחד מן הכהנים יוצאת מידו ביובל ומתחלקת לכל בני המשמר, אף שדה חרמו יוצאה מתחת ידו ומתחלקת לאחיו הכהנים.

ואע"פ שבשדה אחוזה אינו זוכה אלא חלק וכאן רצה לזכות בכולה, היה צד שלפחות יוכל לגאול אותה לעולם, שהרי שדה חרם אחוזה היא, וכהן גואל שדה אחוזתו לעולם, לפיכך נאמר 'אחוזתו', שאחוזתו של כהן נגאלת לעולם ולא חרמו.